

ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นางสาวสาวิณี รอดสิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นางสาวสาวิณี รอดสิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**COMMUNITY STRENGTH: A CASE OF PANGJAMPEE VILLAGE,
HUAY-KAEW DISTRICT, MAE-ON, CHIANGMAI**

By

Miss Sawinee Rodsin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION

Program of Public Administration

Graduate School

SLIPAKORN UNIVERSITY

2011

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ” เสนอโดยนางสาว สาวิณี รอดสิน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.นพดล เหลืองภิรมย์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์พรชัย เทพปัญญา)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.สุวิชา วรวิเชียรวงษ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.นพดล เหลืองภิรมย์)

...../...../.....

53603748 : สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

คำสำคัญ : ชุมชนเข้มแข็ง,ชุมชนบ้านปางจำปี

สาวิณี รอดสิน : ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.ดร.นพดล เหลืองภิรมย์. 147 หน้า.

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็ง 2)ศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนเข้มแข็ง และ3)ศึกษาการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี เกิดจากการเข้ามาทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าและน้ำของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประกอบกับการศึกษาดูงานการจัดการชุมชนจากภายนอก รวมไปถึงคณะกรรมการชุมชนได้รับการอบรมหลักสูตรนักจัดการความรู้ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงานวิจัยและงบประมาณชุมชน ส่วนการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา ทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านปางจำปีส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อยู่ในระดับสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน ฟังตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนชุมชน มีการตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนบ้านปางจำปี มีความตระหนักถึงการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านปางจำปีเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางของชุมชนร่วมกัน และแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งชุมชนบ้านปางจำปี ยังพบปัญหาการถ่ายทอดความสำนึกถึงชุมชนอยู่เนื่องจากการกระจัดกระจายไปรับการศึกษาของเยาวชนในชุมชน แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งปัญหานี้ ยังคงดำเนินการในวิถีทางใหม่อยู่เสมอ เพื่อดึงเยาวชนกลับมาดำรงชุมชนต่อไป อันจะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและฟังตนเองได้อย่างยั่งยืน

สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

53603748 : MAJOR : PUBLIC ADMINISTRATION

KEY WORD : COMMUNITY STRENGTH, PANGJAMPEE VILLAGE

SAWINEE RODSIN : COMMUNITY STRENGTH : A CASE OF PANGJAMPEE VILLAGE, HUAY-KAEW DISTRICT, MAE-ON , CHIANGMAI. THESIS ADVISOR : NOPPADON LUANGPIROM, Ph.D. 147 pp.

The objectives of this research were 1) to study the originate community strength 2) to study the maintain community strength and 3) to study the development and continues community strength. This is a qualitative research, Which collected data by user relevant secondary data, in-depth interviews ,small group discussions, and participant observation. The results showed that the community strength of Pangjampee Village started from participated field study with Maejo University, observed activities and attended the knowledge management course of community's committees. They also got a supporting budget from research projects and community. The development activities that use to maintain community strength were rank in a good level. People in community had participation in community management, self-reliance. They love and realize of community's problems are their own problems as we committees realize that they have to work for community and have a feeling of being common owner together with Pangjampee people. Pangjampee people had a participation in solving problem and giving direction for community's management. In order to develop Pangjampee community 's strength, they still have problem in conveying sense of community's love because of children's but the community still find new ways to pull their children back to maintain the community and make it strong and being a permanently self-reliance community.

Program of Public Administration Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2011

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก ผศ.พรชัย เทพปัญญา ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ดร. นพดล เหลืองภิรมย์ อาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ ดร.สุวิชา วรวิเชียรวงษ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำ รวมไปถึงการตรวจทานข้อบกพร่องมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์และเจ้าหน้าที่ในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้ซึ่งประสิทธิ์ประสาททวิชาความรู้ และคำแนะนำในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านปางจำปี องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว รวมถึงชาวบ้านบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ข้อมูล ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี เป็นความเมตตากรุณาที่มีให้ด้วยไมตรีจิตทั้งดงาม

ขอกราบขอบพระคุณพ่อ แม่ ที่ให้ชีวิต การอบรมสั่งสอน และส่งเสริมการศึกษาของข้าพเจ้ามาโดยตลอด ตลอดจนขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ จากมหาวิทยาลัยศิลปากรและมหาวิทยาลัยแม่โจ้ที่ช่วยเหลือและให้กำลังใจกัน

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอมอบให้เป็นองค์ความรู้อีกแขนงหนึ่งแก่แผ่นดินไทย เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าวิจัยในการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ณ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ชุมชนเข้มแข็ง.....	7
การพึ่งตนเอง	28
การมีส่วนร่วมของประชาชน	36
สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านปางจำปี.....	48
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48
3 วิธีการวิจัย.....	51
พื้นที่ศึกษา	51
ข้อมูลชุมชน	51
ประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	52
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	52
ข้อมูลและการเก็บข้อมูล.....	52
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล.....	53

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย	55
การกำหนดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี	55
การดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา.....	88
แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี.....	127
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	130
สรุปผลการวิจัย.....	130
อภิปรายผล	133
สรุปและข้อเสนอแนะ	134
บรรณานุกรม	136
ภาคผนวก	140
ประวัติผู้วิจัย	147

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ระดับการมีส่วนร่วมของถวิลวดี บุรีกุล.....	43
2	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ของปรีดี โชติช่วงและคณะ	45
3	แผนที่ชุมชนบ้านปางจำปี	55
4	โครงสร้างการปกครอง.....	72
5	กิจกรรมการบวชป่าสืบทอดน้ำ.....	90
6	วังปลา.....	92
7	ฝาย.....	94
8	ป่าชุมชน	96
9	ป๊อกบ้าน	101
10	การเดินป่า.....	117
11	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักป่าปางจำปี	119

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก เมื่อ พ.ศ.2504 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในระดับรากมาโดยตลอด กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ได้ทุ่มเทงบประมาณและบุคลากรเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับเพื่อแก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชนระดับรากหญ้าให้มีมาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่เมื่อเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการในทุกพื้นที่แล้วถือว่ายังไม่มากนัก และการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานมีมุมมองสาเหตุของปัญหาเฉพาะด้านของตนประการสำคัญแนวทางแก้ไขยังเป็นในลักษณะสั่งการจากส่วนกลาง (Top-down) รวมทั้งขาดการผนึกกำลังกับภาคีต่างๆ ทั้งภาคเอกชนและองค์กรประชาชน ทำให้การดำเนินงานบางด้านไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่มีความหลากหลายเนื่องจากสภาพพื้นที่และความแตกต่างของขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละภูมิภาค และส่งผลให้ประชาชนขาดจิตวิญญาณในการคิดพึ่งตนเอง มุ่งแต่ “ขอกับรอ” เป็นหลัก ทำให้ชุมชนโดยรวมอ่อนแอลงเรื่อยๆ (อินทร พิชิตตานนท์และเดชพล รุติยารักษ์ 2547)

ต่อมาในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เริ่มขึ้นในปลายปี พ.ศ.2539 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกชั้นและทุกภาคส่วนของสังคม ประเด็นเรื่อง “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอย่างมาก ในฐานะที่เป็น “ทางเลือก” ที่สำคัญของการพัฒนา เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ไขได้เพียงลำพัง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จึงเข้ามาแก้ไขปัญหาาร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางตามหลักปรัชญาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

และดูแลรักษาสืบเสาะสืบค้นให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต (ธีรพงษ์ แก้วหาญ 2543)

และต่อเนื่องถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จึงปรับเปลี่ยนปรัชญาของการพัฒนา โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางและกำหนดแนวทางการพัฒนาให้ประชาชนมีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งและคิดพึ่งตนเอง เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาและประชาชนในทุกระดับ ให้คนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และแก้ไขปัญหาชุมชน สามารถดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนในระดับรากหญ้าผ่านกระบวนการจัดทำแผนของชุมชน ให้ประชาชนสามารถสะท้อนปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนในลักษณะ ข้อเสนอจากล่างสู่บน (Bottom-up) ในรูปของแผนชุมชนเพื่อให้ภาคส่วนต่างๆทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรประชาชนที่แท้จริงสามารถใช้เป็นแนวทาง ในการช่วยเหลือประชาชนในชุมชนนั้นๆให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน (อินทร พิชิตตานนท์และเดชพล จิตยารักษ์ 2547)

การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง จึงเป็นดังกระแสเรียกร้องของสังคมให้หันกลับมาพิจารณารากเหง้าของตนเองตั้งแต่ความเป็นจริงของสังคม กระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อความเป็นไท หันมาสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) สร้างความรักในชุมชนท้องถิ่น รักในเพื่อนรอบข้างรวมทั้งสิ่งแวดล้อมอีกทั้งการเข้าร่วมกันเป็นเครือข่ายยังเป็นการถักทอสายใยแห่งความร่วมมือ เพื่อพัฒนาสังคม มีความเป็นชุมชนอิสระหรือองค์กรแบบพลเมืองที่เข้มแข็ง มีความหลากหลาย ปราศจากการครอบงำโดยอำนาจรัฐและทุนเป็นองค์กรอาสาสมัครของสังคมเมื่อองค์กรและพลเมืองเข้าร่วมมือกันก็จะเกิดความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมที่จะช่วยเหลือกันแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ในที่สุด(โกวิทย์ พวงงาม 2553)

ดังนั้น การพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนจึงเป็นหนทางที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปัจจุบันมีชุมชนในชนบทจำนวนมากที่พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเอง (กรมการปกครอง 2544) ด้วยเหตุที่ชุมชนที่เข้มแข็งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ข้าพเจ้าจึงให้ความสนใจที่จะศึกษากรณีของชุมชนเข้มแข็งเป็นพิเศษ โดยให้ความสนใจที่จะ

ศึกษาวิจัยที่บ้านปางจำปี อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาดูกิจกรรมการพัฒนาที่ทำให้เกิดความเป็นชุมชนเข้มแข็ง อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็ง
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนเข้มแข็ง
3. เพื่อศึกษาการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาข้อมูลทั่วไป กิจกรรมการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม โดยศึกษาผ่านประวัติศาสตร์ชุมชน บริบทชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสืบเนื่องของกิจกรรมการพัฒนาต่างๆที่ยังคงอยู่จนปัจจุบัน รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรภายนอก

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร

2.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ประชากร เจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนบ้านปางจำปี

2.2 กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 38 คน

ผู้นำชุมชน 2 คน คือ ผู้อาวุโสในชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมาและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนจนทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนด้วยวิธีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview)

2.2.1 คณะกรรมการกลุ่มกิจกรรม กลุ่มละ 2 คน เพื่อให้ทราบเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กฎระเบียบ วิธีการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวมจำนวน 10 คน

2.2.2 เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดในการส่งเสริม

กระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยทำการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวม 3 คน

2.2.3 สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน กลุ่มละ 4 คน โดยเลือกผู้ที่ให้ข้อมูลไม่ซ้ำกับข้อมูล 2.2.2 เพื่อให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเข้าร่วมกิจกรรม วิธีการเข้ามามีส่วนร่วม และผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จำนวน 20 คน

2.2.4 ชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เพื่อให้ทราบความคิดเห็นในฐานะคนนอกที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมและไม่ได้รับผลประโยชน์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวมจำนวน 3 คน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี
2. ทำให้ทราบถึงการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี
3. ทำให้ทราบถึงการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปีให้มีต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ประวัติศาสตร์ชุมชน (Community History) หมายถึง พัฒนาการและความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนภายในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับเงื่อนไขและพลังทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามากระทบชุมชนในแต่ละช่วงเวลา

การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ในการทำกิจกรรมเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาเขตเดียวกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความรู้สึกผูกพัน มีความรู้สึกถึงการเป็นพวกเดียวกัน และมีลักษณะเฉพาะของชุมชน โดยในการศึกษาครั้งนี้ ชุมชน คือ หมู่บ้านอันประกอบด้วยหลายครัวเรือนที่อยู่ร่วมกันภายใต้การปกครองของผู้นำที่เป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้าน

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนรักและผูกพันต่อกันต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกบ้าง แต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน รวมไปถึงมีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ โดยไม่สูญเสียลักษณะเฉพาะของชุมชน

ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงินเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานและเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมทางด้านการผลิตของประชาชนในชุมชน

ทุนมนุษย์ หมายถึง คุณภาพและศักยภาพของประชาชนและผู้นำชุมชนอันเกิดจากการได้รับการศึกษา การฝึกอบรม ประสบการณ์ การดูแลสุขภาพอนามัย และการบ่มเพาะทางศีลธรรม-จริยธรรมที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิต ครอบครัว การดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในเชิงสร้างสรรค์หรือดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชนในชุมชน

ทุนทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา การมีองค์กร การมีส่วนร่วม และความเท่าเทียมที่เอื้อต่อความปลอดภัย การดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งสัมพันธภาพของประชาชนในชุมชน

ทุนธรรมชาติ หมายถึง ปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการสร้างทดแทน เพื่อเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

ปัจจัยเข้า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนที่ริเริ่มหรือดำเนินการ โดยบุคคลหรือองค์กรทั้งในชุมชนและ/หรือนอกชุมชน

กระบวนการ หมายถึง การดำเนินงานขององค์กรในชุมชน องค์กรท้องถิ่น และรัฐบาล ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของการดำเนินแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนที่ริเริ่มหรือดำเนินการ โดยบุคคลหรือองค์กรทั้งในชุมชนและ/หรือนอกชุมชน

วัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) หมายถึง ระบบคิด แบบแผนพฤติกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต โลกทัศน์ ค่านิยมและการผลิตซ้ำ ในการดำเนินชีวิตชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมาให้อยู่ได้ในภาวะที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

หน่วยงานของรัฐ (Government Organization) หมายถึง หน่วยงานที่สังกัดภาครัฐ ใน
 ที่นี้จะเน้นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ทำงานด้านการพัฒนาเป็นหลัก

องค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organization) หมายถึง กลุ่มหรือองค์กร
 นอกกระบบราชการที่ทำงานทางด้านการพัฒนาภายในประเทศ

กลุ่มกิจกรรม (Activity Group) หมายถึง กลุ่มที่ทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนา
 คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

กิจกรรมการพัฒนา (Development Activity) หมายถึง กิจกรรมหรือการทำงานทุก
 ประเภทที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองได้ดี
 ขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งในชุมชนบ้านปางจำปี อำเภอแม่ออน จังหวัด เชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ชุมชนเข้มแข็ง
2. การพึ่งตนเอง
3. การมีส่วนร่วมของประชาชน
4. สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านปางจำปี
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ชุมชนเข้มแข็ง

ความหมาย

การให้นิยามความหมายของ “ชุมชนเข้มแข็ง” มีบริบทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หาก ประสิทธิภาพของนักพัฒนาเอกชน หรือนักวิชาการสายชุมชน ในแง่มุมมองประสิทธิภาพของการ พัฒนา เพราะการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจนสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้นั้น จะมีเงื่อนไขหรือตัวแปรที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของชุมชนเป็นสำคัญ ด้วย ชุมชนอาจมีความแตกต่างกันออกไปในบริบทแวดล้อม เช่น ระบบการบริหารจัดการ เครือข่าย ภาวะผู้นำ การเรียนรู้ หรือการมีส่วนร่วมภายในชุมชน จิตสำนึกภายในชุมชน หรือศักยภาพในการ พึ่งตนเองของชุมชน โครงสร้างอำนาจรัฐ หรือกลไกในระบบเศรษฐกิจของสังคม เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อชุมชนมีความแตกต่างกันไปในเชิงบริบทแวดล้อม ความสำเร็จของการ พัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนหนึ่ง อาจไม่ใช่คำตอบที่ถูกต้องลงตัวสำหรับอีกชุมชนหนึ่ง ย่อมเป็นไปได้ แต่อาจมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันบ้างในรูปแบบของการดำเนินงานซึ่งอาจใช้ แม่แบบหรือประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนอื่นๆ

คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงเป็นคำกล่าวซึ่งได้รับการสนใจจากองค์กรภาครัฐและเอกชน มูลนิธิ สมาคมต่างๆโดยไม่ขาดสาย ถ้าจะมีงานหรือกิจกรรมใดที่เกี่ยวกับการพัฒนาซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนแล้ว มักจะต้องมีการเอ่ยหรือพูดถึง “ชุมชนเข้มแข็ง” อยู่เสมอ โดยการกล่าวถึงอาจจะหมายถึง “เพื่อให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งต่อไป” หรือ “การที่จะให้ชุมชนเข้ามาร่วมเพื่อให้เกิดความสำเร็จของโครงการ เพราะชุมชนนั้นๆมีความเข้มแข็ง” หรือ “การกระจายอำนาจให้แก่การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้มีความอิสระในการปกครองตนเอง ให้ชุมชนเข้มแข็งต่อไป” เป็นต้น

การพิจารณาว่าชุมชนมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงใดนั้น ต้องพิจารณาหรือมองทางใดทางหนึ่งในสองประเด็นก่อน คือ

1. ชุมชนมีความเข้มแข็งเป็นพื้นเดิมพอสมควรอยู่แล้ว (ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก) จะมากน้อยมากขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชน จึงอาจจะพร้อมรับบริการหรืองบประมาณที่เมืองค์กรหรือผู้มอบให้นำไปเพิ่มพูนการพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

2. ชุมชนบางแห่งยังมีความอ่อนแอ (ซึ่งมีค่อนข้างมากในประเทศด้วยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา) ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือตนเองในเกือบทุกด้านองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐบาล เอกชนที่จะให้ความช่วยเหลือ ก็มีเจตจำนงที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของชุมชนนั้นๆให้พัฒนาขึ้นจนแข็งแรง(โกวิทย์ พวงงาม 2553)

ความเข้มแข็งของชุมชน คือ การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชุมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรืออื่นๆที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่นๆในสังคมด้วย(ธีรพงษ์ แก้วหาญ 2543 : 1 อ้างในโกวิทย์ พวงงาม 2553)

ชุมชนเข้มแข็งในมิติของชุมชนไม่เรียง หมายถึง ชุมชนที่คิดพึ่งตนเอง จัดการตนเองดูแลซึ่งกันและกันได้ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อ้างในโกวิทย์ พวงงาม 2553)

“ความเข้มแข็งของชุมชน” โดยใช้คำกล่าวที่ว่า “ความเป็นชุมชน” (Civility) หมายถึง ลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนประการหนึ่ง โดยกล่าวว่า “ความเป็นชุมชนมิใช่สิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านเท่านั้นหากแต่จำเป็นสำหรับองค์กรทุกชนิด ถ้ามหาวิทยาลัยมีความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic Community) มหาวิทยาลัยก็จะมีพลังทางด้านสติปัญญามากกว่านี้ หรือการที่พระสงฆ์สร้างความเป็นชุมชนขึ้นในวัดหรือหมู่คณะ การพระศาสนาจะมีพลังมากขึ้น เป็นต้น” นอกจากนี้ชุมชนเข้มแข็ง (Civil Community) ยังกล่าวถึง “ชุมชนยั่งยืน” (Sustainable Community) คือ วาทกรรมอย่างหนึ่งที่ถูกหยิบยกมากล่าวอ้างในกระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งโดยความหมายแล้วก็มีนัยเป็นอย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ก็มีการตั้งข้อสังเกตต่อความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า ถ้าประชาชนรวมตัวกันและมีการจัดการ จะเกิดทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาชุมชน (ประเวศ วะสี 2542 : 27 อ้างใน โกวิท พวงงาม, 2553)

ส่วนชุมชนเข้มแข็งในมิติการพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายไว้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อมั่นและความศรัทธาในมนุษยชาติว่าทุกคนมีคุณค่าและมีคุณค่าและมีความหมาย มีศักดิ์ศรี ศักยภาพหรือพลังความสามารถของมนุษย์เป็นอย่างมาก มนุษย์แต่ละคนย่อมมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ถ้ามีโอกาส การพัฒนาชุมชนจึงต้องพัฒนาบุคคลให้มีความเสมอภาคในการดำรงชีวิต โดยใช้วิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนี้มีความสอดคล้องกับปรัชญาการเมือง แบบเสรีประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะหลังการปกครองตนเองและกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อนำปรัชญาการพัฒนาชุมชนมาแปลงเป็นแนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชน จึงเป็นการเน้นถึงการให้ความสำคัญกับคนว่า เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุดในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม และสามารถนำความรู้ ความสามารถมาพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้ (โกวิท พวงงาม, 2553)

อุทัย คุลเกษม และอรศรี งามวิทยาพงษ์ (2540) ลักษณะเด่นของชุมชนเข้มแข็งมี 3 ประการ คือ ประการแรก สามารถรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่น สมาชิกมีความรักและผูกพันต่อกันและต่อชุมชน และมีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ประการที่สอง มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองได้ในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกอยู่บ้าง แต่อำนาจตัดสินใจในทุกด้านยังอยู่ที่

ชุมชน และประการที่สาม มีการพัฒนาศักยภาพของตนได้ อย่างต่อเนื่อง โดยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ

ดังนั้นคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” จึงหมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนรักและผูกพันต่อกันต่อชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองในระดับสูง แม้จะต้องพึ่งพิงภายนอกบ้าง แต่อำนาจการตัดสินใจทุกด้านยังอยู่ที่ชุมชน รวมไปถึงมีการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ โดยไม่สูญเสียลักษณะเฉพาะของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายในของคณะกรรมการ นโยบายสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ ดังนี้

1. บุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ได้
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
3. มีจิตสำนึกการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น ชุมชน
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

(โกวิท พวงงาม 2553)

ดังนั้นองค์ประกอบของชุมชน จึงจะต้องประกอบด้วย

1. มีการรวมตัวกันภายในชุมชน
2. เป็นการร่วมตัวเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะหรือร่วมกันแก้ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่อง
3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง
4. มีอิสระในความคิด การแสดงความคิดเห็น และอิสระในการตัดสินใจได้ด้วย

ตนเองหรือกลุ่ม

5. ใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า
6. มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน
7. มีการเสริมสร้างให้ทุกคนในชุมชนมีความเป็นผู้นำ ทั้งในการนำตนเองและชุมชนได้ต่อไป

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2541 ได้กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง โดยสรุปเป็น 4 ประการ คือ

1. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่ชุมชน (คนในชุมชน) มีการเรียนรู้ และรู้เท่าทันข่าวทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งชุมชนมีการเพิ่มพูนความรู้ในด้านต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
2. เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) ด้วยระบบการบริหารจัดการในกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์กรภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผนงาน และมีการประเมินผล
3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) กล่าวคือ ชุมชนมีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ ซึ่งอาจหมายถึง ความรักดี ความรัก ความห่วงใย ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน โดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน
4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) กล่าวคือ การเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข คนในชุมชนมีจิตใจที่เอื้อกัน มีคุณภาพ และคุณธรรม

ทวีศักดิ์ นพเกสร 2542 ได้กล่าวว่า ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องมีลักษณะของความเป็นประชาสังคมสูง โดยประชาสังคมจะมีส่วนในการถักทอความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน และประชาสังคมที่เข้มแข็งจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) คือ การสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาชุมชน และมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่างๆ ยอมรับในการรวมตัวและความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชน ยอมรับและเห็นคุณค่าของความ

แตกต่างหลากหลาย ของสมาชิกในชุมชนในการทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชน

2. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อให้ผู้มีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการพูดที่เป็นทางการหรือไม่ทางการ การให้มีเวทีประชาคม (Civic Forum) ในรูปแบบต่างๆจึงเป็นที่ที่จะสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ประชาชน ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ โดยโครงสร้างพื้นฐาน (Civic Infrastructure) นี้แยกได้หลายระดับพื้นฐานที่สุด คือ การพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราว เช่น การพบปะกันกับเพื่อนบ้านในวัด การพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะต่างๆระดับถัดมา คือ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่งหรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ระดับสูงสุด คือ องค์กรร่ม (Umbrella Organization) เป็นที่เชื่อมองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่ายชุมชน องค์กรต่างๆในประชาสังคมที่เข้มแข็งการพบปะกันในเวทีประชาสังคม ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็กหากแต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่ด้วย

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำต้องดำเนินการหลังกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง สิ่งซึ่งประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะซึ่งกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่ประชาชนหรือชุมชนเพียงรับฟังข้อมูลและข้อเสนอแนะเท่านั้น ประชาชนจำเป็นต้องพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะไม่มีใครประสบการณ์ที่เหมือนกันในเรื่องเดียวกัน ต่างคนต่างมีประสบการณ์และมองสิ่งเดียวกันจากมุมมองและการให้คุณค่าที่แตกต่างกัน ชุมชนที่มีประชาคมที่เข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4. ภาวะการผู้นำ และผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่มีความเป็นประชาสังคมมิได้อยู่ที่จำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผู้นำต้องสร้างโอกาสให้แก่ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม และริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ผูกขาดความคิด หรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการผู้นำจากผู้คนที่หลากหลายที่มีความสามารถต่างหาก มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองปัญหาชุมชนอย่างเชื่อมโยงพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น คือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่

แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งการควบคุมการกระทำของผู้อื่นอย่างเข้มงวด หากแต่ผู้นำที่ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันและชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นประชาสังคม มักจะพึ่งพาสถาบันของรัฐเพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามชุมชนที่ไม่เข้มแข็ง มักจะไม่พึ่งพารัฐ ส่งผลให้รัฐมีการระดมหรือข่มขู่ชุมชนทุกด้านจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกด้าน นำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด สำหรับความเป็นประชาสังคมนั้น ความสัมพันธ์แนวระนาบ ในชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคมพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนหรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งหรือแบบอุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลผ่านช่องทางความสัมพันธ์ในแนวดิ่งมักเชื่อถือได้น้อย และความสัมพันธ์ในแนวดิ่งยังมีส่วนก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟียที่ทำให้เศรษฐกิจการเมืองเกิดความล้มเหลว

นอกจากนี้ นภากาศ หะวานนท์ 2550 ได้เสนอมิติความเข้มแข็งของชุมชนเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. มิติด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า คือ มีกลไกในการระดมเงินทุนของชุมชนเพื่อเป็นสินเชื่อให้แก่สมาชิกในชุมชน มีการจัดระบบการผลิตสามารถลดต้นทุนการผลิตในเรื่องการใช้เครื่องมือ หรือเครื่องทุนแรงในการผลิต ความสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย

2. มิติด้านสังคม ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนไม่ว่าปัญหานั้น จะเกิดจากสมาชิกภายในชุมชนหรือเกิดจากคนภายนอกชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแรงเกาะเกี่ยวที่คนในชุมชนมีต่อกัน และสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพชุมชนในการสร้างให้สังคมชุมชนดำรงตนได้ (Self-contained) อย่างมั่นคง มีสันติสุข มีความสามัคคี อันเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของชุมชน

3. มิติด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง มีการสืบสารภูมิปัญญาความรู้ชุมชน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพ ภูมิปัญญาและความภูมิใจในชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการปรับตัว จนสามารถสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน

4. มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถของชุมชน ในการจัดระบบดูแลและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกใน ชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนได้ เพราะฉะนั้นแล้ว ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง จะต้องมียุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ประชาชนในชุมชนเป็นผู้มีจิตสำนึกประชาสังคม โดยตระหนักว่าตนเป็นเจ้าของ ปัญหาชุมชน และพร้อมที่จะเข้าไปแก้ปัญหาร่วมกัน
2. เป็นชุมชนที่ให้เสรีทางความคิด ประชาชนสามารถคิด และร่วมกันตัดสินใจ โดย ไม่มีการบาดหมางใจกัน เพราะใช้มติของความเป็นประชาธิปไตย คือใช้เสียงส่วนใหญ่
3. มีผู้นำที่คอยสร้างโอกาสให้แก่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการจัดเวที ประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมกับผู้นำชุมชนในการแก้ไขปัญหาชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง (โกวิทย์ พวงงาม 2553)

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชน โดยแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติ ทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคมและมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่ง ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจาก เงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

1. กิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการ พัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุก ด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่างๆทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วย ตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้าง สภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้ กิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชน ได้แก่

1. การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเผชิญปัญหาวิกฤต โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการปรับวิถีคิดและวิธีการทำงานของบุคคลภาครัฐ จากการเป็นผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุนในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

2. การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและสร้างเครือข่ายชุมชน

2. กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นเป็นแนวคิดที่ต้องการเตรียมความพร้อมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพอว่าหากดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้โครงการที่ดำเนินการในชุมชนประสบความสำเร็จสูง โดยผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จมักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ “รู้ลึก รู้กว้าง รู้ไกล” และนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาได้
2. มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขทั้งในระยะสั้นและยาว ครอบคลุมด้าน และบูรณาการสู่การปฏิบัติได้

3. มีความสามารถในการจดจำ ใฝ่รู้ มีการจัดระบบการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้ที่ดี
4. มีความสามารถในการบริหารจัดการ และการประสานงานกับผู้อื่น
5. เป็นผู้มี ความตั้งใจจริง “แสดงความเสียสละเพื่อส่วนรวม”
6. สามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ “นำเสนอทางเลือก และชี้วิถีชีวิตให้แก่สังคมได้”
7. มีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม และเท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอกชุมชน
8. มีความสามารถในการรับฟังความเห็นของผู้อื่น “ควบคุมตนเองและยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม”
9. ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน
10. มีอุดมการณ์ เชื้อมั่นและยึดมั่นในหลักการ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรม กำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหาโดยชุมชน มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาทางเลือกร่วมกันข้อมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แต่การที่จะทำให้ทั้งสองกิจกรรมเป็นไปได้อย่างปราศจากความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึงต้องมีการดำเนินการโดยผ่านกระบวนการที่สำคัญ คือ

2.1 กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนี้

1. จะทำอย่างไรให้ครอบครัว ผู้นำชุมชน กลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วมในการนำเสนอปัญหาของตนเองและพิจารณาปัญหาของผู้อื่นร่วมกันทั้งชุมชน
2. ศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้รู้ความหลากหลายในด้านต่างๆ เช่น ความหลากหลายของทรัพยากรบุคคล ศึกษาลักษณะการทำงานของผู้นำทั้งองค์กรรวมทั้งโครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้าน ชุมชน ศึกษาให้รู้ว่ามีอะไรเด่น มีอะไรดี มีอะไรเก่ง และอะไรที่เป็นความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ศึกษาภูมิหลัง ภูมิรู้ ภูมิธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน ศึกษาวิถีชีวิต และ

โครงสร้างพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร ศึกษาทุนที่เป็นทั้งเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ อาชีพ และทรัพยากรธรรมชาติ และศึกษาปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา

2.2 การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม

1. พื้นฐานที่สำคัญที่สุด คือ การพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราว ซึ่งอาจพบปะในที่เสวนาของชุมชน เพื่อนบ้าน หรือในที่ประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรือมีเหตุการณ์ส่งเสริมให้เกิดการพูดคุย

2. การรวมกลุ่มสนใจหรือเน้นงานด้านใดด้านหนึ่ง เช่น งานด้านการพัฒนาสุขภาพ เป็นต้น

3. โครงสร้างพื้นฐานระดับสูงสุด คือ การมี “องค์กรรวม” หรือ การจัดให้มี “คณะทำงาน” ที่สามารถเชื่อมสมาชิกหรือประชาชนเข้าหากันได้ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะเหล่านี้จะเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับคนในชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาชุมชน โดยการเป็นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พูดคุยถึงปัญหา ความเป็นอยู่

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมชุมชน “กิจกรรมสาธารณะของชุมชน” เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหา กรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือ เกิดความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนอย่างพินิจพิเคราะห์ ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ มีการจัดการร่วมกันภายในความสัมพันธ์ในแนวระนาบ เรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินการกิจกรรมสาธารณะของชุมชน จึงเป็นลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ (Net-Working) จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเป็นกระแสเรียกร้องของสังคมให้หันกลับมาพิจารณารากเหง้าของตนเองตั้งแต่ความเป็นจริงของสังคม กระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อความเป็นไท หันมาสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) สร้างความรักในชุมชนท้องถิ่น รักในเพื่อนรอบข้างรวมทั้งสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเข้าร่วมกันเป็นเครือข่ายถักทอเป็นเส้นสายใยแห่งความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมมีความเป็นชุมชนอิสระหรือองค์กรแบบพลเมืองที่เข้มแข็ง มีความหลากหลาย ปราศจากการครอบงำโดยอำนาจรัฐและทุนเป็นองค์กรอาสาสมัครของสังคม เพื่อองค์กรและพลเมืองเข้าร่วมมือกันก็จะเกิดความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมที่จะช่วยกันแก้ไข ปัญหาและพัฒนาเพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540 ได้วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งมี 7 ประการ ดังนี้

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนอน หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจของบุคคลในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสของคนทุกคนในชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยให้เกิดความรัก ความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การผลิต การบริโภค การสะสมและการกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิ์และอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร มีรูปแบบการผลิตที่สนองความต้องการของตนเป็นหลักและเชื่อมโยงกับระบบนิเวศการบริโภค เน้นการพออยู่พอกิน ไม่ทำลายธรรมชาติ ไม่สะสมมาก หากมีการกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตรและสังคม ในรูปแบบแบ่งปัน ทำบุญ ชำระภาษี

3. ค่านิยมจากหลักธรรมของศาสนา หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ความเชื่อเรื่องกรรม การเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณเอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัว วัด สถานประกอบการ โดยสังเกต ฟัง ถาม ทดลองทำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นการเรียนรู้ที่นำมาปฏิบัติจริง

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไข เช่น การประพัตดินในกรอบของศีลธรรม การเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชน หรือเป็นผู้ทรงคุณความรู้ ชุมชนที่มีโครงสร้างสังคมในแนวนอน จะเกิดกลุ่มผู้นำธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น และมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือ แสวงหาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงแน่นแฟ้น สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ซึ่งเปรียบเหมือนระบบความมั่นคงและสวัสดิการชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีกฎเกณฑ์ แบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน ชุมชนมีความแน่นแฟ้น จะมีพลังสามารถจัดการปัญหาได้อย่างดี

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็น เป็นสภาพที่พบปะของชุมชนในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆหรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ปรัชญาหรือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้รวดเร็วทันเหตุการณ์

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ต้องมีกระบวนการของการมีส่วนร่วมจาก ประชาชนเสมอ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ก็เท่ากับว่า เป็นการระดมความคิดจาก หลากหลายมุมมองที่มองปัญหาในมิติที่ต่างกันออกไป มาระดมสมอง ระบุปัญหาออกมาเป็นข้อๆ แล้วร่วมกันแก้จนปัญหาหมดสิ้นไปจากชุมชน โดยหลัก จะประกอบด้วย

1. ระดมคน ระดมความคิด
2. เจาะปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นข้อๆ แล้ววางกรอบการแก้ปัญหา
3. ปฏิบัติการแก้ปัญหาตามกรอบที่วางแผนร่วมกัน
4. ติดตามและประเมินผลของการแก้ไขปัญหาตามที่ระบุกันไว้ หากปัญหาที่ต้องการ

แก้ไขไม่ประสบผลสำเร็จหรือก็แก้ไขไม่ได้ ก็จะกลับไปสู่กระบวนการแรก คือ การระดมคน ระดม ความคิด เพื่อจะหาข้อบกพร่องในการปฏิบัติการแก้ปัญหาหรือหาช่องโหว่ที่ทำให้ปัญหาไม่ถูกแก้ จนนำไปสู่การกำหนดกรอบแผนการปฏิบัติใหม่ เพื่อแก้ปัญหากันต่อไป

กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน (โกวิท พวงงาม 2553)

กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งดังกล่าว จำเป็นต้องมีการบูรณาการกันระหว่างภูมิ ปัญญาดั้งเดิม ภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาใหม่ที่เป็นความรู้ ทำความเข้าใจ จากภายนอกชุมชนผ่านสื่อบุคคล เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ จนทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป แต่ในภาวะ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในกระแสปัจจุบัน ทำให้ สังคมกระทบต่อชุมชนต่อสังคม ซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ บ้างก็ทำให้ชุมชนอ่อนแอ สังคมเกิดวิกฤติ ในด้านต่างๆ ดังนั้นในการพัฒนาหรือการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งนั้น จึงมองถึงวิสัยทัศน์ใหม่ การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชน ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ชุมชน เพื่อสร้างฐานเรียนรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยผู้นำหรือผู้ทรงภูมิปัญญาเป็น แกนกลาง คุณลักษณะนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตน สามารถ พัฒนาและรวบรวมความรู้ต่างๆเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

2. กระบวนการสร้างทุนชุมชนหรือทุนสังคม ที่มองครอบคลุมทั้งการสะสมเงินตรา ทุนสังคมที่มาจากบุคลากร ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน สถาบันสาธารณะสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น โดยสร้างทุนเหล่านี้ให้หลากหลายรูปแบบและมากขึ้น

3. กระบวนการศึกษาวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ได้แก่ แสวงหาความร่วมมือ จากนักวิชาการ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานนอกชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนหรือสถาบันใน ชุมชนทำงานวิจัยเอง เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

4. กระบวนการสร้างความหลากหลายจากปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา เป็นการ เปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน โดยเปิดเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะเรียนรู้ ระหว่างกัน โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนพัฒนาตนเอง สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ความร่วมมือ พัฒนาแบบภาคีต่างๆที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ มีศักยภาพ และมีการ ประสานวางแผนหรือการทำงานในทุกระดับ

5. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นการต่อยอดความรู้ในการพัฒนาตนเองและ เครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกันระหว่างองค์กรในการ พัฒนาด้านต่างๆ

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง แต่จะต้อง เรียนรู้อะไรบ้างที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สิ่งที่ต้องเรียนรู้จึงได้แก่

1. กระบวนการเรียนรู้ชุมชน รู้ถึงความเป็นชุมชนองค์ความรู้ภายในชุมชน
2. กระบวนการสร้างทุนทางสังคม คือ การจะนำเอาทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรม มาทำอย่างไรให้เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
3. มีการวิจัยชุมชน เพื่อหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และสืบให้ได้ต้นสายปลายเหตุ ของปัญหาที่เกิดขึ้น
4. มีการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะ ความรู้ และมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างองค์ความรู้ ภายในและภายนอกชุมชน แต่ชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองด้วย ตนเอง
5. มีการสร้างเครือข่าย เพื่อระดมหาแนวทางร่วมกันในการพัฒนากันเองภายใน เครือข่าย ควบคู่กับการพัฒนาตนเองภายในชุมชน

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนประมวลได้จาก (1) ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนจากกระบวนการประเมินอย่างรวดเร็ว (2) ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เสนอเพิ่มเติมโดยคณะที่ปรึกษา และ (3) ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนจากการตรวจเอกสาร นำมาพิจารณาคัดเลือกตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมได้ทั้งสิ้น 4 องค์ประกอบ จำนวน 39 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย องค์ประกอบแรก คือ ตัวชี้วัดปัจจัยทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น 17 ตัวชี้วัด องค์ประกอบที่สอง คือ ปัจจัยทุนมนุษย์ 8 ตัวชี้วัด องค์ประกอบที่สาม คือ ปัจจัยทุนทางสังคม 9 ตัวชี้วัด และองค์ประกอบที่สี่ คือ ปัจจัยทุนธรรมชาติ 5 ตัวชี้วัด ซึ่งมีรายละเอียดและนิยามตัวชี้วัดดังแสดงในตารางดังนี้

ตารางที่ 1 องค์ประกอบและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน (สุมาลี สันติพลวุฒิและคณะ 2550)

องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
FC ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น (Financial and Built Capital)	
F1 สาธารณูปโภค	การมีความทั่วถึงและความพร้อมในการให้บริการด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ 1. สัดส่วนของครัวเรือนที่ได้รับบริการสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ (ร้อยละ)
F11 ความทั่วถึงในการบริการ	
F12 ความพร้อมในการให้บริการ	2. ระดับคะแนนความพร้อมในการให้บริการ (ร้อยละ)
F2 ข้อมูลข่าวสาร	การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต 3. จำนวนประเภทของข้อมูลข่าวสาร (ประเภท)
F21 ประกอบข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน	
F22 ประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต	4. คะแนนระดับประโยชน์ของข้อมูลข่าวสาร(ร้อยละ)

องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
F3 การประกอบอาชีพและรายได้ F31 การประกอบอาชีพหลักและอาชีพรอง F32 การเคลื่อนย้ายแรงงานเพื่อประกอบอาชีพ F33 รายได้รวมของครัวเรือน F34 ครัวเรือนที่มีรายได้เพียงพอ	การมีความมั่นคงและหลากหลายในการประกอบอาชีพเพื่อเป็นที่มาของรายได้ของครัวเรือนในชุมชน 5. สัดส่วนของครัวเรือนที่มีทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง (ร้อยละ) 6. สัดส่วนของครัวเรือนที่มีคนที่ย้ายออกไปประกอบอาชีพ (ร้อยละ) 7. รายได้รวมของครัวเรือน (บาท/ปี) 8. สัดส่วนของครัวเรือน (บาท/ปี)
F4 ผลผลิตในชุมชน F41 ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร F42 ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร	มีการผลิตโดยใช้วัตถุดิบในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและมีความสามารถในการจัดหาตลาด 9. จำนวนชนิดของผลผลิตทางการเกษตรเพื่อใช้ในการบริโภคและจำหน่าย (ชนิด) 10. จำนวนชนิดของผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรเพื่อใช้ในการบริโภคและจำหน่าย (ชนิด)
F43 ผลิตภัณฑ์อื่นๆ	11. จำนวนชนิดของผลิตภัณฑ์อื่นเพื่อใช้ในการบริโภคและจำหน่าย (ชนิด)
F44 ผลิตภัณฑ์ชุมชน	12. จำนวนชนิดของผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อใช้ในการบริโภคและจำหน่าย (ชนิด)
F45 คุณภาพของผลิตภัณฑ์	13. จำนวนชนิดของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการรับรอง (ชนิด)
F5 ปัจจัยการผลิต F51 ปัจจัยการผลิต	การมีปัจจัยการผลิตภายในชุมชน 14. สัดส่วนการใช้ปัจจัยการผลิตในชุมชน (ร้อยละ)

องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
F6 การออม/การมีหนี้สิน/การกู้ยืม F61 การออม F62 หนี้สิน	การที่ครัวเรือนในชุมชนมีการออมและไม่มีหนี้สินและแนวโน้มการออมของหนี้สินและครัวเรือน 15. สัดส่วนของเงินออมต่อรายได้ (ร้อยละ) 16. สัดส่วนของหนี้สินรวมต่อรายได้ (ร้อยละ)
F7 การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ของแหล่งเงินทุน F71 แหล่งเงินทุน	การมีแหล่งเงินทุนภายในชุมชนเพื่อประโยชน์ 17. สัดส่วนของแหล่งเงินทุนภายในชุมชน (ร้อยละ)
HC ทูมมนุษย์ (Human Capital)	
องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
H1 การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ H11 การศึกษา H12 การฝึกอบรม H13 ประสิทธิภาพ	การที่ประชาชนได้รับการศึกษา การมีโอกาสด้านการศึกษา การอบรม และส่งเสริมประสิทธิภาพเพื่อประกอบอาชีพและดำเนิน 18. สัดส่วนของผู้ที่ได้รับการศึกษาดังแต่มีระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา (ร้อยละ) 19. สัดส่วนของประชาชนที่ได้รับการฝึกอบรม (ร้อยละ) 20. จำนวนปีที่ครัวเรือนประกอบอาชีพหลัก (ปี)
H2 สุขภาพอนามัย H21 สุขภาพแข็งแรง	การที่ประชาชนมีสุขภาพ ร่างกายแข็งแรงไม่เป็นโรคและมีการออกกำลังกายเป็นประจำ ตลอดจนเข้าถึงบริการสาธารณสุข 21. สัดส่วนของคนเป็นโรคในชุมชน (ร้อยละ)
H3 ศีลธรรม H31 การปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา	การที่ประชาชนในชุมชนได้นำแนวทางคำสอนตามศาสนาต่างๆเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต 22. ระดับคะแนนการปฏิบัติ (ร้อยละ)

องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
H4 ชีวิตครอบครัว H41 ครอบครัวอบอุ่น	การมีครอบครัวอบอุ่นและมีหัวหน้าครัวเรือนที่ มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อย 1 ครั้ง/ สัปดาห์ 23. สัดส่วนของครัวเรือนที่มีการทำ กิจกรรมร่วมกันอย่างน้อย 1 ครั้ง/ สัปดาห์ (ร้อยละ)
H5 ความภาคภูมิใจ H51 ความภูมิใจ	การที่ประชาชนในชุมชนมีความภาคภูมิใจต่อ ตนเอง สมาชิกในครัวเรือน ผู้นำครัวเรือน ผู้นำ ชุมชน และต่อชุมชน 24. ระดับคะแนนความภูมิใจ (ร้อยละ)
H6 คุณลักษณะของผู้นำ H61 การยอมรับผู้นำชุมชน	การมีผู้นำชุมชนที่มีลักษณะที่ดีและได้รับการ ยอมรับจากประชาชนในชุมชน 25. คะแนนการยอมรับผู้นำชุมชน (ร้อยละ)
SC ทูทางสังคม (Social Capital)	
S1 วัฒนธรรมประเพณี S11 วัฒนธรรมหรือประเพณีท้องถิ่น	มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีใน ชุมชนอย่างสม่ำเสมอและมีแนวโน้มสืบเนื่อง ต่อไปในอนาคต 26. สัดส่วนของวัฒนธรรมประเพณีที่มี ความสม่ำเสมอและเพิ่มขึ้น (ร้อยละ)
S2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ การ ดำเนินชีวิต และการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 27.1 สัดส่วนของกิจกรรมทางการเกษตรที่มี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ) 27.2 สัดส่วนกิจกรรมการแปรรูปทางการ เกษตรที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ) 27.3 สัดส่วนกิจกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์ อื่นๆที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
	(ร้อยละ) 27.4 สัดส่วนกิจกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 27.5 สัดส่วนกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ)
S3 การมีส่วนร่วมในชุมชน S31 การมีส่วนร่วมของประชาชน	การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน 28. ระดับคะแนนการมีส่วนร่วมของประชาชน (ร้อยละ)
S4 ความเท่าเทียม S41 การแบ่งแยกทางสังคม S42 การให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม	ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรม และการบริหารจัดการภายในชุมชน และมีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในชุมชน 29. สัดส่วนของกิจกรรมที่มีสมาชิกทุกกลุ่มเข้าร่วม (ร้อยละ) 30. สัดส่วนของกิจกรรมช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ร้อยละ)
S5 กลุ่มและองค์กรในชุมชน S51 การมีองค์กรในชุมชน	มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ 31. จำนวนกลุ่มที่มีโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน และมีการดำเนินงานเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 3 ปี (กลุ่ม)
S6 ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต S61 ปัญหายาเสพติด S62 ความมั่นคงของที่อยู่อาศัย	ชุมชนมีความมั่นคง และประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 32. คะแนนปัญหายาเสพติด (ร้อยละ) 33. สัดส่วนของครัวเรือนที่มีบ้านปลูกสร้าง

องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
S63 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	อย่างแข็งแกร่งบนที่ดินของตัวเอง (ร้อยละ) 34. คะแนนปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ร้อยละ)
NC ทุนธรรมชาติ (Natural Capital)	
องค์ประกอบ	นิยาม/ตัวชี้วัด
N1 ปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติ	การมีทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายชนิดภายในชุมชน
N11 ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ (ปริมาณ)	35. ชนิดของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน (ชนิด)
N2 คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตของประชาชน
N21 ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ (คุณภาพ)	36. ระดับคะแนนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ (ร้อยละ)
N22 ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน	37.1 สัดส่วนของการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่มีแนวโน้มลดลง (ร้อยละ) 37.2 ระดับคะแนนปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน (ร้อยละ)
N3 การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ	การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยปราศจากความขัดแย้ง และมีการจัดการทรัพยากรในชุมชน
N31 การถือครองที่ดิน	38. สัดส่วนของครัวเรือนที่มีการถือครองที่ดินเป็นเอกสารสิทธิ์ของตนเอง (ร้อยละ)
N32 การใช้ประโยชน์	39. สัดส่วนของทรัพยากรธรรมชาติที่มีการใช้ประโยชน์ (ร้อยละ)

ระดับความเข้มแข็งของชุมชน

การคำนวณค่าดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ได้ใช้แนวคิดการคำนวณค่าดัชนีโดยอาศัยมาตรฐานหรือค่าเทียบเคียง (Benchmarking) ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานของการเปรียบเทียบ โดยอ้างอิงไว้กับค่าคงที่ค่าหนึ่ง ซึ่งผลที่ได้จะแสดงให้เห็นถึงระดับของความเข้มแข็งของชุมชนว่ามีมากน้อยเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานที่กำหนดขึ้น โดยการคำนวณดัชนีอย่างง่าย (Simple Index) เป็นค่ามาตรฐานสำหรับเทียบเคียง และได้วิเคราะห์หาความเข้มแข็งของชุมชน เมื่อเทียบกับค่ามาตรฐานที่กำหนดขึ้น

ดัชนีความเข้มแข็งขององค์ประกอบทุนทั้ง 4 ด้าน สามารถคำนวณค่าดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนได้ดังนี้

$$CEI_i = \frac{FCI_i + HCI_i + SCI_i + NCI_i}{4}$$

โดยที่ CEI_i คือ ค่าดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนตัวอย่างที่พิจารณา

FCI_i คือ ค่าดัชนีความเข้มแข็งของทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น

HCI_i คือ ค่าดัชนีความเข้มแข็งของทุนมนุษย์

SCI_i คือ ค่าดัชนีความเข้มแข็งของทุนทางสังคม

NCI_i คือ ค่าดัชนีความเข้มแข็งของทุนธรรมชาติ

ทั้งหมดได้กำหนดเกณฑ์ในการจำแนกชุมชนออกตามระดับความเข้มแข็ง ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 2 เกณฑ์การจำแนกชุมชนตามระดับความเข้มแข็ง

ค่าดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน	ระดับความเข้มแข็งของชุมชน
ต่ำกว่า 70	ต่ำมาก
มากกว่า 70-80	ต่ำ
มากกว่า 80-90	ค่อนข้างต่ำ
มากกว่า 90-100	ปานกลาง
มากกว่า 100-110	ค่อนข้างสูง
มากกว่า 110-120	สูง
มากกว่า 120 ขึ้นไป	สูงมาก

2. การพึ่งตนเอง

ทฤษฎีการพึ่งตนเอง (A Theory of self-reliance) (โกวิท พวงงาม 2553)

เป็นแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่มีจุดหมายเพื่อปลดปล่อยพันธนาการต่างๆ ที่คนกลุ่มคน หรือชุมชนยึดติดอยู่ แต่ให้มองย้อนดูตนเอง ดูภายในกลุ่ม ภายในชุมชนว่ามีศักยภาพหรือพลังความสามารถที่แฝงอยู่แล้วดึงพลังอันซ่อนเร้นเหล่านั้นออกมาจัดการแก้ปัญหา หากจะย้อนอดีตไปเราจะพบว่าแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์แห่งการพัฒนาสมัยใหม่ที่กระตุ้นให้เกิดกิเลส ความโลภ และวัฒนธรรมแห่งความกลัว ซึ่งส่งผลให้มนุษย์ สังคมและธรรมชาติที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ต้องแยกออกเป็นส่วนๆ และทำงานไม่ประสานกันทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย และหนทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก็คือ การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนพึ่งตนเอง กล่าวได้ว่า “การพึ่งตนเอง” หมายถึง การกำหนดอนาคตของชุมชนที่วางอยู่บนความคิดและทิศทางของการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้โดยเน้นการปลดปล่อยตนเองที่ยึดหลักการจัดการงานพัฒนาต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้เรียนรู้ ผู้เลือกสรร ผู้วางแผน ผู้ปฏิบัติ และผู้รับผลจากการปฏิบัตินั้นๆ ซึ่งต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน กับวิถีคิดและระบบการจัดการสังคมแนวใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเอง (โกวิท พวงงาม 2553)

แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่งอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้านครบถ้วนเป็นธรรม เสมอภาค ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เน้นการพัฒนาแบบองค์รวม คือ ต้องมีความเป็นองค์รวมของสรรพสิ่งเป็นพื้นฐาน โดยไม่แยกแยะเป็นมนุษย์ ธรรมชาติ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีความเด่นชัดเฉพาะด้าน เฉพาะเรื่องเป็นแนวทางเลือก

2. เน้นการพัฒนาที่ยึดระบบคุณค่า คือ ต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่างๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารพัฒนาที่มีคนเป็นแกนกลางในการพัฒนา

3. เน้นการพัฒนาแบบครบถ้วนรอบด้าน คือ ต้องเป็นการพัฒนาแบบครบถ้วน นั่นก็คือ ต้องให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาในทุกด้านและพร้อมที่จะพัฒนาไปด้วยกัน โดยมีเป้าหมายใหม่คือการสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันที่มีความเป็นชุมชนเป็นหัวใจหลักของการพัฒนา

4. เน้นการพัฒนาแบบกระจาย คือ ต้องเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความก้าวหน้าของทุกภาคส่วนของชุมชน ไม่ใช่เป็นระบบการพัฒนาที่ให้โอกาสแก่ผู้เหนือกว่าทางด้านการเข้าถึงทรัพยากร เศรษฐกิจ และการเมือง อันจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างไม่เป็นธรรม

ดังนั้น หากกล่าวโดยง่าย แนวคิดพื้นฐานของการพึ่งตนเอง นั่นก็คือ การใช้ปรัชญาของการยืนด้วยลำแข้งของตนเอง ด้วยทรัพยากรในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรคน หรือแม้แต่ทรัพยากรทุนทางสังคม ที่มีการจัดการอย่างเหมาะสม รู้ค่า รวมทั้งวางแผนและแก้ปัญหาชุมชนด้วยกันเองภายในชุมชนเป็นสำคัญ

2. ความหมายของการพึ่งตนเอง

ได้มีผู้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองไว้มากมาย ดังนี้

วัชร อธิธาวัชกุล, 2553 ได้ให้ความหมายการพึ่งตนเองไว้เป็นนัยต่างๆ ดังนี้

1. เป็นความสามารถที่เป็นตัวของตัวเองในทางความคิด โดยมีทัศนะการมองปัญหาต่างๆ มีการตัดสินใจด้วยตนเอง
2. เป็นการตัดสินใจดำเนินการโดยสถาบันของชุมชน หรือองค์กรชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ปัญหาและในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน
3. เป็นการพึ่งตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพา เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทัน
4. กรอบการมองจะต้องไม่มุ่งการแข่งขันกันหรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่เป็นการก้าวสู่ความเป็นไทต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ 2549 ได้ให้ความหมายว่า การพึ่งตนเอง (self-reliance) หมายถึง การที่ตนเองและชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับการพึ่งผู้อื่น การพึ่งผู้อื่น คือ ความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งเอาเปรียบและเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งฝ่ายที่ถูกครอบงำจะสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ไม่สามารถยืนบนขาของตนเองได้

แม้จะมีผู้ให้นิยามของคำว่า “พึ่งตนเอง” ไว้มากมาย แต่ก็หนีไม่พ้นกันมากนัก นั่นก็คือ การจัดการชุมชนด้วยตัวชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นในมิติของการร่วมกันแก้ปัญหา การระดมความคิด

เพื่อใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การดำเนินกิจกรรมตามสัมพันธ์ภายในชุมชน ฯลฯ ก็ล้วนแล้วแต่เป็น การจัดการชุมชน โดยชุมชนเอง โดยยึดหลักของการทำเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชน

3. องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นว่า ตนย่อมช่วยตนเองได้ก่อน ในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่า ตนเองย่อมช่วยตนเองได้นั้น มีกระบวนการ (Process) ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ คือ

1. ความรู้สึกของการรวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีความสนใจร่วมกันอย่างครบถ้วน (Sense of Solidarity)
2. ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Values) โดยเน้นในเรื่องของการปลูกฝังให้คนในชุมชนมีการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและใช้มติของที่ประชุมตัดสินใจ โดยไม่ใช้อิทธิพลส่วนตัวของใครเข้าไปแทรกในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนในชุมชน
3. สปีริตในการทำงานร่วมกัน (Spirit of Cooperation) คือ จะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม (Joint Activity) และกระทำร่วมกันโดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและร่วมช่วยเหลือกัน
4. สปีริตในการทำงานกลุ่ม (Collective Spirit) โดยสร้างให้เกิดสปีริตที่จะมองและให้ความสำคัญต่อความสนใจร่วมของกลุ่ม ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและมีความพยายามร่วมกัน ในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุผลของความสนใจนั้น
5. สปีริตในการสร้างสรรค์ (Creative Spirit) คือ ปลูกฝังให้มีความคิดริเริ่ม มีการแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เหมาะสม การบริหารจัดการรูปแบบองค์กรใหม่ๆ มีประสบการณ์ใหม่ๆ และใช้สิ่งเหล่านี้แก้ปัญหาของชุมชน ไม่ใช่หนีปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น
6. สปีริตของการร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่าช่วยตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือชุมชนทั้งทางกายภาพหรือทางวัตถุนอกกับทางจิตใจกระทำให้บังเกิดผลมากที่สุด และมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมีความสำคัญเป็นอันดับรองหรือเป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม โดยสรุปการกำหนดกรอบความคิดว่าชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ จะต้องประกอบด้วย การพึ่งตนเอง 5 ด้าน คือ

1. ด้านเทคโนโลยี (Technology) มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชนบท ซึ่งอาจรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน และเทคโนโลยีใหม่ ที่มีความทันสมัยหากแต่ควบคุมได้และควรเป็นเทคโนโลยีที่ผ่านการวิจัย และพัฒนาภายในประเทศ

2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic) อยู่ในลักษณะที่สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างความต้องการและขีดความสามารถการสนองความต้องการเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพในการแข่งขันกับภายนอก มีความสามารถในการออมและการลงทุน สามารถรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการตลาด ตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคต

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource) ควรมีอย่างอุดมสมบูรณ์หรือสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศน์ และอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

4. ด้านจิตใจ (Mental) คนในชุมชนควรมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่พัฒนา มีความรู้ และความสามารถในการประยุกต์ มีคุณภาพ ลดละอบายมุข และมีความขยันหมั่นเพียร

5. ด้านสังคมวัฒนธรรม (Social) ชุมชนมีภาวะผู้นำดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม มีองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง รวมทั้งมีความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลกภายนอก

การพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้านนี้ จะต้องมีการสร้างขีดความสามารถของชุมชน 3 ประการ คือ

1. การสร้างความสมดุลของสาระการพึ่งตนเอง (Balance) เป็นความสอดคล้อง ความกลมกลืนระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมวัฒนธรรม

2. การสร้างความสามารถในการจัดการ (Ability) เป็นการวิเคราะห์การวางแผนและการจัดระบบชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสาระพึ่งตนเอง ทั้งนี้ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอก เพื่อขอความคิดเห็นและการสนับสนุน

3. การสร้างเครือข่ายการทำงาน (Net-working) เป็นความสัมพันธ์ของชุมชน และองค์กรเครือข่ายให้ชุมชนมีพลังในการจัดการชุมชนเพื่อความสะดวกของการพึ่งตนเองในการ

ดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองนั้น ต้องมีจุดเน้นที่การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีความเข้มแข็งแกร่งพอที่จะต่อสู้กับแรงกดดันที่มาจากภายนอกชุมชนได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2530 ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองในระดับภายในและภายนอกชุมชนว่า ความสามารถในการดำรงตนอยู่อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ ทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน และได้กล่าวถึงแบบจำลองการพึ่งตนเองว่า จะต้องพึ่งตนเองได้ใน 5 ประการ คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม ดังนี้

เทคโนโลยี (Technology) หมายถึง การมีปริมาณ และคุณภาพของเทคโนโลยีและสังคม และมีความสามารถที่จะใช้และสร้างไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีเพื่อการผลิตและการรับข้อมูลข่าวสาร

เศรษฐกิจ (Economic) หมายถึง ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่สมบูรณ์พอเพียงพอต่อการเลี้ยงตนเองและครอบครัว

ทรัพยากรธรรมชาติ (Resource) หมายถึง ชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่พอเพียงต่อการใช้ประโยชน์และมีความยั่งยืน

จิตใจ (Mental) หมายถึง จิตใจที่กล้าแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการดำรงชีวิตและไม่มัวเมาในอบายมุข

สังคม (Social) หมายถึง สมาชิกในชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความรัก ความเอื้ออาทรแก่กัน และมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นกัน

มองในเชิงทฤษฎี จึงกล่าวได้ว่า การพึ่งตนเองที่ประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการนั้น เป็นการพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ แต่การพึ่งตนเองนี้ประกอบขึ้นมาด้วยการพึ่งตนเองบางส่วน (Partial Self-Reliance) คือ การพึ่งตนเองทางจิตใจ หรือการพึ่งตนเองของบุคคลแต่ละคน การพึ่งตนเองทางสังคม และวัฒนธรรม หรือการพึ่งตนเองของกลุ่มคน การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางสภาพแวดล้อม การพึ่งตนเองด้านใดด้านหนึ่งอย่างสมบูรณ์นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยอีก 4 ประการ นั่นคือ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของสังคมไทย จะต้องอาศัยการพึ่งตนเองทางจิตใจ สังคมวัฒนธรรมเทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติด้วย เพื่อช่วยให้เป็นรูปธรรมขึ้น

ส่วนประเวศ ะสี 2531 ได้เสนอถึงองค์ประกอบการพึ่งตนเองที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. จิตใจที่เป็นธรรม หมายถึง จิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสันโดษธรรม ไม่จ่ายฟุ่มเฟือย จะกำหนดแบบแผนการผลิตและทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

2. แบบแผนการผลิต หมายถึง กำหนดแบบแผนการผลิต ให้เป็นรูปแบบแผนการผลิต เพื่อกินเอง ใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายอย่าง เป็นเกษตรกรรมแบบผสมผสาน ซึ่งทำให้มีกินมีใช้ครบ และธรรมชาติแวดล้อมมีความสมดุล

3. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม หมายถึง ความสมดุลที่เกิดขึ้น เพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม และขึ้นอยู่กับจิตใจมนุษย์ที่ไม่โลภมาก และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

4. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง เป็นระบบการผลิตแบบใช้เองกินเอง มีความสมดุลกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจสมดุล พอกินพอใช้ ไม่ขาดทุนไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

5. ชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม หมายถึง ระบบชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ใกล้ตัว มีอาหารการกินที่เหลือเฟือ มีเวลาที่จะช่วยเหลือกันสร้างสรรค์กัน และเกิดการผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวัดเป็นสถาบันของชุมชนที่ช่วยเหลือพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ทางสาธารณสุข เป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2529 ได้เสนอเงื่อนไขในการพัฒนาโดยมุ่งการพึ่งตนเอง 6 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาจะต้องเป็นรูปแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

2. ต้องมีจิตสำนึก มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) พื้นฐานก็คือ การพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับจิตใจ ความสมัครใจที่จะทำอย่างนั้น (กิจกรรมพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)

3. จิตสำนึกจะต้องผลิตซ้ำขึ้นมาอีกได้ คือ ต้องสร้างขึ้นมาใหม่อย่างต่อเนื่อง

4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในหน่วยย่อย คือ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้ สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือ ต้องพัฒนาให้เป็นเขต เขตควรมียุ้งฉาง โรงสี โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรม สามารถต่อรอง

กับสถาบันภายนอกได้ เช่น พ่อค้าและรัฐ ได้อย่างมีพลัง น่าจะให้ความสำคัญกับงานนี้ด้วย เพื่อ
ก่อให้เกิดเครือข่ายหมู่บ้าน

5. การประสานวัฒนธรรม น่าจะส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตัวเอง
หรือกิจกรรมของตัวเองกับคนกลุ่มอื่นๆในสังคมด้วย

6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ น่าจะเป็น
ชุมชนที่อนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมด้วย

จะเห็นได้ว่าการพึ่งตนเองนั้นมียอดประกอบมากมายหลายประการด้วยกัน ซึ่งไฟโรจน์
ภัทรนารกุล 2548 ได้นำเสนอองค์ประกอบการพึ่งตนเองของชุมชนที่แตกต่างออกไป เพราะได้นำ
พื้นฐานของการกำหนดให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทำให้มียอดประกอบที่สำคัญสำหรับ
ชุมชนพึ่งตนเอง ดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนในอดีตมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองสูง เพราะมี
ทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ มีปัจจัยในการผลิตเลี้ยงตัวเองได้อย่างมั่นคง
หลายพื้นที่เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เป็นดินแดนท้องทุ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น อู่ทอง สุพรรณบุรี
กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ และเพชรบุรี

2. ทูทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ ชุมชนจำเป็นต้องมีทุนทางสังคม หมายถึง
ระบบสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่เกื้อกูลกับการดำรงอยู่ร่วมกัน ระบบ
ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือเอื้ออาทร และสมาชิกทุกคนมี
จิตสำนึก มีอุดมการณ์ร่วมของชุมชน มีความผูกพันในการสร้างสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและ
มั่นคง

3. ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้
เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน การแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชน
ตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิด วางแผน กำหนดเป้าหมายของตนเอง องค์ความรู้เพื่อการจัดการ
แก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยชุมชนเอง การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนเป็นนวัตกรรม
ของชุมชน รวมถึงองค์ความรู้ในการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัยและมั่นคงใน
สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ชุมชนจำเป็นต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ๆใน
การจัดการความสัมพันธ์ภายในชุมชนและการจัดการความร่วมมือกับภายนอกชุมชน

4. ระบบการจัดการ ต้องประกอบด้วยปรัชญา คุณค่าและวัฒนธรรมชุมชน มืองค์กร ชุมชนและการจัดการซึ่งจะช่วยในการประสานความร่วมมือ หากเรามองชุมชนเป็นองค์กร ชุมชนเปรียบเหมือนองค์กรที่มีชีวิตซึ่งประกอบด้วย ระบบคุณค่า มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีปรัชญา คุณค่าที่สมาชิกยึดถือเป็นบรรทัดฐานและใช้ปฏิบัติร่วมกันและถ้าเราพิจารณาถึงแนวคิดเรื่องผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ชุมชนเป็นที่รวมของวิถีชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปฏิบัติ (Actors) ที่หลากหลายทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสถาบัน การมีระบบการจัดการจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

5. การสนับสนุนจากภายนอก มีหลายชุมชนขาดศักยภาพหรือทำให้สูญเสียศักยภาพ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งอาจเป็นทุนทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีวิชาการ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับสูงขึ้น

6. เงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการพึ่งตนเอง ในสถานการณ์ที่โลกขับเคลื่อนไปในกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมในยุคทุนนิยม การเปิดเสรีทางการค้า และการสื่อสารโทรคมนาคม นับเป็นกระแสที่ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ทั้งนี้ชุมชนจะอยู่รอดได้และมีแบบแผนพึ่งตนเองได้นั้นต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

6.1 การปรับวิถีคิดของสมาชิกในชุมชน และปรับวิถีชีวิตใหม่โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตอยู่บนทางสายกลาง เรียบง่าย มีความเพียร อยู่อย่างเกื้อกูลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้เท่าทันตนเองสามารถก้าวข้ามวัตถุนิยมและบริโภคนิยม จะทำให้สามารถปรับตัวดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้

6.2 ปรับความคิด ปรับจิตสำนึกการเป็นผู้ให้ ผู้สนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต้องอาศัยปณิธาน ความมุ่งมั่นและวิสัยทัศน์ของผู้นำ

6.3 จำเป็นต้องมีการจัดระเบียบสังคมใหม่ ซึ่งหมายถึง การจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนด้วยตนเองเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอกให้ตั้งอยู่บนฐานสำนึกใหม่ร่วมกัน ให้อยู่กันอย่างเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร เสียสละ แบ่งปัน

ดังนั้น องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง อันดับแรกก่อนไปสู่กระบวนการขององค์ประกอบการพึ่งตนเอง คนภายในชุมชนต้องมีความเชื่อก่อน เชื่อว่าตนพึ่งตนเองได้ แล้วจึงจะนำไปสู่องค์ประกอบของการที่จะพึ่งตนเองได้ ดังนี้

1. มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความตั้งใจในการทำงานร่วมกัน
2. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน
3. แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ และคอยช่วยเหลือกัน
4. มีความคิดสร้างสรรค์ คิดหาสิ่งใหม่ๆ วิธีการใหม่ๆ ที่จะมาทดแทนกระบวนการที่ทำให้สิ้นเปลืองเวลาและทรัพยากร

ซึ่งเป็น 4 ข้อหลัก ภายใต้อำนาจเชื่อว่า คนฟังตนเองได้ อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนฟังตนเองและชุมชนเข้มแข็งในเวลาต่อไป

การมีส่วนร่วมของประชาชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (A Theory of Participation)

ความหมายของการมีส่วนร่วม(โกวิท พวงงาม 2553)

การมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นกรอบคิดทางตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่เชื่อเรื่องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างประชาชน นอกจากนั้น ความเชื่อเรื่อง “การมีส่วนร่วม” มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่อง “ความเป็นปัจเจก” (Individualism) ที่มีความสามารถ ศักยภาพในการคิดเองในรูปของการแสดงความคิดเห็นของตนในชุมชนที่สังกัด ปัจเจกเหล่านี้มีความตระหนักว่า พวกเขาจำเป็นต้องมารวมกันเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกคน ภายใต้อำนาจที่ร่วมกันกำหนด (จามะรี เชียงทอง 2549)

ในขณะที่สังคมไทย แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (A Theory of Participation) เป็นแนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชนบทที่ปรากฏในสังคมไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 และปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมา และมีการให้ความหมายไว้หลากหลายในแต่ละช่วงเวลา เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้บรรจุการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการสนับสนุนการพัฒนาที่สนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยเหลือตนเองได้ และสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนในการพัฒนาสังคมสมัยใหม่และระบบตลาดอย่างแนบแน่น แต่ความหมายดังกล่าวต้องมาชะงักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2541-2545)

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมถูกเปลี่ยนนับเป็นเรื่องของการกระจายอำนาจการปกครอง มีการดึงเอาองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และภาคสาธารณะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาภายใต้กรอบเศรษฐกิจพอเพียง และยังคงนัยยะของความหมายเช่นนี้จนปัจจุบัน (Rigg, Jonathan)

สำหรับการมีส่วนร่วม (Participation) ได้ถูกนิยามความหมายแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการรับรู้ และการให้คุณค่าแนวคิดที่แตกต่างกัน โดยความหมายของผู้ให้นิยามไว้ แบ่งออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติเชิงกระบวนการ (Process)

Cohen and Uphoff ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ กำหนดนโยบายความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะเป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม หรือการตัดสินใจในช่วงการดำเนินกิจกรรม

1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการ โดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในทุกๆด้าน

1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุม ตรวจสอบ ผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เน้นกระบวนการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การเข้าร่วมเพื่อหวังสิ่งตอบแทน และที่สำคัญการมีส่วนร่วมต้องสอดคล้องกับความจำเป็น ความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ด้วย การมีส่วนร่วมมี 4 ลักษณะ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วม เป็นการเข้าไปได้รับอำนาจที่จะคิดทำมากขึ้น ไม่ว่าในเรื่องการเมือง หรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใดๆ
- 2) การมีส่วนร่วม เป็นการร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มีความเท่าเทียมกัน และมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง (Active) ไม่ใช่การมีส่วนร่วมอย่างเฉื่อยชา (Passive)
- 3) การมีส่วนร่วม จะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการไปจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ
- 4) การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องของผู้ด้อยโอกาสขอแบ่งอำนาจจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า เพื่อปรับปรุงชีวิตของตนให้ดีขึ้น

นเรศ สงเคราะห์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผลตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

เสน่ห์ จามริก ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้าร่วม แต่ต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคิดเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหา (2) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ที่มาของปัญหา (3) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหา (4) การร่วมมือในการดำเนินงานตามแผน และ (5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดผลสำเร็จ หมายถึงการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม จัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น และเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆด้วยความสมัครใจ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ดังนี้

- (1) ร่วมกันทำการศึกษา ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน

- (2) ร่วมคิดและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้และลดปัญหาชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสนองความต้องการของชุมชน
- (3) ร่วมวางนโยบาย วางแผนโครงการ กิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน
- (4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- (6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
- (7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย และ
- (8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

2. ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติเชิงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ (Decision-Maker)

Wertheim กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการที่ประชาชนจะเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทั้งด้านการบริหาร การเมือง เพื่อที่จะกำหนดความต้องการของตนเองในชุมชนได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งสหประชาชาติ (United Nation Research Institute for Social Development) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นความพยายามของประชาชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทางด้านการบริหารจัดการด้วยวิธีต่างๆ เพื่อที่จะกำหนดความต้องการในชุมชนของตนเอง ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความสามารถในการจัดการและควบคุมทรัพยากรและสถาบันในสังคม

Lisk ได้อธิบายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการดำเนินการตัดสินใจทุกระดับ ทุกรูปแบบในแต่ละกิจกรรม ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของกระบวนการวางแผนซึ่งมีการกำหนดรูปแบบการทำงาน กำหนดแนวคิดการมีส่วนร่วมที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริหาร การประเมินผลของแผนงานแต่ละโครงการที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร เสนอแนวความคิดการมีส่วนร่วมตามความหมายกว้างๆว่า การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร ตลอดจนการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

เสรี พงษ์พิศ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมความหมายสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทูนของชุมชน

ทศพล กฤตยพิสิฐ ได้กล่าวไว้ว่า ปัจเจบุคคล กลุ่ม และชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนจนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุถึงความประสงค์นั้นๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้และสติปัญญาอีกด้านหนึ่ง

3. ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติเชิงผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders)

อรพินทร์ สฟโชคชัย สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม ไว้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาของภาครัฐ หรือหมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนาของรัฐหรือกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ประชาชนยินดีมาร่วม ซึ่งเป็นการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมลงทุนลงแรงซึ่งมีความหมายของการมีส่วนร่วมเชิงพัฒนาชุมชน

ธวัช เบญจาทิกุล นิยามความหมายการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนในกิจกรรมที่มุ่งสู่การพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบดังนี้ (1) มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา (2) ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุในกิจกรรมการพัฒนา

ตะติยา กาฬสุวรรณธิ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกชน บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่างๆของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ เพราะประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจ เพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

4. ความหมายของการมีส่วนร่วม : มิติอื่นๆ

ถวิลวดี บุรีกุล ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ในหลายมิติ ที่เห็นน่าสนใจ มีดังต่อไปนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในมิติของความลึก หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้หวังว่า จะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาโครงการ
- 2) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น
- 3) ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆด้วย
- 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น อาจเข้าใจอย่างกว้างๆได้ว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา
- 5) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา ซึ่งต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ เพื่อการระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและธำรงรักษาองค์กรต่างๆในท้องถิ่น
- 6) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายาม ตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

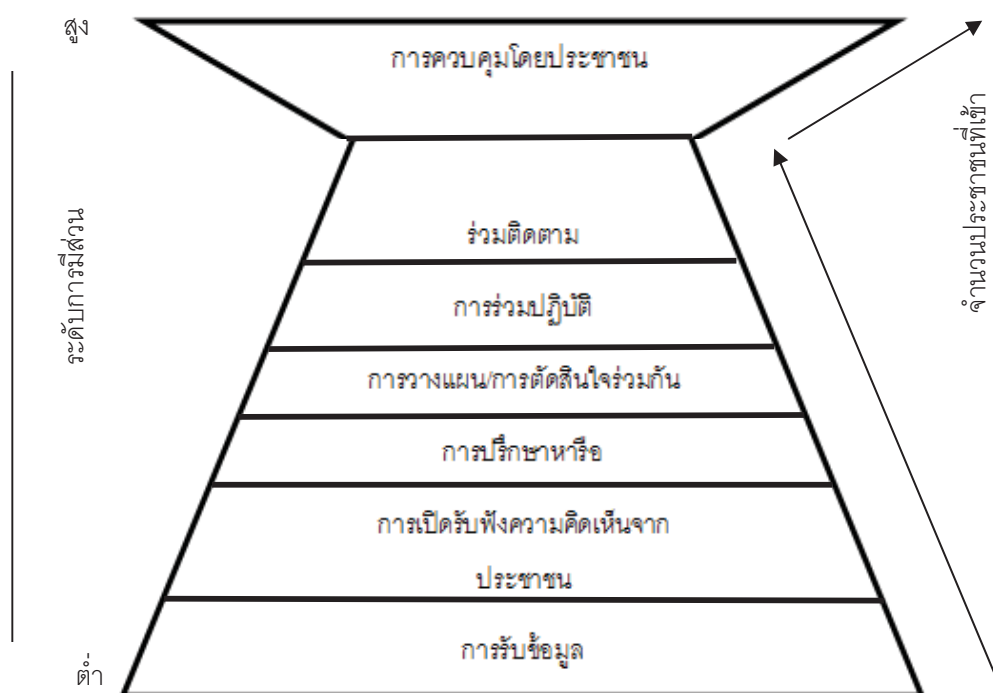
7) การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามเพื่อเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการ และกลุ่มความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการไม่ถูกควบคุมโดยระเบียบต่างๆ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการกระทำโดยไม่มีการบังคับให้ต้องทำหรือไม่ทำ แต่เป็นความสมัครใจที่จะร่วมกันทำ อันเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิด การศึกษา การวางแผน การตัดสินใจ การร่วมทำกิจกรรม การปฏิบัติตามแผนที่เป็นมติของชุมชน หรือแม้แต่การควบคุม ติดตามและประเมินผลกิจกรรม/โครงการ รวมไปถึงการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วม(โกวิท พวงงาม 2553)

มีผู้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ถวิลวดี บุรีกุล ได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับ จะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วมกล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชากรที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุด ได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนจนถึงระดับการตัดสินใจร่วมกัน ระดับการร่วมปฏิบัติ ระดับการติดตามตรวจสอบ จนสูงสุดคือ ระดับการควบคุมโดยประชาชน ดังภาพ

ภาพที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของพลวัติ บุรีกุล

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับที่ต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการให้ข้อมูลกับประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจ แต่ไม่มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับมา แนวทางในระดับนี้มีหลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

2. ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ มีการเริ่มรับข้อมูลสะท้อนกลับจากประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็น แนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ ส่วนใหญ่ จะเป็นการสำรวจความคิดเห็นและการบรรยายให้ความรู้โดยมีการซักถามได้ในประเด็นที่มีความสงสัย

3. ระดับการให้คำปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น เป็นการเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเจรจาอย่างเป็นทางการ เพื่อประเมินความก้าวหน้า และระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน ซึ่งมีขอบเขตไปถึงการร่วมกันวางแผนการดำเนินการและการรับผิดชอบผลการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งจะพบว่ามีความซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมากมาย สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งร่วมกัน เป็นต้น

5. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้ดำเนินการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6. ระดับการร่วมตรวจสอบ ติดตามประเมินผล เป็นระดับที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานเป็นอย่างมาก แนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ คือ การจัดคณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

7. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

ส่วน ปรีดี โชติช่วง และคณะ ได้มองการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งจากระดับน้อยไปหามาก ดังนี้

1. ระดับที่ 1 ถูกบังคับให้เข้าร่วม มองว่าการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ เพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย

2. ระดับที่ 2 ถูกหลอกให้เข้าร่วม ลักษณะเช่นนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบของค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง

3. ระดับที่ 3 ถูกชักชวนให้เข้าร่วม การมีส่วนร่วมในลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากเป็นโครงสร้างที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้ว แล้วพยายามชักจูงประชาชนให้ร่วมมือในทุกรูปแบบ โดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆว่าเป็นโครงการที่ดี ขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

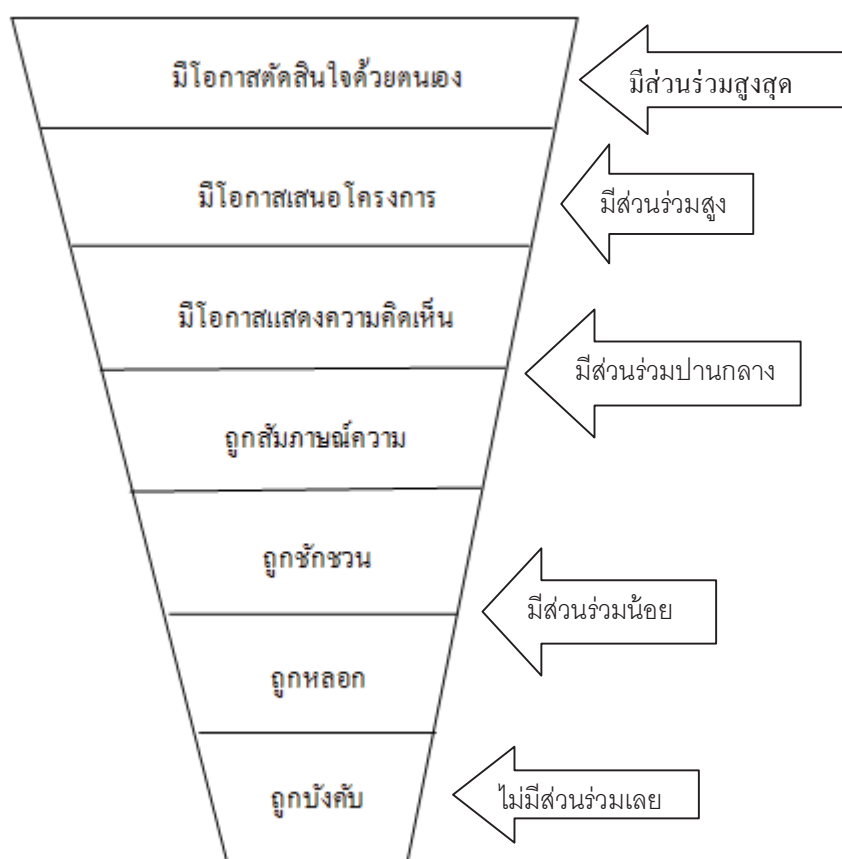
4. ระดับที่ 4 สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมในชนิดนี้ จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่วางโครงการต้องสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนและปฏิบัติตามแผนอย่างไร ยังคงเป็นเรื่องของทางราชการเป็นผู้ตัดสินใจ

5. ระดับที่ 5 มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ในระดับนี้ประชาชนมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวางโครงการและดำเนินการตามโครงการ แต่การตัดสินใจยังเป็นส่วนราชการอยู่

6. ระดับที่ 6 โอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนมีโอกาสดตัดสินใจว่าปัญหาของตนเองคืออะไร จะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุดจนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

7. ระดับที่ 7 มีโอกาสในการตัดสินใจ ซึ่งในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผลโครงการ

ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี โชติช่วงและคณะ สามารถสรุปลักษณะและยังใช้ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาแล้วดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ของปรีดี โชติช่วงและคณะ

ดังนั้น ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนจากตัวผู้นำองค์กรชุมชน มีระดับการมีส่วนร่วมกันอยู่หลายระดับ ไล่จากน้อยไปมาก ก็ได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล การเปิดรับฟังความคิดเห็น ประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ รวมไปถึงระดับปฏิบัติการ และร่วมตรวจสอบ โดยในทางปฏิบัติจริง ประชาชนในชุมชนมักจะไม่ค่อยมีโอกาสในการร่วมตัดสินใจ ปฏิบัติการ หรือแม้แต่ตรวจสอบมากนัก แม้จะมีระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญรองรับในการกระทำก็ตาม แต่ด้วยอิทธิพลทางการเมืองท้องถิ่นที่มีพลังกว่า ทำให้ขีดขวางให้ประชาชนไม่สามารถทำได้เต็มที่ แต่ปัจจุบันประชาชนก็ไม่ได้สนใจที่จะทำแค่การร่วมตัดสินใจ ปฏิบัติการ หรือตรวจสอบแล้วเท่านั้น แต่กลับไปให้ความสำคัญกับระดับของการควบคุมโดยประชาชนมากกว่า ทำให้ได้โดยการลงประชามติ ไข่มติประชาชนถกถอดผู้นำชุมชนหรือแม้แต่ผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันมีพระราชบัญญัติรองรับการกระทำ

วิธีการมีส่วนร่วม

วิธีการมีส่วนร่วมเป็นเทคนิควิธีการที่จะส่งเสริม หรือ สนับสนุนรวมทั้งการเปิดช่องโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จำเป็นต้องเปิดพื้นที่และมีเทคนิควิธีการในการเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ซึ่งมีลักษณะสำคัญหลายวิธี ดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 การเปิดช่องทางและเทคนิควิธีการใช้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารของ อปท. ที่ผ่านทางจดหมายข่าว เอกสารข้อเท็จจริง รายงานการศึกษา การจัดทำวิทัศน์ ฯลฯ และที่สำคัญควรมีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ประชาชนได้มีช่องทางในการแสดงความคิดเห็น

ประการที่ 2 การเปิดเวทีการรับฟังความคิดเห็นและเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถือว่าเป็นเทคนิคและวิธีการมีส่วนร่วมที่มีความประสงค์ เพื่อการรับฟัง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆรวมทั้งเป็นเวทีในการตัดสินใจ โดยมีเทคนิคและวิธีการ เช่น การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีสาธารณะ การเปิดเวทีประชาวิจารณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ

ประการที่ 3 เทคนิคและวิธีการในการรณรงค์ส่งเสริม ให้รวมกลุ่มตามความสนใจในลักษณะของชมรม สภาชุมชน คณะกรรมการ และสมาคม รวมทั้งการส่งเสริมอาสาสมัครที่มีจิต

อาสาเพื่องานท้องถิ่น อาทิ ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมคลังสมองท้องถิ่น สภาเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์หรือสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมทั้งอาสาสมัครต่างๆ เป็นต้น

โกวิท พวงงาม ได้เสนอช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม อาทิ

1. การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ทั้งแผนพัฒนา 5 ปี และแผนพัฒนาประจำปี โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดและกำหนดการจัดทำแผนพัฒนา โดยการร่วมเสนอปัญหาความต้องการ และการร่วมเสนอโครงการ/กิจกรรมเพื่อการพัฒนา ในรูปแบบของการทำประชาคม ที่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อแผนพัฒนาในภาพรวม ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยพัสดุ พ.ศ.2537 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่งตั้งผู้แทนประชาชนร่วมเป็นกรรมการในการจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อให้เกิดความถูกต้องโปร่งใสและเป็นธรรม

3. การให้ประชาชนมีสิทธิในการเข้าร่วมประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องแจ้งวาระการประชุมให้ประชาชนทราบทุกครั้ง และอำนวยความสะดวกให้ประชาชนที่เข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุมสภาด้วย

4. การให้ประชาชนมีสิทธิเสนอข้อบัญญัติ เพื่อให้สภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบังคับตำบลตาม พรบ. ว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.2542

5. ประชาชนมีสิทธิถอดถอนผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความประพฤติเสื่อมเสียตาม พรบ. ว่าด้วยการลงคะแนนเสียงเพื่อถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542

ดังนั้น วิธีการมีส่วนร่วมจะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น โดยมีขั้นตอนสำคัญดังต่อไปนี้

1. เปิดช่องทางให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากท้องถิ่น มีช่องให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น

2. เปิดเวทีรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีทางความสนใจ มีการร่วมกันตามความสนใจ ไม่ว่า จะในรูปแบบของชมรม สมาคม ฯลฯ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำอะไรร่วมกันภายใต้ความ สนใจเดียวกัน

และอีกหลากหลายวิธี ที่การมีส่วนร่วมทำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ประวัติชุมชนบ้านปางจำปี

จากดินแดนบนที่ราบระหว่างหุบเขาและเนินเขาสลับกับภูเขาขนาดใหญ่ ได้พัฒนา ตนเองจากหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่า เป็นหมู่บ้านดัดไม้ขาย มาเป็นชุมชนแห่งการอนุรักษ์ป่า ดำเนิน กิจกรรมต่างๆที่สร้างความตระหนักถึงคุณค่า คุณประโยชน์ของผืนป่า โดยเน้นชุมชนมีส่วนร่วม จนเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆในทางที่ดีขึ้น คนกับป่าเกิดความผูกพันอาศัยพึ่งพากัน จนเกิดความรัก และหวงแหนโดยเฉพาะการที่ชุมชนสามารถร่วมกันฟื้นฟู ลำน้ำแม่ลายน้อยอันเป็นเสมือนเส้นเลือด หลักของชุมชนให้กลับมาฟื้นได้โดยชุมชน มีการกำหนดกฎกติกาในการปกป้อง ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มงวด เมื่อความคิดเห็นตรงกัน ทุกคนตระหนักเห็นความสำคัญของผืน ป่า แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู จึงสามารถดำเนินได้อย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปริญญ์ สิงห์เรือง (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาบ้านดอนหมู ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้าง ชุมชนเข้มแข็งของบ้านดอนหมู เกิดจากการที่ชุมชนได้เริ่มริคิดค้นกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่ ประสบอยู่ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบเครือญาติที่ แน่นแฟ้น การนับถือผู้อาวุโสและภาวะผู้นำ เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้เกิดกิจกรรม และสามารถ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งวัดได้จากคุณภาพคนในชุมชน ที่สามารถ ค้นหาสาเหตุของปัญหา หาทางแก้ไข และดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา กิจกรรมที่ เกิดขึ้นมีคุณภาพ ปริมาณและความต่อเนื่องในการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ มีพัฒนาการของ กิจกรรมให้เชื่อมโยงกันเป็นระบบ สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

เป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอก นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในที่สุด ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง คือ วัฒนธรรมชุมชน ระบบเครือข่าย ผู้นำชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถจัดการได้อย่างสมบูรณ์ แต่ชาวบ้านคอนหมึก ไม่ได้ปฏิเสธความช่วยเหลือจากภายนอก นโยบายรัฐและการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นตัวหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยเวทีและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ปริญญ์ ตี๋แก้ว (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพในการเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นที่ยอมรับของชุมชน ทำงานสนองความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก ชักชวนให้คนในชุมชนเพิ่มพูนความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ทำงานประสานกับหน่วยงานราชการเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก ด้านการมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนชุมชนไม่มีความสามัคคีเมื่อเกิดปัญหาส่วนรวมขึ้นในชุมชน ซึ่งอยู่ในระดับน้อย ด้านการมีฐานการรวมตัวทางวัฒนธรรมในการทำกิจกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ด้านกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น เพื่อให้ร่วมกันหาทางแก้ไข เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน อยู่ในระดับมาก ด้านความสามารถในการจัดการชุมชน ในด้านการดำเนินงานหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ทางชุมชนจะมีการประชุมเพื่อให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น มีการวางแผน ตั้งวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกันเพื่อหาแนวทางที่จะทำให้งานประสบผลสำเร็จ อยู่ในระดับปานกลาง แนวทางการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ควรหาอาชีพเสริมภายนอกภาคเกษตรกรรม หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนร่วมส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน ในด้านการฝึกอบรมอาชีพ ด้านความรู้ในการจัดการชุมชน อบรมให้ความรู้ทางด้านการตลาด เพิ่มทักษะวิชาชีพอย่างต่อเนื่องให้กับชุมชน รวมทั้งจัดหาตลาดรองรับผลิตผลและผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่ได้ผลิตออกมา

มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านโป่ง มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา มีผู้นำชุมชนที่เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ระบบเครือข่าย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีคุณธรรม มีจริยธรรม มี

ศูนย์รวมทางจิตใจ ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ดังนั้นชุมชนที่มีทุนทางสังคมที่มีอยู่ในการรวมกลุ่มกันวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีการจัดการ มีแผน มีโครงการ สมาชิกทุกคนมีความเสียสละ มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม การที่สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพ มีคุณธรรม ทำให้ชุมชนมีสันติภาพ มีชุมชนเข้มแข็งสามารถดำรงความเป็นชุมชนต่อไปได้ งานศึกษาชิ้นนี้ชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญของทุนทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์หาทางเลือกของตนเองในการแก้ไขปัญหา นำมาซึ่งความเข้มแข็ง มั่นคง ยั่งยืน

อำภา จันทราภาส (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนเข้มแข็ง ได้ทำการศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านโป่งนก หมู่ 7 ตำบลแม่ละ อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงทุนทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนเข้มแข็ง โดยมีแนวความคิดว่า ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนชนบทตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและเป็นพื้นฐานที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมที่มีทั้งทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนกลุ่ม/องค์กร ทุนเครือญาติและทุนเครือข่าย ที่มีอยู่ในชุมชนส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะชุมชนได้ใช้ทุนทางสังคมมาเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมความมั่นคงและยั่งยืนให้ชุมชนและปัจจัยที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน และการมีจิตสำนึกสาธารณะที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างชุมชนเข้มแข็ง การที่ผู้คนรวมกลุ่มกันได้มีความรู้สึก และตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้องดูแลรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาติและสังคมภายนอกได้อย่างมีศักดิ์ศรีและยังคงรักษาความเป็นชุมชนได้อย่างมั่นคง ผลการศึกษาชิ้นนี้ชี้ให้เห็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่ผ่านปฏิบัติการทางวัฒนธรรมชุมชนสืบเนื่องท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแต่ชุมชนสามารถปรับตัวเองได้

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่
ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ มีการวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

พื้นที่ศึกษา

ชุมชนบ้านปางจำปี อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ จากดินแดนบนที่ราบระหว่างหุบ
เขาและเนินเขาสลับกับภูเขาขนาดใหญ่ ได้พัฒนาตนเองจากหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่า เป็นหมู่บ้านตัดไม้
ขาย มาเป็นชุมชนแห่งการอนุรักษ์ป่า ดำเนินกิจกรรมต่างๆที่สร้างความตระหนักถึงคุณค่า
คุณประโยชน์ของผืนป่า โดยเน้นชุมชนมีส่วนร่วม จนเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆในทางที่ดีขึ้น คน
กับป่าเกิดความผูกพันอาศัยพึ่งพากัน จนเกิดความรักและหวงแหนโดยเฉพาะการที่ชุมชนสามารถ
ร่วมกันฟื้นฟู ลำน้ำแม่ลายน้อยอันเป็นเสมือนเส้นเลือดหลักของชุมชนให้กลับมาฟื้นได้โดยชุมชน
มีการกำหนดกฎกติกาในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มงวด เมื่อความคิดเห็นตรงกัน ทุก
คนตระหนักเห็นความสำคัญของผืนป่า แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟู แนวทางการอนุรักษ์และ
ฟื้นฟู จึงสามารถดำเนินได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

ข้อมูลชุมชน

สภาพพื้นที่ : พื้นที่ต้นน้ำ

สภาพดิน : สภาพดินเป็นดินร่วนดำปนหินกรวดทราย

สภาพแหล่งน้ำ : ลำห้วยแม่ลายน้อย เครือข่ายลุ่มน้ำกวาง

ปริมาณน้ำฝนต่อปี (ปี พ.ศ.2550) : 917.76 มิลลิเมตร

จำนวนประชากร : 287 คน

จำนวนครัวเรือน : 96 หลังคาเรือน

ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของชุมชน : 90 ปี (ข้อมูลปี พ.ศ.2550)

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 23 คน ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้นำชุมชน 2 คน คือ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมาและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนจนทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนด้วยวิธีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview)
2. คณะกรรมการกลุ่มกิจกรรม กลุ่มละ 2 คน เพื่อให้ทราบเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กฎระเบียบ วิธีการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวมจำนวน 8 คน
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ห้วยแก้ว เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดในการส่งเสริมกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยทำการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวม 2 คน
4. สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน กลุ่มละ 2 คน โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลไม่ซ้ำกับข้อมูล 2. เพื่อให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเข้าร่วมกิจกรรม วิธีการเข้ามามีส่วนร่วม และผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จำนวน 8 คน
5. ชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เพื่อให้ทราบความคิดเห็นในฐานะคนนอกที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมและไม่ได้รับผลประโยชน์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interview) รวมจำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์ หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) โดยอ้างอิงแบบสัมภาษณ์ของปริญญ์ สิงห์เรือง (2551)

ข้อมูลและการเก็บข้อมูล

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ วิธีการจัดเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยประวัติชุมชน ข้อมูลกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงสร้างการบริหาร กฎระเบียบ วิถีปฏิบัติ วิธีการดำเนินงาน เพื่อศึกษาเรื่องราวการดำเนินงานที่ผ่านมาที่ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบข้อมูลความเป็นมาของกิจกรรม วัตถุประสงค์ กระบวนการของกิจกรรม และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม

3. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) เพื่อทราบจุดมุ่งหมายในการเข้าร่วมกิจกรรม วิธีการเข้ามามีส่วนร่วม และผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ระหว่างเดือนธันวาคม-เมษายน พ.ศ. 2555

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งหมดจากภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่มย่อย รวมทั้งแหล่งข้อมูลอื่นๆ เช่น ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ จำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบและทำความเข้าใจบริบทในชุมชน เพื่อให้ได้คำตอบตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ โดยที่ผู้วิจัยได้ใช้ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนตามกรอบแนวคิดของสุมาลี สันติพลวุฒิและคณะ(2550) โดยพิจารณาจาก

1) ทุนการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ว่าเงินเพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานและเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและดำเนินกิจกรรมทางด้านการผลิตของประชาชนในชุมชน

2) ทุนมนุษย์ หมายถึง คุณภาพและศักยภาพของประชาชนและผู้นำชุมชนอันเกิดจากการได้รับการศึกษา การฝึกอบรม ประสบการณ์ การดูแลสุขภาพอนามัย และการบ่มเพาะทางศีลธรรม-จริยธรรมที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิต ครอบครัว การดำเนินกิจกรรมและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในเชิงสร้างสรรค์หรือดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชนในชุมชน

3) ทูทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา การมีองค์กร การมีส่วนร่วม และความเท่าเทียมที่เอื้อต่อความปลอดภัย การดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆรวมทั้งสัมพันธ์ภาพของประชาชนในชุมชน

4) ทูธรรมชาติ หมายถึง ปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการสร้างทดแทน เพื่อเอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

ผลการวิจัย

1. การกำเนิดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี

จากทางหลวงหมายเลข 118 ผ่านศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาถึงแยกป้อมขามโป่งดิน แยกขวาเข้าสู่บ้านแม่เตาดิน เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร ถึงสามแยกหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ตะไคร้ 2 (บ้านปางจำปี) เลี้ยวซ้ายเข้าชุมชนป่าจำปี 7 กิโลเมตร รวมระยะทางจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ถึงหมู่บ้านป่าจำปีเป็นระยะทาง 45 กิโลเมตร

ชุมชนบ้านปางจำปีเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยในหมู่บ้านจะแบ่งการปกครองเป็นกลุ่มบ้าน (ชาวบ้านเรียก “ป๊อก”) ทั้งหมด 5 ป๊อกได้แก่ ป๊อกท่าทราย ป๊อกหลายน้ำ ป๊อกปางจำปี(ป๊อกกลาง) ป๊อกตะเคียน และป๊อกป้าว อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านเปียน หมู่ 2 ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านปางไฮ หมู่ 7 ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านเตาดิน หมู่ 4 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านโป่งกุ่ม หมู่ 4 ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1.2 ความเป็นมาของชุมชน

หมู่บ้านปางจำปีเดิมรวมอยู่กับหมู่บ้านแม่เตา หมู่ 4 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2499 จำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้น จึงแยกการปกครองออกมาตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ คือ หมู่บ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือน 82 ครัวเรือน จำนวนประชากร 268 คน โดยแยกเป็นชาย 141 คน และหญิง 127 คน (จากข้อมูล จปฐ.2553) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง หาของป่า และทำการเกษตร

ที่มาของชื่อ “ปางจำปี” มาจากการเรียกตามลักษณะของหมู่บ้านที่แต่เดิมเป็นป่ามีต้นไม้ใหญ่ร่มครึ้ม และมีต้นจำปีต้นใหญ่อยู่กลางหมู่บ้าน ซึ่งจะมีชาวบ้านที่ผ่านไปมาจากชุมชนอื่น มักจะแวะพักที่ต้นจำปีก่อนที่จะเดินทางเข้าไปในเมือง รวมทั้งเป็นที่พักของม้า-วัว ที่บรรทุกของมาขาย ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียกจุดแวะพักตรงนั้นว่า “ปาง” ที่มีความหมายว่า ที่พัก เข้ากับต้นจำปี ซึ่งเป็นจุดที่มีการแวะพักว่า “ปางจำปี”

ต่อมามีชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงกลายเป็น “หมู่บ้านปางจำปี” จนถึงปัจจุบัน ขณะนี้ต้นจำปีที่เคยเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านได้ถูกตัดไปแล้วไม่หลงเหลือร่องรอย และเนื่องจากที่ตั้งของชุมชนเป็นที่ราบสูง ทำให้การประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชนที่เกี่ยวกับ

เกษตรมีน้อย ได้แต่อาศัยการเข้าป่า ล่าสัตว์ ตัดไม้ จับปลา ในลำห้วยแม่ลายน้อย ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของคนในชุมชน เพื่อนำไปเป็นอาหารในครัวเรือน และที่เหลือก็นำไปขายเพื่อสร้างเป็นรายได้ให้กับครัวเรือน

ด้วยสภาพพื้นที่ของชุมชนแวดล้อมไปด้วยหุบเขา คนในชุมชนส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพและดำรงชีวิตที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติ อาทิ หาหน่อไม้ เก็บเห็ด เก็บสมุนไพร ล่าสัตว์ และมีส่วนปลูกพืชสวน พืชไร่ ในบริเวณรอบๆชุมชน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านปางจำปี เดิมมีเพียงไม่กี่หลังคาเรือน ต่อมาเมื่อหลายครอบครัวเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นจึงแยกตัวเป็นชุมชนอีกชุมชนหนึ่ง ข้อสันนิษฐานของคนในชุมชนเบื้องต้นเกี่ยวกับการที่คนอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่มากขึ้น เนื่องจากสภาพพื้นที่แต่เดิมเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์และที่สำคัญลำน้ำแม่ลายน้อยไหลผ่านชุมชนตลอดทั้งปี เพราะนั่นหมายถึงการมีแหล่งอาหารบริโภคตลอดทั้งปีโดยการพึ่งพาอาศัยป่าและน้ำ สังเกตจากการตั้งบ้านเรือนของคนในชุมชนจะตั้งอยู่ริมน้ำไม่ว่าจะเป็นลำน้ำแม่ลายน้อยสายหลักหรือลำห้วยสาขาตลอดจนการจับจองที่ทำกิน ที่สวนไร่นาของคนในชุมชนก็มักจะอยู่ริมสองฝั่งลำน้ำเป็นหลัก

1.3 ประชากรและการศึกษา

ประชากรของหมู่บ้านปางจำปีส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมืองที่มีทั้งที่ตั้งรกรากเดิมอยู่ที่หมู่บ้าน เมื่อครั้งแยกหมู่บ้านมาจากบ้านแม่เตาดินและอพยพย้ายเข้ามาสมทบจากหมู่บ้านอื่นๆ ยกตัวอย่าง เช่น แม่อุ้ยหน้อยป๋อกปางตะเคียนที่ได้เล่าถึงการโยกย้ายมาอยู่ของครอบครัวว่า ได้ย้ายมาอยู่ที่นี่ เพราะลูกชายมาจำพรรษาอยู่ที่วัดตั้งแต่อายุ 7 ขวบ จนเดี๋ยวนี้ก็อยู่ที่ป๋อกปางตะเคียนมากกว่า 40 ปี ยังไม่ได้ย้ายไปไหน และอีกประมาณ 2-3 ครอบครัว ก็มีภรรยาเป็นชาวเขาเผ่าปกาเกอะญอที่ย้ายมาจากอำเภออมก๋อย เพราะคนในชุมชนบางคนเคยไปทำงานที่นั่น แต่ปัจจุบันก็พูดคำเมืองและกลายเป็นคนเมืองกันหมดแล้ว บางครอบครัวก็ได้แต่งงานกับชาวต่างถิ่นภาคอื่น เช่น ครอบครัวของพี่ศักดิ์ที่เป็นคนหนองคาย ซึ่งพี่ศักดิ์บอกว่าถ้าที่บ้านเขามีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมือนที่ปางจำปี ไม่มีทางที่เขาจะย้ายมาอยู่ที่นี่เด็ดขาด ลำน้ำแม่ลายน้อยไม่เคยที่จะเหือดแห้งแม้ในเดือนพฤษภาคมของทุกปี อันเป็นช่วงที่แม่ลายน้อยมีปริมาณน้อยที่สุดในรอบปี อันแสดงให้เห็นถึงการใส่ใจ ฟื้นฟู และอนุรักษ์ผืนป่าและลำน้ำ

1.4 ศาสนาและวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านปางจำปีมีวัดอารามคันธาวิเวกเป็นแหล่งรวมของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมของชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีพระประจำวัดเพียง 1 รูป และมีเพียงวิหารและศาลาเพื่อประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์เท่านั้น การเข้าวัดของประชาชนในชุมชนนอกจากจะเข้าวัดทำบุญในวันพระแล้ว เมื่อมีการประชุมประจำเดือน หรือมีกิจกรรมที่ต้องจัดประชุม หรือกับคนในชุมชนในเรื่องต่างๆ ผู้นำและคณะกรรมการมักจะใช้วัดเป็นสถานที่จัดประชุมเป็นประจำแม้กระทั่งกลุ่มสตรีที่มีการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐในเรื่องอาชีพมักจะใช้ศาลาวัดเป็นที่จัดกิจกรรมของกลุ่ม

ถึงแม้ว่าคนในชุมชนปางจำปีจะมีทั้งคนพื้นราบ ชาวเขา หรือผู้ที่ย้ายมาจากที่ไหนก็ตาม ทุกคนล้วนแต่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น เมื่อมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาหรือไม่ก็ตาม คนในชุมชนมักจะเลือกวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนเสมอ

ส่วนด้านความเชื่ออื่นๆ คนในชุมชนบ้านปางจำปี ก็ยังเชื่อในเรื่องการนับถือผีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ (ผีปู่ย่า) เจ้าป่าเจ้าเขา และยังมีพิธีกรรมอื่นๆ ที่คนในชุมชนมักปฏิบัติให้เป็นสิ่งที่สะท้อนความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ปฏิบัติมาแต่เก่าแก่ เช่น การผูกมือรับขวัญทารกใหม่ เมื่อบุตรหลานได้รับเลือกให้เป็นทหาร การผูกข้อมือคู่บ่าวสาวเมื่อมีพิธีแต่งงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี ด้านศิลปวัฒนธรรม และประเพณีในรอบ 1 ปี ของคนในชุมชนบ้านปางจำปีที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน คือ

เดือนมกราคม จะมีประเพณีตานข้าวใหม่หรือประเพณีสีเป้ง เป็นการทำบุญตักบาตรข้าวสาร อาหารแห้ง ตามความเชื่อที่ว่า หากได้ตาน(ถวาย)ข้าวที่เพิ่งเสร็จจากการเก็บเกี่ยวให้แก่บรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว จะเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และการถวายข้าวใหม่แด่พระสงฆ์ก็ถือเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว

เดือนเมษายน จะมีการประกอบพิธีบวชป่า สืบชะตาลำน้ำแม่ลายน้อย เดือนพฤษภาคม ประเพณียี่เป็ง หรือลอยกระทง เนื่องจากคนในชุมชนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการขอขมาแด่พระแม่คงคา และสายน้ำที่เปรียบเสมือนเป็นสายเลือดหล่อเลี้ยงชีวิตให้กับคนในชุมชน

เดือนธันวาคม จะมีประเพณีบูชาเจ้าพ่อกาบคำ โดยจัดกันในวัน แรม 9 ค่ำ เดือน 9 ของทุกๆปี

วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนปางจำปี พบว่า เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติ เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆทางภาคเหนือ วัฒนธรรมและประเพณีที่มีความเฉพาะ เป็นเอกลักษณ์ หรือสื่อถึงวิถีชีวิตของชุมชนปางจำปีจึงไม่มีอะไรเด่นนัก

1.5 การเมืองการปกครอง

ชุมชนมีโครงสร้างการปกครองที่รัฐจัดตั้งให้เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ คือ มีผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เลขานุการ เภรัญญิกและคณะกรรมการ ทั้งหมด 11 คน การมีส่วนร่วมในการปกครองในฐานะสมาชิกชุมชนที่เห็นได้เด่นชัด คือ การเข้าร่วมประชุมประจำเดือน ที่จัดขึ้นภายหลังจากที่ผู้ใหญ่บ้านได้ไปประชุมประจำเดือนในอำเภอ ซึ่งโดยมากกิจกรรมภายในหมู่บ้านไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม หากนายประเสริฐร้องขอ หรือชักชวนคนในหมู่บ้านให้ทำกิจกรรมนั้นๆ มักจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

1.6 สถานที่สำคัญในชุมชน

1. โรงเรียน

เดิมชุมชนมีโรงเรียนตั้งอยู่ โดยก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2529 ทำการสอนในระดับประถมศึกษา ในขณะนั้นมีนักเรียนประมาณ 40 คน และมีครูทั้งหมดจำนวน 3 คน ต่อมาเมื่อมีถนนตัดผ่านมายังหมู่บ้านจึงทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น เด็กในชุมชนจึงออกไปเรียนในตัวตำบลอำเภอ และในตัวจังหวัดมากขึ้น ส่งผลให้จำนวนนักเรียนมีจำนวนน้อยลงและประกอบกับครูผู้สอนก็โยกย้าย และทางรัฐบาลเองก็ไม่มีงบประมาณจ้างครูมาสอนต่อ ทางศึกษาธิการอำเภอแม่ฮ่องสอน จึงได้ประกาศยุบโรงเรียนและให้เด็กนักเรียนในหมู่บ้านที่มีอายุถึงเกณฑ์ เข้าไปเรียนที่ศูนย์โรงเรียนห้วยแก้ว จึงทำให้เด็กในหมู่บ้านต้องออกไปเรียนนอกชุมชนตั้งแต่เด็ก

2. วัด

ชุมชนปางจำปีมีวัดคันธาวิเวก เป็นวัดประจำหมู่บ้าน ภายในวัดประกอบด้วยโบสถ์ 1 หลังและศาลาอีก 1 หลังมีพระอยู่ 1 รูปคือ พระสุเทพ จันทสโร เป็นเจ้าอาวาส และมีเณรอยู่ 1 รูป

3. อุทยานการเรียนรู้ชุมชนคนรักษ์ป่าบ้านปางจำปี

เนื่องจากชุมชนปางจำปี ถูกโอบล้อมไปด้วยป่ารอบหมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนผูกพันกับป่าและสายน้ำเป็นอย่างมาก อีกทั้งจากบทเรียนที่ได้รับเมื่อครั้งเป็น “มอดไม้ทำลายป่า” จนทำให้ทั้งป่าและน้ำ ของชุมชนเกิดภาวะวิกฤตจนเดือดร้อนไปทั้งชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นจึงทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและตั้งปณิธานไว้ที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำแม่ลายน้อยและป่าของชุมชนเอาไว้เพื่อให้มีกินจนถึงลูกหลาน อีกทั้งได้สร้างห้องเรียนมีชีวิตเอาไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชน และผู้รักธรรมชาติ ให้เกิดสำนึกและความตระหนักในการหวงแหนทรัพยากร เช่นเดียวกับที่ชุมชนปฏิบัติอยู่

อุทยานชุมชนคนรักษ์ป่าปางจำปี จึงเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว อุทยานแห่งนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติทั้งขุนเขาและสายน้ำ มีคูบล้างใหญ่หรือ“บ้านวังปลา”ที่สร้างขึ้นด้วยภูมิปัญญาของคนในชุมชนเอง อุทยานการเรียนรู้จึงประกอบด้วยเรื่องราวที่ให้เรียนรู้อย่างหลากหลาย ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้เรื่องธรรมชาติที่ชุมชนมีความตั้งใจที่จะถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังโดยผ่านการสัมผัสจากของจริงที่เป็นอยู่

1.7 ทรัพยากรและระบบนิเวศน์

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนปางจำปีแบ่งออกเป็น ดิน ป่าไม้ และน้ำ ซึ่งแต่ละประเภทมีรายละเอียด คือ

1. ดิน

ลักษณะของดินในชุมชนมี 2 ประเภท คือ ดินดำ บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่ลายน้อยคนในชุมชนที่มีดินถือครองอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำจะใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชอย่างเต็มที่ตลอดทั้งปี ส่วนดินที่อยู่ห่างจากชายฝั่งลำน้ำ มักจะเป็นดินแดงและหิน คนในชุมชนที่มีที่ดินในส่วนนี้ก็จะมักจะปลูกไม้ผล เช่น ลิ้นจี่และปลูกผักสวนครัว แต่มักจะไม่ค่อยได้ผลดีเท่าใดนัก เนื่องจากขาดน้ำทำให้การเกษตรแก้ปัญหาโดยต่อท่อพีวีซีจากลำห้วยเข้ามายังแปลงเกษตรของคน และใช้ปุ๋ยเคมีในการเร่งผลผลิตให้มีปริมาณมากทันต่อการจำหน่าย พ่อหลวงเมือง(ผู้ใหญ่บ้าน) ที่ดินรวมทั้งที่นาและที่อยู่อาศัยประมาณ 10 แปลงที่มี ส.ค. 1 นอกจากนั้น ที่อยู่ที่กินไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆ ที่ดินที่มี ส.ค. 1 ทั้งหมดจะเป็นเอกสารสิทธิ์ที่ดินดั้งเดิมที่คนที่มาอยู่ก่อนครั้งเมื่อตั้งแยกออกจากชุมชนแม่เตาดิน

เมื่อคนดั้งเดิมเสียชีวิตก็จะเป็นสมบัติตกทอดกันมา ยกตัวอย่างเอกสารสิทธิ์ที่บ้านพ่อหลวงก็เป็นของนายปู จินะ ซึ่งเป็นพ่อตาของพ่อหลวง แต่ตอนนี้ทางราชการกำลังจะรังวัดออกโฉนดใหม่ให้เป็นชื่อของคนที่อยู่ปัจจุบัน เนื่องจากที่ดินของบ้านปางจำปออยู่ในเขตสงวน การออกเอกสารสิทธิ์จึงยาก คนที่อยู่ในปัจจุบันก็ไม่มีโฉนดใดๆทั้งที่บ้านและที่ทำกิน แต่ที่ทำกินหรือที่บ้านสามารถซื้อขายได้โดยทำสัญญาซื้อขายที่บ้านพ่อหลวง แต่ไม่สามารถโอนกรรมสิทธิ์เป็นของใครคนใดคนหนึ่งได้

การที่จะออกกรรมสิทธิ์ถือครอง จะยึดตามที่ดินที่มีอยู่เดิม คนในชุมชนไม่สามารถไปทางที่เพิ่มได้เพราะในเขตป่าสงวนมีปกหลักของกรมป่าไม้อยู่ ซึ่งการจัดสรรที่ดินทางกรมป่าไม้มองเอาเครื่องมือ GPS มาวัด และทำแผนที่ที่ทำกินของแต่ละคน เพื่อป้องกันการบุกรุก เมื่อปี 2542 ทางอำเภอจึงได้ประกาศให้ชาวบ้านแต่ละคนก็ได้ไปแจ้งการครอบครองที่ดินที่ป่าไม้อำเภอ พร้อมทั้งการปลูกพืชของเกษตรกรในที่ดินนั้นๆด้วย

ปัจจุบันที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์จำนวน 10 แปลงได้เปลี่ยนมือเป็นของนายทุนไปทั้งหมด ยกเว้น 2 แปลงที่ดินติดลำน้ำแม่ลายน้อยด้านในซึ่งเป็นของพ่อเทพ และแม่ปั้ง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือยังไม่ได้ขายให้ใครพ่อเทพเล่าว่า ที่ดินของพ่อเทพก็มีคนมาซื้อแล้วและได้จ่ายเงินมัดจำไว้จำนวนหนึ่ง เวลาผ่านไปผู้ซื้อที่ดินตามกำหนดสัญญาพ่อเทพก็ยังไม่ได้ขายทุกวันนี้ก็ยังใช้ทำกินอยู่ทั้งพ่อเทพและลูกหลาน และยังทำไปก็ไม่อยากขายให้ใครแล้ว ธนากร ซึ่งเป็นลูกชายของแม่ปั้งและเป็นหลานของพ่อเทพได้เล่าให้ฟังถึงที่ดินที่อยู่ติดกันว่า“คนที่มาซื้อเป็นฝรั่งและซื้อผ่านไคตี้ไทย ตอนนี้เขามาสร้างบ้านไว้แล้ว เห็นว่าอีกหน่อยก็จะขุดสระและเลี้ยงควาย บ้านของเขาจ้างชาวบ้านมาทำให้ เขาอยากได้บ้านที่เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านก็ไปเก็บหินในลำห้วยมาแต่งบ้านให้ฝรั่ง ที่สำคัญ ทางเจ้าที่ดิน 2 แปลงที่เหลือก็อยู่บ้านฝรั่งอีกหน่อยไม่รู้เขาจะให้ผ่านหรือเปล่า และที่ดินอีกแปลงหนึ่งฝรั่งก็มาซื้อเหมือนกัน เห็นช่วงก่อนเข้ามาปลูกดอกกุหลาบสร้างโรงเรียนใหญ่โต เอาไปเอามากี่ไม่ทำ ทั้งโรงเรียนและพื้นที่ร้างไว้อย่างนั้น”

ดังที่กล่าวไปแล้วเกี่ยวกับการที่ดินของชาวบ้านเปลี่ยนมือ ชาวบ้านเองก็เปลี่ยนสถานะเช่นเดียวกับลุงบุญเจ้าของที่ดินอีกรายที่ขายที่ให้กับนายทุน ลุงบุญเล่าให้ฟังว่า “ทำกินบนที่ดินผืนนี้มา 30 กว่าปีแล้ว ก็ปลูกกล้วย ปลูกส้ม ปลูกผักกาด ปลูกถั่วหวาน ข้าวก็ปลูกแต่ปลูกไม่ค่อยดี ที่ผ่านมาก็อาศัยลำน้ำแม่ลายน้อยนี้แหละ ที่ใช้ในการทำกิน ลูกก็ยังปลูกผักไม่พ่นยา ใช้แต่ฮอร์โมน ผลผลิตก็ดีบ้างไม่ได้บ้าง ตอนนี้ที่เปลี่ยนเจ้าของแล้ว ลูกก็ยังปลูกพืชได้อยู่ อีกหน่อยถ้าเขา

ไม่ให้ทำสวน ลูกก็ไปหาซื้อนาที่อื่นทำใหม่คงจะไปหาซื้อที่ข้างนอกสักแปลง ปลุกบ้านใหม่สักหลัง คนที่มาอยู่ใหม่เขาบอกจะบุกสระและปลุกต้นไม้เยอะๆ”

2.ป่า

ลักษณะของป่าของชุมชนบ้านปางจำปี ที่อยู่ทางทิศใต้เขตติดต่อกับบ้านป็อกจะเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้ประเภท ไม้แดง ไม้สัก ไม้เต็งรวมถึงกล้วยไม้และพืชสมุนไพร คนในชุมชนมักจะเข้าป่าเพื่อหาอาหารนำมาบริโภคและขาย เช่น เห็ด ที่มีหลายชนิดในฤดูฝน สัตว์และแมลงต่าง ๆ เช่น แมงนูนมีมากช่วงต้นฤดูฝน แมลงชนิดนี้จะออกมาหาหยอดอ่อนของต้นไม้กิน ทำให้จับมาบริโภคและขายได้โดยง่าย นอกจากนั้นยังมีแหล่งอาหารจากธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ไข่แมงคางคก หวาน หน่อไม้ หนอนไม้ไผ่ ที่มักจะเป็นแหล่งอาหารและรายได้ให้กับคนในชุมชนตลอดทั้งปี ส่วนสัตว์ป่า เมื่อครั้งอดีตมีหลากหลาย พี่สัวส์เล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนในป่ามีสัตว์ชุกชุม คนในชุมชนจะเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ เพื่อบริโภคและขายอยู่เป็นประจำ สัตว์ที่อยู่ในป่าปางจำปีมีทั้ง เก้ง กวาง หมูป่า อีเห็น นก กระรอก ซึ่งจะมีชุกชุมอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่ลายน้อย

ต่อมาประมาณก่อนปี 2510 มีบริษัทเอกชนเข้ามาสัมปทานป่าในบริเวณชุมชนเพื่อนำไม้ไปทำหมอนรถไฟ คนในชุมชนจึงมีอาชีพใหม่เป็นลูกจ้างตัดไม้ เลื่อยไม้ให้บริษัท เพื่อให้พอมีรายได้พอใช้บริโภค เมื่อทางบริษัทหมดสัญญาสัมปทาน คนในชุมชนบางส่วนก็ยังลักลอบตัดไม้ไปขายให้กับพ่อค้าข้างนอกเป็นประจำและในขณะเดียวกัน คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการทำข้าวไร่และการทำไร่เลื่อนลอยจากชุมชนใกล้เคียง จึงมีการทดลองถางป่าเพื่อปลูกข้าวไร่ ปรากฏว่าสามารถผลิตข้าวไร่ได้ คนในชุมชนจึงถางป่าเพื่อปลูกข้าว และได้ขยายพื้นที่ทำไร่ออกไปจนรอบชุมชนและมีการหมุนเวียนทำไร่เลื่อนลอยจนรอบป่าชุมชน ยกเว้นบริเวณห้วยเนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดชัน เมื่อข่าวทราบถึงกรมป่าไม้ จึงทำให้เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้เข้ามาในพื้นที่ เพื่อเตือนให้คนในชุมชนหยุดการทำไร่เลื่อนลอยและชี้ให้เห็นโทษของวิธีการนี้ว่าส่งผลเสียต่อป่าและน้ำอย่างไร ดังที่อุ้ยหน้อย ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่อยู่ป็อกกางตะเคียนเล่าให้ฟัง “เมื่อก่อนทำข้าวไร่ได้ทีก็ 20-30 ถึงเดี๋ยวนี้ไม่ทำแล้ว เพราะทางการไม่ให้ทำ เขาบอกว่าจะทำให้หน้าไม้ดี อุ้ยว่าจริงเพราะทำไร่ทำให้ตัดไม้”

เมื่อทางการห้ามไม่ให้คนในชุมชนทำไร่เลื่อนลอย จึงทำให้คนในชุมชนหันกลับมาปลูกพืชสวนแทนแต่ผลผลิตก็ขายหรือแลกเปลี่ยนไม่ได้เช่นเดิม จึงทำให้คนในชุมชนหันมาเลื่อยไม้ขาย

อีก ชุมชนจึงกลับมาทำอาชีพเลี้ยงไม้ขายอีก โดยในช่วงแรกจะใช้เลื่อยมือ และเมื่อมีคนนำเลื่อยมือมาใช้ ส่งผลให้เลื่อยไม้ได้มากขึ้น คนในชุมชนจึงหันกลับมาทำอาชีพเลี้ยงไม้ขายให้กับนายทุนอย่างครึกโครม เมื่อข่าวทราบถึงทางจังหวัด จึงส่งตำรวจเข้ามาจับชาวบ้าน และนำนักข่าวมาทำข่าว พ่อหลวงเมืองเล่าว่า “ตอนนั้นบ้านปางจำปีดังมากถูกเขาตราหน้าว่าเป็น มอดไม้ ทำลายป่า” มาเป็นระยะเวลานาน

น้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนปางจำปีก็คือ ลำน้ำแม่ลายน้อย ทั้งนำมาใช้อุปโภค บริโภคในครัวเรือน เป็นแหล่งอาหาร พี่สาวสี่ ชัดยะ สมาชิกในชุมชนและหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำแม่ลายน้อย เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้พูดถึงลำน้ำแม่ลายน้อยให้ฟังว่า “ลำน้ำแม่ลายน้อยนอกจากจะให้น้ำกินน้ำใช้แล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ตลอดปี สัตว์น้ำตามธรรมชาติมีมากจนกินไม่ไหว ต้องเอาไปขาย เช่น ปลาบู่ ซึ่งเป็นปลาเฉพาะถิ่น ตะพาบน้ำ ปูรูล และกุ้งแม่น้ำที่ตัวโตและกินอร่อย” เช่นเดียวกับ ป้าอร ผู้มีบ้านสวนอยู่ริมน้ำ ได้เล่าให้ฟังถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำแต่ก่อนว่า “เมื่อก่อนนะ เวลาแม่มาส่งกุ้งที่แม่น้ำกลางคืนจะเจอตากเล็ก ๆ แดง ๆ วัช ๆ แวม ๆ เหมือนหิ้งห้อยเต็มไปหมด” หรือ คำบอกเล่าของแม่ฮ้อยน้อย ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ป้อมปางตะเคียนที่บอกว่า “แม่กินน้ำแม่ลายตลอด เดี่ยวนี้ก็ยังกินอยู่ เมื่อก่อนอาหารไม่เคยขาด ไม่ต้องซื้อ ปลาบู่ตัวเท่าขา จับที่กินได้หลายวัน” จากคำบอกเล่าดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำแม่ลายน้อยที่เป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชุมชนมาโดยตลอด ซึ่งเป็นการเอาไม่ไผ่มาต่อ ๆ จากแหล่งน้ำเพื่อเข้าบ้านแต่ละหลัง การทำฝาย เพื่อกักเก็บน้ำในการทำการเกษตร การขุดบ่อน้ำเพื่อนำน้ำจากใต้ดินมาบริโภคเมื่อถึงฤดูแล้ง เป็นต้น

นอกจากลำน้ำแม่ลายน้อยแล้ว คนในหมู่บ้านปางจำปียังได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำอื่น ๆ ทั้งเพื่อการบริโภคและดำรงชีวิต เช่น หนองน้ำตรงข้ามทางเข้าบ้านป่า ซึ่งเป็นหนองน้ำที่เกิดขึ้นจากการที่ทางการได้มาขุดดิน เพื่อทำถนนไปป้อมปางตะเคียนในบ้านป่า ที่ตรงนั้นจึงเป็นหนองน้ำมาถึงปัจจุบัน คนในชุมชนมักจะอาศัยจับสัตว์น้ำในช่วงฤดูน้ำหลากมาบริโภคในครัวเรือน หรือนำไปขาย คนป้อมปางตะเคียนนำน้ำจากลำห้วยสาขาของลำน้ำแม่ลายน้อย อาทิ ห้วยปางแดง ห้วยวอง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใสสะอาด มากักเก็บไว้ที่แทงก์น้ำเพื่อนำมาใช้บริโภค เป็นต้น

เมื่อพิจารณาฐานทรัพยากรของชุมชนทั้งดิน น้ำ ป่า จะเห็นว่าฐานทรัพยากรของชุมชนนี้มีความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งต่อกัน หากสิ่งหนึ่งสิ่งใดขาดไปก็จะทำให้กระทบความสัมพันธ์

ต่ออีกสิ่งหนึ่งอย่างเลียงไม่ได้ ฐานทรัพยากรเหล่านี้เชื่อมโยงไปเกี่ยวข้องกับการกำหนดทิศทางการดำรงชีวิตอยู่ของคนในชุมชน หากแต่เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับทรัพยากรก็ทำให้คนบางจำปีเอง ไม่ได้หยุดนิ่งที่จะมองปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างนิ่งเฉย หลาย ๆ ฝ่ายต่างก็เข้าร่วมกันคิดแก้ปัญหา วางแผน วางแนวทางที่หลากหลายเพื่อจะหาทางออกปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเร็วที่สุด

ตลอดระยะเวลา 7 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 จนกระทั่งปัจจุบัน จากป่าที่เสื่อมโทรม ต้นไม้ถูกตัดไปเมื่อครั้งสัมปทานเข้ามาและหลังสัมปทานหมด ชาวบ้านก็ยังตัดไม้และเผ่าถางป่าจนได้รับขนานนามว่า มอดไม้ทำลายป่า ปี พ.ศ.2549 ก็เริ่มมีงานวิจัยเข้ามาทำให้พบและเข้าใจปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง ก็ได้เริ่มฟื้นฟูป่าและแหล่งน้ำ จนกระทั่งปัจจุบันป่าเริ่มฟื้นตัว น้ำกลับมา รวมไปถึงปลาบุง ปลาทองถิ่นก็กลับมาและเพิ่มจำนวนมากขึ้น ดังจะเห็นได้ตลอดลำน้ำแม่ลายที่ตัดผ่านชุมชน

1.8 อาชีพของคนในชุมชน

สภาพพื้นที่ของชุมชนบางจำปีที่ตั้งอยู่บนที่สูง ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปลูกพืช อีกทั้งสภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินแดงและหิน จึงทำให้คนในชุมชนไม่สามารถปลูกข้าวเพื่อบริโภคได้ จำเป็นจะต้องซื้อข้าวจากหมู่บ้านใกล้เคียงหรือในเมือง ดังนั้น คนในชุมชนในอดีตจึงจำเป็นต้องทำการเกษตรในขณะที่คนในครอบครัวก็ต้องเข้าป่าหาอาหารทั้งกินและขาย หรือจับสัตว์น้ำ นำเงินไปซื้อข้าว หรือเอาสินค้าไปแลกเปลี่ยนทั้งข้าวสาร เกลือ น้ำมันก๊าด หรือเครื่องใช้ในครัวเรือนจากชุมชนใกล้เคียงหรือจากตัวอำเภอ หรือบางครั้งครอบครัวก็จะเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภค ขายแลกเปลี่ยนกับพ่อค้านอกชุมชน พี่สวัสดิ์ แกนนำชุมชนบางจำปี เล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนข้าวเป็นสิ่งหายากมาก การจะได้ข้าว 1 ส่วน จะต้องหาหน่อไม้ไปแลกถึง 8 ส่วน อาหารจากป่าหรือน้ำมีเพียงพอแล้วสิ่งที่ต้องหาก็คือข้าว”

จากเหตุการณ์ที่ทำให้บางจำปีตกเป็นจำเลยในการตัดไม้ทำลายป่าในครั้งนั้น ให้มีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานเข้ามาในชุมชนบางจำปีและชุมชนใกล้เคียง อาทิ กรมพัฒนาชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน ทหาร เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ มูลนิธิโครงการหลวง เพื่อเข้ามาส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านต่าง ๆ เช่น การเพาะเห็ด การเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ทำปุ๋ย สร้างระบบเงินทุนหมุนเวียนให้กับคนในชุมชนเป็นการป้องกันไม่ให้ชาวบ้านไปตัดไม้

มาขายอีก อีกทั้งยังมีการให้ความรู้ ข่าวสาร และการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าและน้ำอย่างต่อเนื่องให้กับชุมชน

จนปัจจุบัน อาชีพของคนในชุมชนบ้านปางจำปี จึงมีอาชีพและวิธีการผลิตที่หลากหลาย โดยยึดอาชีพหลัก คือ การทำการเกษตร ปลูกพืชผักสวนครัว และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นมาหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็น กลุ่มเลี้ยงหมูเมือง กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มผู้ปลูกกาแฟ กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพร กลุ่มผักปลอดภัย กลุ่มไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น แต่การดำเนินงานของกลุ่มเหล่านั้นทำให้คนในชุมชนพึ่งแต่มีอาชีพทำ แต่หากคิดต้นทุนการผลิตตั้งแต่ต้นจนถึงจำหน่าย หากไม่เท่าทุนก็ขาดทุน มีส่วนน้อยที่จะได้กำไรหรือรายได้เป็นประจำ ดังนั้น การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ของคนในชุมชน จึงถือเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น ไม่ใช่รายได้หลักของครอบครัว คนในชุมชนบางส่วนจึงต้องออกไปรับจ้างทำงานในตัวอำเภอ หรือในตัวเมืองเชียงใหม่ทั้งประจำและไปกลับ

1.9 วิธีการผลิตของชุมชน

วิธีการผลิตของคนในชุมชนเป็นการทำการเกษตรตลอดทั้งปี ไม่มีวงจรการปลูกพืชที่แน่นอน จะมีเจ้าของที่นาเพียง 1 แปลงเท่านั้น คือ แม่ปิ้ง ที่มีช่วงฤดูทำนา แต่ก็ทำนาไม่ได้ผลดีนั้น ส่วนเกษตรกรรายอื่น ๆ ก็จะมีการปลูกพืชตามความต้องการของโครงการหลวงบ้าง ทดลองปลูกพืชเองบ้าง โดยอาศัยน้ำแม่ลายน้อยเป็นแหล่งน้ำหลักในการทำการเกษตร จากการสังเกตพื้นที่เพาะปลูกของคนในชุมชน พบว่า พื้นที่ที่มีการเพาะปลูกไม่ว่าจะเป็นผักสวนครัวหรือพืชสวน จะมีกล้วยน้ำว้าทุกแปลง ทั้งที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติและการปลูกเพิ่ม เกษตรกรท่านหนึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีกล้วยน้ำว้าในแปลงเกษตรว่า กล้วยเป็นพืชที่ปลูกง่าย ขึ้นได้ทุกที่และยังช่วยอุ้มน้ำให้กับผืนดิน นอกจากนั้น ต้นกล้วยก็มักออกลูกตลอดปี เกษตรกรเมื่อเข้าไปทำเกษตรในแปลงก็จะมักล้วยติดไม้ติดมือกลับบ้านมาขายได้ตลอดทั้งปี กล้วยน้ำว้าที่เกษตรกรนำมาจากแปลงกรรมถึงผลผลิตเกษตรอื่น ๆ เช่น หัวปลี ใบตอง หน่อไม้ ในตอนเย็นจะมีพ่อค้าจากตลาดในตัวเมืองมารับซื้อทุกวัน ในเวลาประมาณ 5 โมงเย็น

เมื่อพิจารณารายรับของคนปางจำปีต่อวันโดยเฉลี่ยและรายจ่ายที่จะต้องจ่ายประจำวัน และรายเดือน ไม่ว่าทางด้านการผลิตหรือการดำรงชีวิตพบว่าไม่มีความสมดุลกัน ด้วยเหตุที่ว่ารายรับส่วนมากจะเป็นรายรับรายวันที่ไม่มีความแน่นอน ส่วนรายจ่ายจะมีทั้งรายวันและรายเดือน

หากนำหนึ่งหน่วยครอบครัวมาพิจารณาความสมดุลของค่าใช้จ่ายประจำก็คือ ค่ารถเดือนของลูก และรายจ่ายในการผ่อนสินค้า ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะ เครื่องใช้ในครัวเรือน การกู้ยืม ดังนั้นจึงทำให้คนในชุมชนปางจำปีแทบทุกหลังคาเรือนมีหนี้สิน จากการสำรวจเบื้องต้นของภาวะหนี้สินของชุมชนเมื่อครั้งเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนชุมชน พบว่า คนในชุมชนปางจำปีมีรายได้โดยเฉลี่ย 3,639,000 บาท และมีหนี้สินรวม 3,514,100 บาท จากการเก็บโดยประมาณการ ซึ่งเมื่อนำข้อมูลมาพิจารณาแล้วทางคณะกรรมการชุมชนได้ให้ความเห็นว่า หนี้สินที่มีอยู่อาจมากกว่าที่ประมาณการไว้ เพราะโดยส่วนตัวของคณะกรรมการ บางคนก็มีหนี้สินหลักแสนกันทั้งนั้น และส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีหนี้สิน เนื่องจากชุมชนเริ่มมีการใช้ไฟฟ้า และการสื่อสาร คมนาคมสะดวก การนำสินค้าเข้ามาขายในชุมชนก็มากขึ้น สังเกตได้จากร้านค้าเกิดขึ้นหลายร้าน ไม่ว่าจะเป็นร้านขายของชำ ร้านขายวัสดุก่อสร้าง บั๊มน้ำมันหลอด ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีทางเลือกในการบริโภคมากขึ้น โดยไม่ต้องเร่งผลผลิตทางการเกษตร เพื่อซื้อข้างเหมือนในอดีต

เหตุการณ์หนึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ดี เมื่อมีรถของบริษัทสหพาณิชย์จำกัด เข้ามาจอดหน้าบ้านพ่อหลวงเมือง แม่บ้านคนหนึ่งก็เปรยมาว่า “มาแล้ว เดือนนี้ยังไม่มีจ่ายเลย” แล้วจึงเดินไปหาพนักงานบริษัทที่รถ แล้วคุยกับพนักงานบริษัทว่า “งวดนี้ยังไม่มีเลยนะ เงินเดือนจะได้ต้นเดือนโน้น” พนักงานบริษัทจึงตอบว่า “งวดนี้ไม่เป็นไร เงินจ่ายทีเดียวนะ 2 งวดเลยนะตอนต้นเดือนวันนี้ชาวบ้านไปไหนกันหมด มาไม่ค่อยเจอใครเลย ฝากบอกป้าและพี่บ้านนั้นด้วยนะ ต้นเดือนจะมาเก็บทีเดียวนะ” เมื่อได้พูดคุยกับพนักงานบริษัทถึงการมาเก็บเงินค่างวดสินค้าที่จำหน่ายให้คนในชุมชน พนักงานคนนั้นเล่าให้ฟังว่า บริษัทจะมีลูกค้าแถวนี้เยอะมาก ๆ ตั้งแต่บ้านข้างบนลงมา วิถีขายให้ชาวบ้านก็คือ ทางบริษัทจะเอาเอกสารแนะนำสินค้ามาให้ลูกค้าเลือกถึงบ้าน ใครสนใจสินค้าอะไร บริษัทก็จะเอามาส่งให้ และตกลงการจ่ายเงินว่า จะจ่ายกี่งวดและคิดดอกเบี้ยตามนั้น สินค้าที่ชาวบ้านซื้อจะมีโทรทัศน์ เครื่องซักผ้า เครื่องเสียง บั๊มน้ำ และรถมอเตอร์ไซค์ การเก็บเงินก็จะแบ่งเก็บเดือนละ 2 ครั้ง ทุกวันที่ 20 กับวันที่ 10 ของเดือนถัดไป ถ้าใครไม่จ่ายงวดแรกก็ต้องพบกับงวดสอง หากไม่จ่ายหลาย ๆ งวดตามที่ตกลงกันไว้ บริษัทก็จะมายึดสินค้าคืน และบริษัทเองก็จะมีสาขาอยู่ที่พื้นที่บริเวณตัวอำเภอหรือตัวตำบล ทำให้รู้จักคนในตำบลเกือบหมด นอกจากนั้นแม่บ้านคนเดิมก็กล่าวเสริมว่า “บางอย่างจำเป็นต้องซื้อ เช่น ทีวี เพราะที่บ้านคนอื่น บ้านเราไม่มีก็สงสารลูกเราเองก็อยากดู”

วิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนปางจำปี ถึงแม้จะมีการทำการเกษตรเป็นหลัก แต่ก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาการทำการเกษตรให้ได้ผลดีได้ด้วยสาเหตุหลายประการ ซึ่งเป็นข้อคิดเห็นจากเกษตรกรและผู้นำชุมชนหลายท่าน นั่นคือ 1) สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่สูง และดินก็เป็นดินแดงและหินทำให้เพาะปลูกได้ไม่ดีและพื้นที่ทำกินของเกษตรกรส่วนใหญ่ก็อยู่ตามแนวเชิงเขา 2) การส่งเสริมจากภาครัฐเน้นการประกอบอาชีพและการเพาะปลูกตามนโยบายโดยขาดการศึกษาพื้นที่ก่อน และ 3) ซึ่งเป็นสาเหตุที่สำคัญ ซึ่งพี่สวัสดิ์ได้กล่าวไว้ก็คือ คนในชุมชนปางจำปี ไม่มีพื้นฐานทางการทำเกษตรมาก่อน ความถนัดของคนในชุมชนจะทำมาหากินโดยอาศัยการเข้าป่าล่าสัตว์ หาของป่า และจับสัตว์น้ำตามลำน้ำมาตั้งแต่อดีต เพื่อนำสินค้าหรือผลผลิตที่ได้จากลำน้ำและป่าไปแลกข้าว จุดเปลี่ยนที่สำคัญในการประกอบอาชีพนับตั้งแต่การเข้ามาสัมปทานป่าไม้ในชุมชน อาชีพของคนในชุมชนจึงเปลี่ยนเป็นรับจ้างตัดไม้ขายเป็นเวลาหลายปี ต่อมาเมื่อทางการสั่งห้าม คนในชุมชนจึงได้ทดลองปลูกข้าวและทำไร่หมุนเวียน แต่เมื่อถูกห้ามอย่างเด็ดขาดจากทางการ ด้วยเกรงว่าผลกระทบที่จะตามมา จึงทำให้หลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ให้กับชุมชน เพียงเพื่อไม่ให้ชุมชนตัดไม้ทำลายป่า ด้วยวิถีการประกอบอาชีพใหม่ที่คนในชุมชนไม่คุ้นเคย ทำให้ต้องดิ้นรนหาทางออก ด้วยวิธีการลองผิดลองถูก โดยไม่มีใครหรือหน่วยงานใดเข้ามาติดตามประเมินผลและให้การสนับสนุน ทั้งการให้ความรู้และวิทยากรในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับพื้นที่ จึงทำให้คนในชุมชนต้องลองผิดลองถูกเพียงลำพัง จนในขณะนี้ยังไม่มีทิศทางการประกอบอาชีพที่ชัดเจน ถึงแม้ระยะเวลาแห่งการพัฒนาจะผ่านมาแล้วกว่า 10 ปีก็ตาม นอกจากนั้น การทำการตลาดเชิงรุกภายใต้กระแสบริโภคนิยมก็มีส่วนอย่างมากที่ทำให้ชุมชนจะต้องใช้วิธีบริหารหนี้สินหมุนเวียนเงินสดและเงินกู้ยืมให้สามารถใช้จ่ายได้อย่างคล่องตัว ดังนั้น ชุมชนจึงค้นพบวิธีการใหม่ในการจัดการตนเองและครอบครัวให้อยู่รอดภายใต้กระแสสังคมปัจจุบัน

1.10 การติดต่อกับภายนอก

สืบเนื่องจากชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงและห่างจากตัวอำเภอคอยสะเก็ดไปประมาณเกือบ 50 กิโลเมตร ทำให้การติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกของชุมชนปางจำปีในอดีตมีน้อยมาก และเนื่องจากการเดินทางเข้ามายังชุมชนเป็นเพียงการเดินทางเท้า จึงทำให้การติดต่อกับคนภายนอกเป็นเรื่องลำบาก หากไม่มีธุระจำเป็นจริง ๆ คนในชุมชนมักจะไม้ออกไปติดต่อธุระในเมืองเท่าใดนัก จะมีก็

แต่การค้าขายที่มีพ่อค้าวัวต่างเข้ามารับซื้อ รับแลกเปลี่ยนสินค้าหรือรับซื้อข้าวกับสินค้าทางการเกษตรของคนในชุมชน พ่อหลวงเมืองเล่าให้ฟังถึงความยากลำบากในการเดินทางเมื่อสมัยเดิกว่า “เมื่อก่อนถนนทางเดินในชุมชนจะเป็นทางเกวียนไปจนถึงชุมชนข้างบน การเดินทางก็ใช้การเดินทางเท้าตลอด บ้านพ่อหลวงแต่ก่อนเป็นร้านขายของชำ เวลาซื้อของมาขายพ่อหลวงต้องเดินออกไปซื้อที่ดอยสะเก็ดกับพ่อ โดยจ้างคนในชุมชนไปด้วยเพื่อหอบของกลับมาขาย และจะต้องนอนที่ดอยสะเก็ดหรือในเมืองเชียงใหม่ 1 คืนก่อน ถึงจะเดินกลับบ้านได้” การพึ่งพาความสัมพันธ์กับภายนอกแต่ก่อนจึงน้อยมาก วิธีการดำรงชีวิตการพึ่งพากันและกันในชุมชนจึงมีอยู่สูง ไม่ว่าจะเป็นระหว่างครอบครัวหรือภายในชุมชนเอง ดังเช่น การร่วมสร้างประปาภูเขา เพื่อนำน้ำไปใช้ในครัวเรือน และชุมชน ซึ่งประปาเส้นแรกที่ร่วมกันทำอยู่บริเวณหลังโรงเรียน ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้น น้ำประปาเส้นหลังโรงเรียนแห้งขอด คนในชุมชนจึงร่วมกันสร้างประปาแห่งที่สองขุนห้วยผักไผ่ ทางทิศใต้ของชุมชน เมื่อมีการสัมปทานป่าไม้และทิ้งช่วงการสัมปทานไประยะหนึ่ง ป่าทางด้านทิศใต้เสื่อมโทรม ทำให้น้ำประปาแห้งขอด คนในชุมชนจึงร่วมกันสร้างประปาแห่งที่สามที่บริเวณห้วยนา ต่อมาประปาที่ห้วยนาแห้งอีก ก็ช่วยกันทำฝายกั้นน้ำแม่ลายที่บริเวณวังปึงทางตอนบนของชุมชน ขึ้นอีก สิ่งเหล่านี้ ทำให้เห็นภาพของการร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ปัญหาตนเองในชุมชนโดยมิได้พึ่งพาภายนอก

เมื่อถนนตัดเข้ามายังชุมชน ก็ทำให้คนในชุมชนเดินทางสะดวกขึ้น ก่อปรกับมีคนจากชุมชนอื่นย้ายมาอยู่หรือแต่งงานกับคนในชุมชนปางจำปีหลายครอบครัว เมื่อประชากรมากขึ้นจึงทำให้ขยายตัวทั้งชุมชนเองและพื้นที่ทำกิน ทรัพยากรยิ่งถูกใช้มากขึ้นโดยทรัพยากรน้ำ ซึ่งในขณะนั้นชุมชนยังไม่มีกฎระเบียบในการใช้น้ำร่วมกัน จึงทำให้ต่างคนต่างใช้เต็มที่ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อเพาะปลูก นำใช้ในครัวเรือน ประปาภูเขา อีกทั้งคนภายนอกชุมชนเองก็เริ่มเข้ามาจับสัตว์น้ำโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ซื้อมา วางยา การใช้ระเบิด เป็นต้น ทำให้ลำห้วยแม่ลายน้อยในขณะนั้นถูกย่ำยีอย่างหนัก

เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น นอกจากจะทำให้คนในชุมชนออกไปสู่ภายนอกได้ง่ายขึ้นแล้ว คนภายนอกเองก็เข้ามาในชุมชนได้ง่ายขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าจากคนภายนอกก็เข้ามาในชุมชนอย่างไม่ขาดสาย เมื่อทางการสั่งห้ามในการตัดไม้และทำไร่เลื่อนลอย พร้อมทั้งการเข้ามาเพื่อพัฒนาอาชีพของหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการนำวิทยากรสมัยใหม่เข้ามาใช้ เพื่อการพัฒนาอาชีพมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้น้ำเพื่อการเกษตร จากการส่งเสริม

ให้เกษตรกรมีการเพาะปลูกที่หลากหลาย ปริมาณความต้องการน้ำเพิ่มขึ้นตาม การใช้ประปาภูเขา จึงกลายเป็นเทคโนโลยีล้ำสมัย ช้ำและยุ่งยาก ความรู้ในเรื่องการใช้ท่อพีวีซีและสปริงเกอร์เข้ามา แทนระบบประปาภูเขาและถูกนำมาใช้แทนในพื้นที่การเกษตรและครัวเรือน การใช้ท่อพีวีซีทำให้ เกษตรกรไม่ต้องกังวลในการดูแลเหมือนประปาภูเขา ทั้งท่อพีวีซีมีหลายขนาดเหมาะแก่การเลือกใช้ งาน การควบคุมปิดเปิดก็ง่ายกว่าและทำให้น้ำสะอาดกว่า เพราะไม่ต้องกังวลกับสิ่งเจือปน สิ่งปนเปื้อน เหมือนประปาภูเขาที่คนในชุมชนขาดความมั่นใจในความสะอาด และมีการสร้างแท็งก์เก็บน้ำและ ถังเก็บน้ำไว้สำหรับน้ำเพื่อบริโภคตลอดทั้งปี โดยไม่ต้องอาศัยแต่เพียงภาชนะในครัวเรือนเท่านั้น นอกจากนี้จะมีการนำความรู้ วิทยาการใหม่ ๆ มาให้กับชุมชนแล้ว คนในชุมชนเองโดยเฉพาะผู้นำเอง มีโอกาสไปเรียนรู้ภายนอกมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาดูงาน การฝึกอบรม จากการที่ได้ไปเรียนรู้ ภายนอกและได้ไปเห็นวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการน้ำ จึงได้นำความรู้ความคิดเหล่านั้นกลับมาใช้ ในชุมชนปางจำปี อาทิ การทำฝายกักเก็บน้ำคอนกรีต เนื่องจากมีความคงทนกว่าและสามารถกักเก็บ น้ำได้มากขึ้น นอกจากนี้ความสัมพันธ์กับคนภายนอกในเชิงธุรกิจของคนในชุมชนก็เริ่มขึ้น โดย การขายที่ให้กับนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินติดลำน้ำเพื่อประโยชน์ส่วนตน ผืนดินแปลงแล้วแปลง เล่าที่เปลี่ยนมือ ทั้งการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินก็พลอยทำให้วัฒนธรรมชุมชนที่ดี งามที่ถือปฏิบัติเกี่ยวกับลำน้ำสูญหายไปด้วย ไม่ว่าจะเป็น การเลี้ยงฝาย การจัดระบบดูแลเหมือง ฝาย การร่วมมือร่วมแรงกันเอามือทำงาน ภาพความสัมพันธ์ในชุมชนที่เอื้ออาทรต่อกัน รวมถึงการ ร่วมดูแลรักษาลำน้ำแม่ลายน้อยได้สูญไปพร้อมกับการเข้ามาของนายทุนต่างถิ่น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์กับคนภายนอกของคนในชุมชน ก่อให้เกิดผลดีและ ผลเสียต่อทรัพยากร วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งในขณะนี้คน ในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีใครปฏิเสธการเข้ามาของเทคโนโลยีที่ทำให้หลาย ๆ สิ่งหายไปจากชุมชน มี เพียงคณะกรรมการหมู่บ้านเท่านั้นที่เลือกรับรองสิ่งที่จะเข้ามาและให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านเท่านั้น

1.11 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

1.11.1 ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน

1. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ

ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน คือ น้ำริน เป็นภูมิปัญญาเรื่องการประปา มีวิธีการคือ นำเอาไม้ไผ่มาตัดกลางแล้วซ้อนต่อกันจนยาวตามต้องการ ด้านหัวนั้นจะนำไปรองรับน้ำตามแหล่งน้ำในหมู่บ้านต่อไม้มาเรื่อย ๆ จนถึงจุดหมายที่ต้องการ การต่อไม้นั้นจะต่อจากที่สูงมาหาที่ต่ำเพื่อให้น้ำนั้นจะสามารถไหลรินลงมาได้ แต่ปัจจุบันการทำน้ำรินหมดไปเพราะชาวบ้านใช้ท่อพีวีซีแทน

การถ่ายทอดภูมิปัญญา เรื่องการถ่ายทอดความรู้เรื่องของน้ำรินในหมู่บ้านไม่มีแล้ว เพราะมีการนำประปามาใช้แทน ประกอบกับ น้ำไม่มีจึงยกเลิกการทำน้ำรินไป แต่ถึงอย่างไรความรู้เรื่องน้ำรินถูกถ่ายทอดผ่านทางหนังสือต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยด้วย

2. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

มีการใช้สมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยโดยใช้ตัวยาจากพืชที่มีอยู่ในป่าละเมาะบ้าน ซึ่งมีนายทา ตุ่นเปง บ้านท่าทรายเป็นหมอสมุนไพรให้กับชุมชน

การถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรและยาพื้นบ้าน มีการถ่ายทอดในหมู่ลูกหลานของตนเองและมีการถ่ายทอดบ้างเมื่อมีการเจ็บป่วย คือ อาศัยคำแนะนำจากนายทา ตุ่นเปง

3. วัฒนธรรมพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก เครื่องดนตรีที่เล่นเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นแบบฉบับของภาคเหนือ คือ สะล้อ ซอ และซึง ส่วนเพลงที่ใช้เล่นนั้นก็เป็นเพลงที่ใช้เล่นทั่ว ๆ ไปในภาคเหนือ

4. ผู้นำทางจิตวิญญาณ (ทรงเจ้า, ผีปู่ผีย่า) มีการขึ้นครูและการทรงเจ้า

1.11.2 การเมือง การปกครอง

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (การเข้าประชุม, การออกเสียงเลือกตั้ง)

ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับชุมชนเพราะมีกฎหมายบ้านบังคับ เช่น ถ้าไม่มาทำงานตามที่หมู่บ้านกำหนด จะต้องเสียค่าปรับคนละ 150 บาท หากบอกล่วงหน้าว่าจะขาดงานเสีย

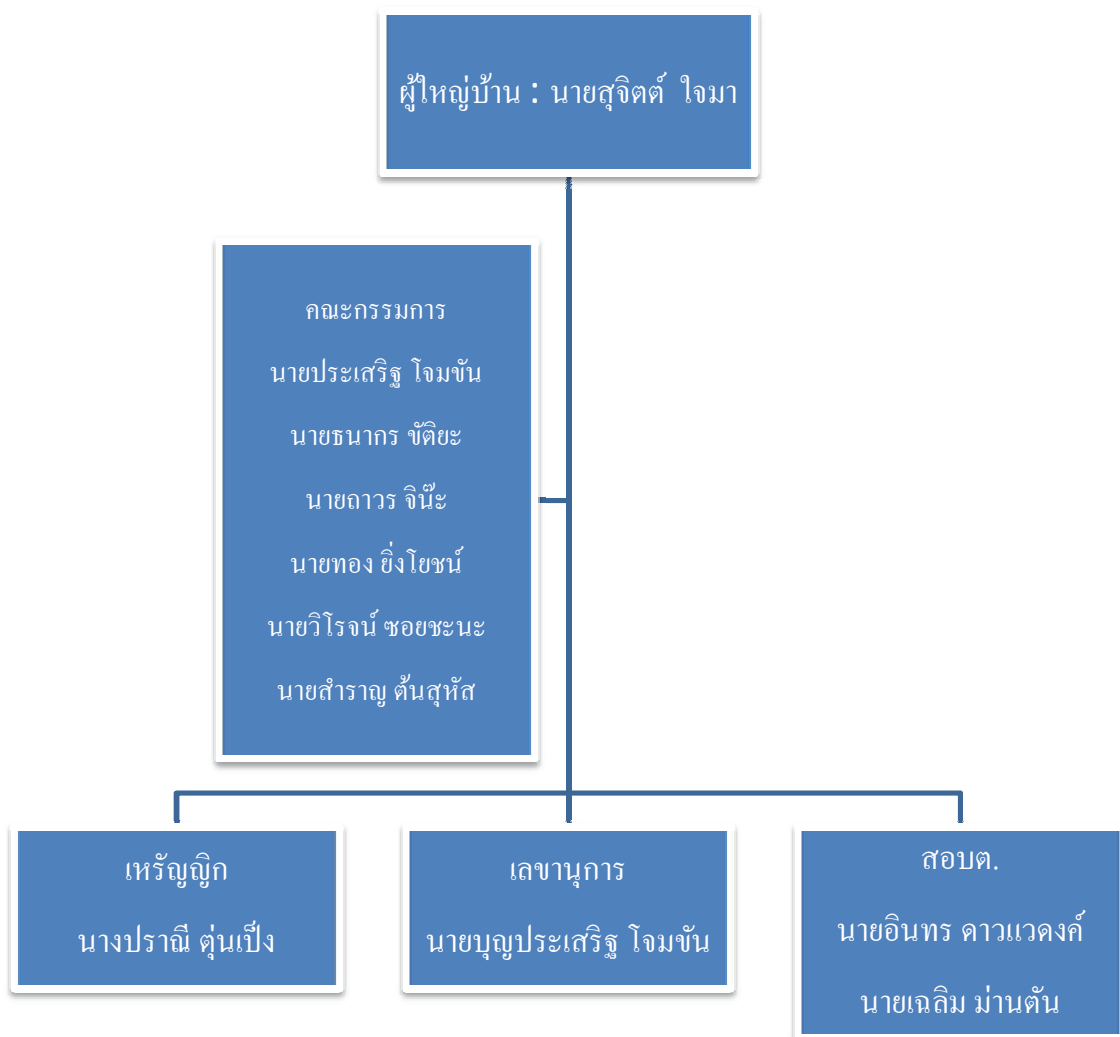
ค่าปรับคนละ 120 บาท โดยต้องหากคนไปแทน ส่วนการเข้าประชุมนั้นไม่มาไม่เป็นไร ชาวบ้านจะมาเข้าประชุมกันตามเรื่องที่ตนเกี่ยวข้องหรือถูกเรียกให้มา

2. กฎประจําหมู่บ้าน

โดยหลักจะมีดังนี้

1. คนในชุมชนขาดงานที่ได้รับมอบในหมู่บ้านเสียค่าปรับคนละ 150 บาท ว่างงานแต่ต้องหากคนไปแทนเสียค่าปรับ 120 บาท
2. ตื่นไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ห้ามขาย
3. กรณีทะเลาะวิวาท เสียค่าปรับ 1,000 – 2,000 บาท (บางครั้งค่าปรับอาจไม่สูงถึง 1,000 บาท ชาวบ้านจะเป็นผู้ตัดสิน)

โครงสร้างการปกครอง

ภาพที่ 4 โครงสร้างการปกครอง

1.11.3 โครงสร้างพื้นฐาน

1. คมนาคม

ถนนลาดยาง	1	สาย
ถนนลูกรัง	2	สาย
ถนน คสม.	105	เมตร

2. การโทรคมนาคม

ศูนย์ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน (เสียงตามสาย)	1	แห่ง
--	---	------

3. การไฟฟ้า

ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้

4. แหล่งน้ำ

ลำน้ำหรือลำห้วย	1	สาย
ฝายแม้ว	75	แห่ง
บึงหรือ หนองน้ำ	1	แห่ง
ประปาภูเขา	3	แห่ง
ฝาย	2	แห่ง
บ่อน้ำตื้น	10	แห่ง

1.11.4 ทรัพยากรธรรมชาติ/แหล่งท่องเที่ยว

1. ดิน

ลักษณะดิน เป็นดินดำ

การจัดการทรัพยากรดินชาวบ้านมีการจัดการดินโดยปราศจากการใช้ปุ๋ยเคมี นิยมใช้ปุ๋ยชีวภาพที่หาได้เองในท้องถิ่น

การถือครองที่ดิน ที่ดินที่มีการถือครองทั้งหมด 80 ไร่

ที่ดินสาธารณประโยชน์ (โรงเรียน, ป่าช้า และฯลฯ) 65 ไร่

2.ป่าไม้

ลักษณะของป่า มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้ประเภท ไม้แดง ไม้สัก ไม้เต็ง การใช้ประโยชน์จากป่า หางของป่า เป็นแหล่งอาหาร (เห็ดมีมากในฤดูฝน, แมงนูนมีมากช่วงต้นฤดูฝนเพราะแมลงชนิดนี้จะออกมากินใบไม้ที่ผลิใบ)

แหล่งอาหารจากธรรมชาติ เช่น ไข่มดแดง, ผักหวาน, ปลา, เห็ด, หน่อไม้, แมลง เป็นต้น

3.น้ำ

การใช้จากธรรมชาติ จากห้วยแม่ลายน้อย, ห้วยแม่ทอง
ชุมชนมีแหล่งที่สร้างขึ้นเอง คือ ฝายแม่ และประปาภูเขา
ปัญหาการใช้น้ำ คือ น้ำแห้งในช่วงฤดูแล้งไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรและการบริโภค
อุปโภคจนทำให้ชุมชนซื้อน้ำจากภายนอก

การจัดการน้ำ มีการทำนาริน การทำประปาภูเขา มีการทำฝายเพื่อกักเก็บน้ำ

4. สิ่งแวดล้อม

การกำจัดสิ่งปฏิกูล (ขยะ, มูลสัตว์, ของเสีย) คนในชุมชนกำจัดโดยการเผาตัวเองภายใน
ครัวเรือน โลหะที่ไม่สามารถเผาได้นั้นจะมีรถมารับซื้อของเก่า ส่วนขยะประเภทมูลสัตว์นำไปทำ
ปุ๋ยหรือขายในกิโลกรัมละ 30 บาท ส่วนของปฏิกูลที่เกิดจากคนนั้นจะมีรถมารับจ้างกำจัด

5. แหล่งท่องเที่ยว

1. น้ำตกท่าบันได
2. เส้นทางศึกษาธรรมชาติ แม่น้ำลายน้อย

6. รายได้และหนี้สิน

ปีงบประมาณ รายได้และหนี้สิน	ปีอก 1 ท่าทราย	ปีอก 2 หลายน้ำ	ปีอก 3 ปีอกกลาง	ปีอก 4 ปางตะเคียน	รวม (บาท)
รายได้ทั้งหมด/ปี (บาท)	1,208,400	225,000	1,080,000	1,126,200	3,639,600
หนี้สินทั้งหมด/ปี (บาท)	257,300	437,000	346,000	2,473,800	3,514,100

หมายเหตุ : เป็นตัวเลขโดยประมาณการที่ได้จากการสำรวจเบื้องต้นเท่านั้น

7. หน่วยงาน (รัฐ, เอกชน, รัฐวิสาหกิจ) เข้ามาช่วยเหลือชุมชนและสนับสนุน

1. องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว สนับสนุนงบประมาณในโครงการพื้นฐานและโครงการที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนตามที่ชุมชนร้องขอ

2. ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ศูนย์การศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ สนับสนุนงบประมาณในบางโครงการตามแต่ชุมชนร้องขอและให้ความอนุเคราะห์ในการส่งเสริมองค์ความรู้ทางการเกษตรและอาชีพแก่ชุมชน

3. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) สนับสนุนองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรและปัญหาภายในชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย

8. กลุ่มอาชีพในชุมชน

การประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้านปางจำปีส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างและทำการเกษตร ซึ่งคนในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การเกษตร การออม และกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันหลายกลุ่ม ซึ่งข้อมูลกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน สามารถแยกประเภทของกลุ่มได้ ดังนี้

ประเภทที่ 1 การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การเกษตร จำนวน 5 กลุ่ม

ประเภทที่ 2 การรวมกลุ่มเพื่อการออมและทำธุรกิจ จำนวน 3 กลุ่ม

ประเภทที่ 3 การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนจำนวน 2 กลุ่ม

ประเภทที่ 4 การรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์อื่น จำนวน 1 กลุ่ม

รวมกลุ่มทั้งหมด จำนวน 11 กลุ่ม

9. ข้อมูลกลุ่มองค์กรในชุมชน

ประเภทที่ 1 การรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการเกษตร

1. กลุ่มเลี้ยงหมูพื้นเมือง

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งขึ้นตามนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วเมื่อปี พ.ศ.2544

แหล่งงบประมาณ งบประมาณให้เปล่าโดย องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว จำนวน 40,000 บาท

จำนวนสมาชิก 19 คน

โครงสร้างกลุ่ม

มีคณะกรรมการดูแลการเบิกจ่ายเงินของกลุ่ม 4

คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สอบต. 2 คน และประธารประชาคม

กิจกรรมที่ทำ

1. ให้ทุนทำอาชีพแก่สมาชิกโดยการปล่อยกู้ และคีดดอกเบี้ยร้อยละ 0.5 โดยสมาชิกสามารถกู้ได้ไม่เกินรายละ 5,000 บาท เมื่อสมาชิกคืนเงินต้นและดอกเบี้ยแล้วนำเงินที่ได้ไปให้สมาชิกคนอื่นที่ยังไม่ได้กู้ต่อไป
2. สมาชิกกลุ่มต่างคนต่างขาย ให้กับพ่อค้าคนกลาง หรือชำแหละขาย ภายในหมู่บ้าน

การบริหารจัดการ ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งหมด 46,700 บาท โดยแบ่งเป็น เงินทุนดำเนินการ 40,000 บาท และดอกเบี้ยจากการให้สมาชิกกู้ยืม จำนวน 6,700 บาท

2. กลุ่มเลี้ยงวัว

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งขึ้นตามนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว เมื่อปี พ.ศ. 2546

แหล่งงบประมาณ งบประมาณให้เปล่าโดย องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว จำนวน 56,000 บาท

จำนวนสมาชิก 14 คน

โครงสร้างกลุ่ม มีคณะกรรมการดูแลการเบิกจ่ายเงินของกลุ่ม 4 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สอบต. 2 คน และประธารประชาคม

กิจกรรมที่ทำ

1. ให้ทุนทำอาชีพแก่สมาชิกโดยการปล่อยกู้ และคีดดอกเบี้ยร้อยละ 0.5 โดยสมาชิกสามารถกู้ได้ตามความเหมาะสม เมื่อสมาชิกคืนเงินต้นและดอกเบี้ยแล้วจะนำเงินที่ได้ไปให้สมาชิกคนอื่นที่ยังไม่ได้กู้ต่อไป โดยทุก ๆ วันที่ 17 สิงหาคมของทุกปีจะกำหนดชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย

2. สมาชิกกลุ่มต่างคนต่างขายให้พ่อค้า

การบริหารจัดการ ปัจจุบันมีเงินทุนเริ่มดำเนินการ 56,000 บาท มีบัญชีเงินฝากธนาคาร

ข้อดีจากกิจกรรมที่ทำ

1. มีเนื้อวัวให้กินในหมู่บ้าน
2. นำมูลวัวมาทำปุ๋ยหมัก
3. ถ้ามีวัวมาก อาจนำมาทำเป็นก๊าซชีวภาพ
4. กลุ่มมีรายได้เสริม

ข้อเสียจากกิจกรรมที่ทำ

1. กลุ่มไม่มีความรู้ในการเลี้ยงที่ถูกต้อง
2. กลุ่มจะถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา
3. กลุ่มไม่มีแผนการดำเนินงาน หรือการจัดการ

เป้าหมายในอนาคต

1. กลุ่มเกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น
2. ต้องการรวมกลุ่มการเลี้ยงวัวให้เป็นคอกเดียวกัน เพื่อจะนำเอามูลวัวมา

ทำก๊าซชีวภาพได้

3. ชุมชนลดการตัดไม้

3. กลุ่มผู้ปลูกกาแฟ

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งขึ้นตามนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล

ห้วยแก้ว เมื่อปี พ.ศ. 2545

แหล่งงบประมาณ งบประมาณให้เปล่าโดย องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว จำนวน 116,000 บาท ซึ่งเป็นเงินให้กลุ่มยืมดำเนินการหมุนเวียนภายในกลุ่ม โดยองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วจะรับคืนเพียง 100,000 บาท ภายในระยะเวลา 5 ปี

จำนวนสมาชิก 11 คน

โครงสร้างกลุ่ม มีคณะกรรมการ จำนวน 3 คนเป็นผู้เบิกถอนเงิน

กิจกรรมที่ทำ

1. กลุ่มปล่อยเงินกู้สมาชิกโดยไม่คิดดอกเบี้ย โดยสมาชิกสามารถกู้ได้ไม่

เกินรายละ 11,000 บาท

2. สมาชิกต่างคนต่างขายโดยขายให้กับพ่อค้าคนกลาง หรือขายให้กับ

โครงการหลวง

ศูนย์การศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน

20,000 บาท

จำนวนสมาชิก 12 คน

โครงสร้างกลุ่ม มีคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้ดูแลการเบิกจ่าย

งบประมาณ จำนวน 2 คน

กิจกรรมที่ทำ

1. จัดทำแปลงปลูกสมุนไพรท้องถิ่น
2. สมาชิกได้รับการอบรมการหมักสารชีวภาพจากสมุนไพร เพื่อนำไปใช้

ในการทำการเกษตรของสมาชิก

การบริหารจัดการ ปัจจุบันมีเงินทุนคงเหลือ 60,000 บาท

ข้อดีของกิจกรรม

1. กลุ่มสามารถหมักสารชีวภาพใช้เองได้
2. กลุ่มกำลังทดลองใช้ หากได้ผลจริงจะสามารถทำเป็นธุรกิจได้
3. ลดการใช้สารเคมีในชุมชน
4. มีวัตถุดิบในพื้นที่
5. กลุ่มปลูกและขยายพันธุ์ได้

ข้อเสียของกิจกรรม

1. กลุ่มยังไม่มีเชื่อมั่นว่าได้ผลจริงแค่ไหน
2. กลุ่มยังขาดผู้บริหารจัดการ

เป้าหมาย

1. กลุ่มทำเป็นธุรกิจชุมชน
2. ในชุมชนไม่ใช้สารเคมี
3. มีผู้บริหารจัดการที่ดี

สิ่งที่อยาก

ทำเป็นแปลงสาธิต สวนสมุนไพรทำบันได

ปลูกและขยายพันธุ์ คู่มือรักษาให้ได้ผลจริง และต่อเนื่อง ใช้งบประมาณ

21,000 บาท

4. กลุ่มผักปลอดสาร

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งขึ้นกลุ่มโดยเกษตรกรในชุมชนที่เห็น

ประโยชน์ของการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เมื่อปี พ.ศ.2548

แหล่งงบประมาณ -

จำนวนสมาชิก 12 คน

โครงสร้างกลุ่ม มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม จำนวน 4 คน

กิจกรรมที่ทำ

1. ปลูกผักสวนครัว 4 ชนิด ส่งขายให้กับโครงการหลวง

หมายเหตุ : สมาชิกส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในกลุ่มสมุนไพร

การบริหารจัดการ กลุ่มมีเครื่องพ่นยาจำนวน 1 เครื่อง มูลค่า 15,000

บาท ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว

ข้อดีของกิจกรรม

1. ใช้พื้นที่น้อย
2. ใช้น้ำไม่มาก
3. ใช้เวลาน้อย เพียง 45 วันก็เริ่มเก็บผลผลิต
4. ไม่ใช้สารเคมี และสารพิษที่เป็นอันตรายต่อเกษตรกร และผู้บริโภค
5. สภาพน้ำในลำห้วยแม่ลายน้อย มีสารเคมีตกค้างน้อยลง

ข้อเสียของกิจกรรม

1. กลุ่มไม่มีประสบการณ์และความรู้ในการดูแลรักษาพืชผัก ทำให้ผลผลิตไม่มีคุณภาพ ตามที่ตลาดต้องการ หรือทางโครงการกำหนด

2. เกษตรกรไม่มีทุนประกอบการดำเนินงาน

เป้าหมาย

1. กลุ่มมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น

2. กลุ่มมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

สิ่งที่อยากทำ

1. ทำโรงเรียนคูนหลังคาพลาสติกให้สมาชิก เพื่อป้องกันโรคน้ำค้าง
โรคราแป้ง ฯลฯ ครอบครัวยุคใหม่ประมาณ 0.2 ไร่

2. มีทุนให้สมาชิกกลุ่มกู้ยืม หมุนเวียน เป็นทุนสำรองจ่ายค่าผลผลิตของ
กลุ่ม เพราะทางโครงการหลวงจะจ่ายเพียงเดือนละครั้ง รวมเป็นทุนประมาณ 110,000 บาท

5. กลุ่มไม้ดอกไม้ประดับ

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2547 โดยองค์การบริหารส่วน
ตำบลห้วยแก้ว

แหล่งงบประมาณ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว

จำนวนสมาชิก 16 คน

โครงสร้างกลุ่ม มีคณะกรรมการดังนี้

นายสุจิตต์ ไจมา ประธาน

นายธนากร ขัติยะ เลขานุการ

นางศรีวรรณ ซอยชนะ เสร็จบุญ

นายอนุกุล ไจมา กรรมการ

นายเฉลิม มานตัน กรรมการประสานงาน

กลุ่ม

กิจกรรมที่ทำ

1. เริ่มเพาะชำกล้าไม้ครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม 2548 จำนวน 2,600 ต้น

2. เพาะขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับ

3. ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพสายพันธุ์ไม้ดอกไม้

4. พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มไม้ดอกไม้ประดับ

การบริหารจัดการ

1. เมื่อเริ่มดำเนินการ มีเงินทุนทั้งหมด 30,000 บาท ปัจจุบันให้สมาชิกยืม
แบบปลอดดอกเบี้ย จำนวน 10 คน ระยะเวลา 3 ปี

2. กลุ่มมีบัญชีเงินฝากธนาคาร

เป้าหมาย

จัดตั้งกองทุนไม้มดอกไม้ระดับชุมชน โดยทำโครงการจัดตั้งกองทุนบริหารจัดการกลุ่ม ในปี พ.ศ.2548 งบประมาณ 35,000 บาท โดยคณะกรรมการบริหารกลุ่มและสมาชิก

6. กลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งขึ้น โดยนายบุญเสริฐ และแต่งตั้ง

คณะกรรมการบริหารจัดการ

แหล่งงบประมาณ 50,000 บาท จากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วย

แก้วและอื่น ๆ

จำนวนสมาชิก 10 คน

โครงสร้างกลุ่ม มีคณะกรรมการ 6 คน

กิจกรรมที่ทำ

1. อบรมศึกษาดูงาน
2. จัดหาสถานที่
3. จัดซื้ออุปกรณ์

การบริหารจัดการ

ยังไม่มีเงินทุน และบัญชีเงินฝาก

เป้าหมาย

1. ศึกษาดูงานและอบรมเชิงวิชาชีพ เพื่อให้กลุ่มมีอาชีพเสริมและรายได้เพิ่มขึ้น แปลรูปไม้ไผ่ให้มีราคาสูงขึ้น

2. ให้มีการบริหารจัดการที่ดี โดยผ่านการจัดอบรม

3. พัฒนาระบบการบริหาร

4. มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น

5. กลุ่มมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

สิ่งที่อยากทำ

1. แปลรูปไม้ไผ่
2. แปลรูปหน่อไม้
3. แปลรูปผลิตภัณฑ์จากป่า

ประเภทที่ 2 การรวมกลุ่มเพื่อการออมและทำธุรกิจ

1. กลุ่มแม่บ้าน

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งโดยความต้องการของสมาชิกในหมู่บ้าน ไม่สามารถระบุปีที่จัดตั้งได้ชัดเจน

แหล่งงบประมาณ ขอรับการสนับสนุนการบริหารจัดการกลุ่ม

จำนวนสมาชิก 57 คน

โครงสร้างกลุ่ม คณะกรรมการดำเนินงาน 4 คน

กิจกรรมที่ทำ

1. ขายข้าวสารให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน
2. ดำเนินการออมทรัพย์ของสมาชิก
3. ออกเงินกู้ให้แก่สมาชิก

การบริหารจัดการ ปัจจุบันมีงบประมาณดำเนินการจำนวน 179,073

บาท

2. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งโดยนโยบายรัฐบาลเมื่อ ปี พ.ศ.2544

แหล่งงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล จำนวน 1,000,000

บาท

จำนวนสมาชิก 72 คน

โครงสร้างกลุ่ม คณะกรรมการดำเนินการ 9 คน

กิจกรรมที่ทำ

1. ให้ทุนทำอาชีพแก่สมาชิกโดยการปล่อยกู้
2. จ่ายเงินปันผลแก่สมาชิก

3. จัดสรรงบประมาณจากดอกเบี้ยช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมของหมู่บ้าน

การบริหารจัดการ ปัจจุบันกลุ่มได้จัดสรรเงินให้สมาชิกไปแล้ว
จำนวน 105,000 บาทและมีเงินดอกเบี้ย 70,000 บาท

2. กลุ่มกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.)

ลักษณะการจัดตั้ง จัดตั้งโดยนโยบายรัฐบาลเมื่อ ปี พ.ศ.2544

แหล่งงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล จำนวน 280,000
บาท

จำนวนสมาชิก 68 คน

โครงสร้างกลุ่ม คณะกรรมการดำเนินการ 9 คน

กิจกรรมที่ทำ

ให้ทุนทำอาชีพแก่สมาชิกโดยการปล่อยกู้ และไม่คิดดอกเบี้ย สมาชิก
สามารถได้ไม่เกินรายละ 10,000 บาท ซึ่งสมาชิกต้องคืนเงินต้นทุกปี ๆ ละ 2,000 บาท เป็น
ระยะเวลา 5 ปี

การบริหารจัดการ ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งหมด 25,000 บาท เป็นเงินต้น
จำนวน 20,000 บาทและมีเงินดอกเบี้ย 5,000 บาท

ประเภทที่ 3 การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

1. กลุ่มเยาวชน

ลักษณะการจัดตั้ง เป็นการรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจของเยาวชนใน
หมู่บ้านไม่สามารถระบุปีจัดตั้งที่ชัดเจนได้

แหล่งงบประมาณ จากการทำกิจกรรมของเยาวชนและเงินออมของ
สมาชิก จำนวน 3,000 บาท

จำนวนสมาชิก 25 คน

โครงสร้างกลุ่ม คณะกรรมการดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณ 2 คน

กิจกรรมที่ทำ จัดแข่งขันกีฬา เช่น ฟุตบอล วอลเลย์บอล เซปัก
ตะกร้อ เปตอง เป็นต้น

การบริหารจัดการ ยังไม่มีกิจกรรมเพิ่ม จำนวนเงินคงเหลือ 3,000 บาท

2. กลุ่มฌาปนกิจศพ

ลักษณะการจัดตั้ง เป็นการรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจของคนในหมู่บ้าน และไม่สามารถระบุปีจัดตั้งที่ชัดเจนได้

แหล่งงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ห้วยแก้ว จำนวน 10,000 บาท

จำนวนสมาชิก ทุกครัวเรือน

โครงสร้างกลุ่ม สอบต.เป็นผู้ดูแลงบประมาณ จำนวน 1 คน

กิจกรรมที่ทำ

ให้เงินช่วยเหลือเมื่อสมาชิกของหมู่บ้านเสียชีวิตโดยเก็บ 20 บาท/คน ต่อ 1 ศพ และนำเงินไปช่วยเหลือให้ครอบครัวของผู้เสียชีวิต โดยกลุ่มจะมีเงินกองกลางจำนวน 5,000 บาท เพื่อให้ญาติผู้เสียชีวิตยืมไปใช้ก่อน หากเก็บเงินฌาปนกิจได้ก็นำเงินดังกล่าวมาใช้คืน

ประเภทที่ 4 การรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์อื่น

1. กลุ่มผู้สูงอายุ

ลักษณะการจัดตั้ง การรวมกลุ่มเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่มีการจัดตั้ง และกิจกรรมที่ชัดเจน

แหล่งงบประมาณ สมาชิกได้รับเบี้ยยังชีพของรัฐบาลทุกคน จำนวน 34 คน อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

โครงสร้างกลุ่ม ผู้สูงอายุ 34 คน ได้รับเบี้ยยังชีพทุกราย

รายชื่อสมาชิก กลุ่มผู้สูงอายุ

1. นายหน้อย ทรฟู
2. นางคำแปง อุดคำ
3. นางคำ จิน๊ะ
4. นายแดง ทานูญยัง
5. นายซังลอย

6. นางบัวเหลียว	ดาวแวดวงค์
7. นางแดง	ธรรมมั่ง
8. นางขาว	ใจมา
9. นายคำปัน	เรือนแก้ว
10. นางคำ	ใจมา
11. นางปิ่น	พวงสายใจ
12. นางน้อย	แสนลาว
13. นางปัด	ไทยกร
14. นายใจ	ดวงน้ำคำ
15. นางสุเทพ	ชอยชนะ
16. นางศรีพันธ์	ชอยชนะ
17. นายถา	สุกันโท
18. นางนาง	ปัญวงค์ษา
19. นางคำ	ปัญวงค์ษา
20. นายแก้ว	เตจ๊ะเหล็ก
21. นางใจ	สุกันโท
22. นางบัว	บุญตันอิน
23. นายมูล	โถมขัน
24. นางสำเนียง	พลีบจีน
25. นางคำมูล	อุตมั่ง
26. นายสุคำ	เครื่องคำ
27. นางพิณ	อุดยวง
28. นายสวัสดิ์	ใจมา
29. นายรัตน์	เนียมศรี
30. นางบัวราย	ใจมา
31. นายเลื่อน	พ้ายเฟย

32. นายเกิน	โพธิ์กลีบ
33. นายกันทา	มานตัน
34. นายนวล	มงพลอย
กิจกรรมที่ทำ	เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

4.12 ความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี เกิดจากแรงผลักดันจากทั้งภายในและภายนอก จากภายในเกิดจากผู้นำและคณะกรรมการชุมชนเป็นหลัก ซึ่งลักษณะของผู้นำอย่างผู้ใหญ่สุดิจต์ เป็นผู้นำที่มีความความเสียสละเพื่อชุมชน ดังจะเห็นได้ว่า ภารกิจหลักของผู้ใหญ่สุดิจต์จะเป็นงานด้านการบริหารจัดการชุมชน ประสานงานกับภายนอกและเครือข่าย เพื่อดำเนินงานของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อประสานงานในการวิทยากร รวมถึงเป็นวิทยากรเอง ในการให้ความรู้แก่บุคคลภายนอกที่เข้ามาติดต่อขอความรู้ภายในชุมชน รวมไปถึงการเป็นวิทยากรให้ความรู้ทางด้านการจัดการทรัพยากรป่า น้ำ และดิน ให้กับกลุ่มเครือข่ายในภาคเหนือ อาทิ เครือข่ายขุนน้ำกวาง เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ซึ่งมักจะเชิญผู้ใหญ่ไปเป็นวิทยากรอยู่เสมอ ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง จากการเก็บข้อมูล พบว่า ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้หนึ่งของชุมชนปางจำปีก็ว่าได้ เพราะผู้ใหญ่จะรู้ลึก รู้กว้าง ในเรื่องภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สมุนไพร รวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นอย่างดี ด้วยการสอดส่องดูแล จึงรู้ว่าทุกคนในชุมชนทำอะไร มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปในทางผิดหรือไม่ ถ้ามีก็จะคอยตักเตือน ทั้งที่เป็นเยาวชนและเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและยกย่องให้เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ดังจะเห็นได้จากหลาย ๆ โครงการที่เกิดจากวิสัยทัศน์ของผู้ใหญ่ มักจะได้รับการดีประชาคมให้ดำเนินโครงการจริง เนื่องด้วยโครงการของผู้ใหญ่ส่วนมากเป็นโครงการที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นจริงและตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยไม่หวังทำเพื่อประโยชน์ของตนเอง มีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง จึงเป็นที่ยอมรับให้ดำรงตำแหน่งติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาถึง 23 ปี นับตั้งแต่เข้ารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านครั้งแรกในปี พ.ศ. 2534 จนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนแรงผลักดันจากภายนอกที่เสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี มีอยู่ 3 หน่วยงานหลัก ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ที่สนับสนุนงบประมาณในการทำ

กิจกรรมภายในชุมชนตามโครงสร้างหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลพึงปฏิบัติ รวมไปถึงผลักดันให้ชุมชนบ้านปางจำปีเป็นชุมชนนาร่องในด้านการบริหารจัดการชุมชนและทรัพยากร ด้วยผลงานอันเป็นที่ประจักษ์อย่างกว้างขวาง อย่างการพลิกฟื้นผืนป่าและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับทรัพยากรและบริบทของชุมชน จนได้รับการยอมรับให้แปรเปลี่ยนจากคำครหาที่ถูกตราหน้าว่าเป็นมอดไม้ทำลายป่า มาเป็นชุมชนอนุรักษ์ป่าในที่สุด การลบเลือนข้อครหาไม่ใช่เพียงแรงผลักดันจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วเท่านั้น อีกแรงหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน คือแรงผลักดันจากงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค ที่นำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเข้ามาจัดการชุมชน ทำให้ทั้งผู้ใหญ่ คณะทำงานวิจัย ซึ่งก็เป็นตัวแทนของชาวบ้านภายในชุมชน ได้เข้าใจและเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในการใช้กระบวนการวิจัยจัดการตนเอง โดยเริ่มให้ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านฝึกการทำวิจัย โดยการทำวิจัยตนเองก่อน และจึงวิจัยปัญหาภายในชุมชน ภายใต้การวิจัยกึ่งแม่น้ำ จึงได้เห็นสาเหตุโยงใยไปถึงปัญหาของทรัพยากรป่า อันเป็นต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริง เมื่อพบปัญหาว่าป่าหมด ถึงสะท้อนให้เห็นว่า ทำไมน้ำจึงแห้ง กุ้งจึงหมดไป กระบวนการวิจัยช่วยให้ชุมชนเห็นและเข้าใจปัญหาที่แท้จริง จึงร่วมกับการวิจัยเพื่อพลิกฟื้นป่า น้ำ และดินขึ้นมา ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยพลิกฟื้นผืนป่าขึ้นมาอีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการสร้างฝาย กิจกรรมการทำวังปลา การแบ่งโซนพื้นที่ป่า ก่อให้เกิดเขตป่าอนุรักษ์ทั้งอนุรักษ์ป่าและสัตว์เกิดขึ้น เกิดกิจกรรมโฉนดชุมชน เพื่อป้องกันการรุกกล้าเข้าไปในเขตป่า ด้วยการตั้งและถือกฎของชุมชน และกล่าวด้วยการจัดการเรื่องโฉนดชุมชน โดยชาวบ้านทุกคนจะถือกฎสองชุดนี้ รวมไปถึงการที่ชาวบ้านมีสำนึกความเป็นชุมชนร่วมกัน จึงมีการช่วยกันสอดส่องไม่ให้ชาวบ้านคนใดละเมิดกฎสองฉบับนี้ หากมีการละเมิดก็จะมีแรงจูงใจให้กับผู้ใหญ่บ้านได้ทราบและจัดการกับผู้ละเมิดกฎด้วยบทลงโทษตามกฎหมายและอะลุ่มอล่วยตามแก่เห็นสมควรของมติชาวบ้าน หากยังไม่ยอมรับบทลงโทษก็จะส่งให้กฎหมายของบ้านเมืองที่รองรับเรื่องเกี่ยวกับการบุกรุกป่าให้ เจ้าหน้าที่รัฐจัดการต่อไป ซึ่งโดยชาวบ้านมักจะยอมรับบทลงโทษตั้งแต่กฎของชุมชนแล้ว เพราะไม่ต้องการเป็นคดีความขึ้นศาลกับรัฐ กระบวนการวิจัยจึงมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านได้พบปัญหาที่แท้จริงของตน ส่วนของศูนย์การศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ก็จะสนับสนุนในการให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรและการประกอบอาชีพให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองในการประกอบอาชีพได้

2. การดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

การจัดการตนเองของบ้านปางจำปีเริ่มเป็นรูปธรรมและจริงจังมากขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2547 เมื่อมีการทำวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้เข้ามาในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการป่าและน้ำ มีการศึกษาดูงานในที่ต่างๆมากขึ้น รวมไปถึงกรรมการชุมชนได้ไปเข้าอบรมการเป็นนักจัดการความรู้ตนเอง และชุมชน จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงานวิจัย และงบประมาณเอง งบประมาณจะได้มาจากการบริจาค ค่าบริการ โฮมสเตย์ในชุมชน รวมไปถึงผ้าป่าที่จัดขึ้นในชุมชน เนื่องด้วยอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในบ้านปางจำปีประกอบอาชีพหาอยู่หากินกับป่า ป่าจึงเป็นเหมือนตู้กับข้าวและแหล่งพึ่งพิงของชุมชน และเมื่อชาวชุมชนปางจำปีหากินหาใช้โดยไม่ใส่ใจรักษา ผลที่จะตามมาคือ ป่าหาย น้ำแล้ง สัตว์ก็จะหมดไป ด้วยตัวผู้นำของชุมชนที่เป็นคนปางจำปีโดยกำเนิด ด้วยสำนึกรักษ์ท้องถิ่น และตระหนักถึงความสำคัญของป่าดินและน้ำ จึงผลักดันให้เกิดกิจกรรมการพัฒนา อันแบ่งเป็น 4 กลุ่มกิจกรรมหลัก ดังนี้

1. กลุ่มกิจกรรมการอนุรักษ์จัดการป่าและน้ำ มีดังต่อไปนี้

1.1 กิจกรรมการทำแนวกันไฟ

ความเป็นมา การทำแนวกันไฟเป็นภูมิปัญญาที่มีมาแต่อดีต ทำกันตั้งแต่รุ่นปู่ย่า แต่ก่อนจะทำเฉพาะสวนของตน ทำตามแนวสวน เพื่อป้องกันไฟลามมาไหม้บ้าน โดยวิธีการทำคือ กวาดใบไม้ออก ให้เหลือแต่แนวดิน เป็นทางยาวตามแต่อาณาเขตสวนของตน เมื่อมีไฟไหม้เราก็จะรีบไปดับ และหากดับไม่ทัน ไฟก็จะไหม้ไปถึงแค่แนวดิน จะไม่ลามไปต่อ เพราะไม่มีใบไม้ซึ่งเป็นเชื้อไฟได้ลุกลามไปได้อีก ซึ่งมักจะมีการทำกันในช่วงฤดูฝนของทุกปี เพราะใบไม้เริ่มหล่น แต่ปัจจุบัน จะมีการเพิ่มเข้าไปในส่วน of แนวกันไฟป่าชุมชน เพื่อป้องกันการไฟไหม้เข้าเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าไม่ให้ถูกทำลายโดยไฟป่า
2. ป้องกันการลุกลามของไฟที่จะเข้าไปไหม้บ้าน สวน และป่า

การบริหารจัดการ ในส่วนของการทำแนวกันไฟในเขตป่า ก็มีจ้างไปทำ เพราะทางชุมชนมีงบและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก อีกทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนใน

ชุมชนด้วยในขณะเดียวกัน ส่วนในการทำแนวกันไฟในสวน ก็จะเป็นการร่วมไม้ร่วมมือกันของชาวบ้าน โดยไม่มีการจ้าง

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านกิจกรรมการทำแนวกันไฟ

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

กิจกรรมการทำแนวกันไฟ มีงบประมาณสนับสนุนจากกรมป่าไม้และงบกลางชุมชน เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้อย่างพอใช้บริหารกิจกรรมได้อย่างไม่ติดขัด

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ผู้นำและชาวบ้านปางจำปีมีศักยภาพในการทำแนวกันไฟและจัดการไฟป่าได้เป็นอย่างดี เพราะล้วนแต่เป็นลูกหลานของคนในชุมชนนี้และอยู่กับป่ามาโดยตลอด รวมไปถึงการเกิดทำแนวกันไฟและการเกิดไฟป่าก็มีอยู่แล้วทุกปี แตกต่างกันไปบางปีมีมากบางปีมีน้อยเท่านั้น ประสบการณ์ในการบริหารจัดการในเรื่องการทำแนวกันไฟและจัดการไฟป่าจึงมีอยู่มาก

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

ผู้นำและชาวบ้านปางจำปีมีส่วนร่วมในการจัดทำแนวกันไฟกันเป็นอย่างดี โดยการช่วยเหลือและรับผิดชอบการทำแนวกันไฟในเรือกสวนไร่นาของตนเองเป็นอย่างดี ในส่วนของทำแนวกันไฟในเขตป่า ก็มีการบริหารจัดการ โดยผู้ใหญ่บ้านในการจัดคนไปไม่ว่าจะด้วยวิธีการจ้างก็ตาม แต่การจ้างนี้ก็ถือว่าเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่ง เพราะทางชุมชนมีงบประมาณในส่วนนี้อยู่แล้ว และหากเมื่อใดที่มีไฟไหม้ป่า จะมีการประกาศเสียงตามสายจากผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านก็จะไม่รีรอที่จะไปช่วยกันดับไฟ โดยไม่ต้องนัดหมายจตุรรวมพล แต่ชาวบ้านจะไปรวมกันที่จุดเกิดไฟทันที พร้อมด้วยอุปกรณ์การดับไฟครบมือ

ตัวชี้วัดที่ 4 ทุนธรรมชาติ

การบริหารจัดการกิจกรรมเป็นไปได้ดีด้วยดี ชาวบ้านและหน่วยงานต่างยื่นมือเข้ามาช่วยกัน กรมป่าไม้ให้ความรู้และงบประมาณ ชาวบ้านช่วยกันจัดทำแนวกันไฟทั้งในสวนของตนและป่า

1.1 กิจกรรมการบวชป่าสืบทอดน้ำ

ภาพที่ 5 กิจกรรมการบวชป่าสืบทอดน้ำ

ความเป็นมา การบวชป่า สืบทอดน้ำ เริ่มจัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2548 ประยุกต์มาจากการสืบทอดคนสืบทอดเมืองและจากการที่ผู้ใหญ่น้ำได้ไปศึกษาดูงาน แล้วกลับมาประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน โดยในพิธีจะเชิญคนทั้งภายนอกและภายใน คือ เชิญนายอำเภอมาเป็นประธาน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว หน่วยงานป่าไม้ ศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คนอื่น ๆ ทั้งในจังหวัด จังหวัดใกล้เคียง และประชาชนในชุมชน มาร่วมพิธี โดยจัดให้มีทั้งการสืบทอดคน ชุมชน น้ำ และการบวชป่า มีการนิมนต์พระ 9 รูป และมีขอ มิดนตรี (ขอ คือ การแสดงของภาคเหนือ เหมือนกับแหล่งของภาคกลาง) เป็นงานใหญ่ประจำหมู่บ้าน ที่ใช้งบประมาณในการจัดแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 จนถึงปัจจุบันมีการจัดมาแล้ว 4 ครั้ง ในปี พ.ศ.2548, 2549, 2552, 2553 ซึ่งจะมีการจัดพิธีในช่วง พฤษภาคม โดยการบวชป่าจะมีพิธีการดังนี้ คือ นิมนต์พระมา ให้พระสวดทำพิธี เสร็จพิธีก็จะมีการนำผ้าเหลือง(จีวรพระ) ไปผูกกับต้นไม้เป็นการบวชป่า ส่วนการสืบทอดน้ำ ก็จะมีการโยนสายสิญจน์ลงไปในน้ำขณะมีการสวดทำพิธีสืบทอดน้ำในลักษณะเดียวกับการสืบทอดคน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของป่าและน้ำ เป็นหนทางนำไปสู่การอนุรักษ์ป่า โดยใช้กิจกรรมบวชป่าสืบทอดน้ำ เป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรักษ์ป่าและน้ำ

2. ลดการทำลายป่า ด้วยการสร้างความเชื่อที่ว่า เมื่อป่า/ต้นไม้ถูกบวชแล้ว หากชาวบ้านตัดก็อาจจะเป็นบาปกรรม เป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านเกรงกลัวต่อการทำลายป่า

การบริหารจัดการ

ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้สรรหางบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ งบกลางของหมู่บ้าน งบจากการขอการสมทบทุนจากผู้ร่วมงาน ขอบริจาคการศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จากเครือข่ายน้ำกวัง ผ่าป่า และตั้งโต๊ะร่วมบริจาคสมทบกองทุน โดยตั้งตู้บริจาคไว้ที่ศูนย์การเรียนรู้ฯ ขอข้าวห่อจากชาวบ้านมาร่วมกัน ค่าใช้จ่ายจึงจะเสียไปแค่สังฆทาน การเลี้ยงเพล ค่าจ้างการแสดงขอ เท่านั้น

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านกิจกรรมการบวชป่าสืบชะตาน้ำ

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

งบประมาณที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำค่อนข้างสูง จัดแต่ละครั้งราว 50,000 – 60,000 บาท เพราะเป็นงานใหญ่ที่มีการเชิญหน่วยงานในเครือข่ายหลายแห่ง ซึ่งในกิจกรรมจะมีการสืบชะตาชาวบ้าน และชุมชนไปในขณะเดียวกัน แต่งบประมาณในการจัดก็เพียงพอ เพราะได้จากการสมทบทุนจากแหล่งต่างๆ จากหน่วยงานบ้าง อย่างล้นหลาม รวมไปถึงมีการจัดป่าผ้า เพื่อหาทุนในการจัดกิจกรรม ซึ่งในการจัดกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำ ไม่มีปัญหาเรื่องทุนเงิน เพราะชุมชนจัดงานภายใต้งบประมาณที่มี

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ศักยภาพของผู้นำในการดำเนินกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำ ผู้นำมีศักยภาพสูงในการดำเนินกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำ ทั้ง 4 ครั้ง ในระยะเวลา 8 ปี ประสบความสำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดีเสมอมา เนื่องด้วยผู้นำมีศักยภาพในการหางบประมาณ การบริหารจัดการบกิจกรรม ชาวบ้านมีความสามัคคีและให้ความร่วมมือในกิจกรรมจนลุล่วงไปได้ด้วยดีในทุกปีที่มีการจัด

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

กิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำ สืบชะตาชาวบ้าน และชุมชน ทุกฝ่ายที่ได้รับเชิญมาร่วมงาน ต่างมาร่วมงานกันเป็นอย่างดี แม้กระทั่งนายอำเภอที่ให้เกียรติมาร่วมเป็นประธานในกิจกรรม ทุกคนที่มาร่วมงานต่างมีส่วนร่วมและมีความสามัคคีกันในการทำกิจกรรมครั้งนี้เป็นอย่างดี

ดีและโดยส่วนมากจะอยู่ร่วมกิจกรรมจนเสร็จสิ้นกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำ การที่กิจกรรมบรรลุผลสำเร็จ สะท้อนให้เห็นถึงการร่วมมือร่วมใจของผู้นำ ชาวบ้าน และชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 4 ทนธรรมชาติ

การบริหารจัดการที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมบวชป่า สืบชะตาน้ำ มีการวางแผน มีรูปแบบการจัดงานและพิธีการ ลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ รวมไปถึงมีการสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นและปรึกษาหารือกัน เพื่อจะเตรียมการรับมือหรือวางแผนไม่ให้เกิดปัญหานี้ซ้ำอีก ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป ทำงานในเกือบทุก ๆ กิจกรรมของชุมชนประจำปี ในกรณีกิจกรรมใหม่ที่ยังไม่มีความชำนาญในการจัดหรือเพิ่มเริ่มต้นทำ มักมีกระบวนการนี้ เป็นเป็นกระบวนการที่ผู้นำชุมชนอย่างผู้ใหญ่สุดจิตได้รับการอบรมมากจากไปศึกษาดูงานจากภายนอก อีกทั้งการจัดกิจกรรมที่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากอย่างกิจกรรมบวชป่า สืบชะตาน้ำ ยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของการพึ่งตนเองของชุมชน ในการระดมงบประมาณโดยผู้นำและชุมชน ในการจัดการชุมชนเอง

1.2 กิจกรรมการจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา(วังปลา)

ภาพที่ 6 วังปลา

ความเป็นมา เริ่มจากการเข้ามาวิจัยของสำนักงานกองทุนการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เมื่อปี พ.ศ.2547 จึงทำให้ทราบถึงปัญหาชุมชน ปัญหาน้ำแล้ง น้ำสาขาก็แห้ง หาจับปูจับปลาก็ไม่ให้จับ เพราะน้ำแห้ง จึงสรุปได้ว่า ป่าแห้งก็เพราะคน น้ำแห้งก็เพราะคน จึงออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยนำกฎระเบียบจากหลาย ๆ ที่มาประยุกต์ใช้ กฎที่ได้ออกมาคือ ห้ามใช้สารเคมี ห้ามใช้ระเบิดปลา ห้ามชอตปลา ถ้าจะจับปลาให้ใช้ภูมิปัญญา กันเขตอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้ปลาเพาะพันธุ์ขยายพันธุ์ และได้อยู่ที่นั่น ปลาในวังปลาโดยมากเป็นปลาท้องถิ่นที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีมากกว่า 10

ชนิด แต่ที่มีมากจะเป็นปลาปุง ปลาจาด อีกทั้งยังได้รับความรู้จากการไปดูงานที่จังหวัดน่าน ทำให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการทำวังปลา จึงเป็นแรงผลักดันสนับสนุนให้กลับมาทำ ซึ่งการทำวังปลาในชุมชนปางจำปี มีการทำบริเวณปากทางเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักภัยป่าปางจำปี หลังป้ายบอกทางเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้ยาวไปขึ้นไปถึงข้างบน 1 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่ห้ามจับปลา

วัตถุประสงค์ เพาะพันธุ์ปลา ขยายพันธุ์ปลา และเป็นการอนุบาลให้ปลาได้โตเต็มวัยก่อน เพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคของชาวบ้าน และคงความสมดุลของระบบนิเวศด้วย

การบริหารจัดการ มีกฎ คือ ห้ามจับปลาบริเวณวังปลา ถ้าจับจะมีการปรับ ซึ่งจะอยู่ในการดูแลของชาวบ้านและชุมชนร่วมกัน

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านกิจกรรมการจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา (วังปลา)

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ทุนเงินในการดำเนินกิจกรรมได้มาจากงบกลางของชุมชน โดยได้นำไปใช้ในกระบวนการทำวังปลา ปัญหาในเรื่องนี้จึงไม่มี

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

เมื่อมีการเข้ามาแจกแจงปัญหา สาเหตุของชุมชน ตลอดจนถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรในชุมชน จากการวิจัยของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ทำให้ผู้นำชุมชนอย่างผู้ใหญ่สุจิตต์ คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านเห็นถึงที่มาที่ไปของปัญหา เห็นคุณค่าของป่า น้ำ และชุมชน จึงเกิดกระบวนการคิดที่จะแก้ปัญหานี้ จนได้ออกมาเป็นการตั้งกฎ เพื่อเพาะพันธุ์ อนุรักษ์ และขยายพันธุ์ปลา มีการตั้งกฎและปฏิบัติกันอย่างจริงจัง สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกการรักชุมชน การเข้าใจปัญหาชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองในการแก้ปัญหของชุมชนตน

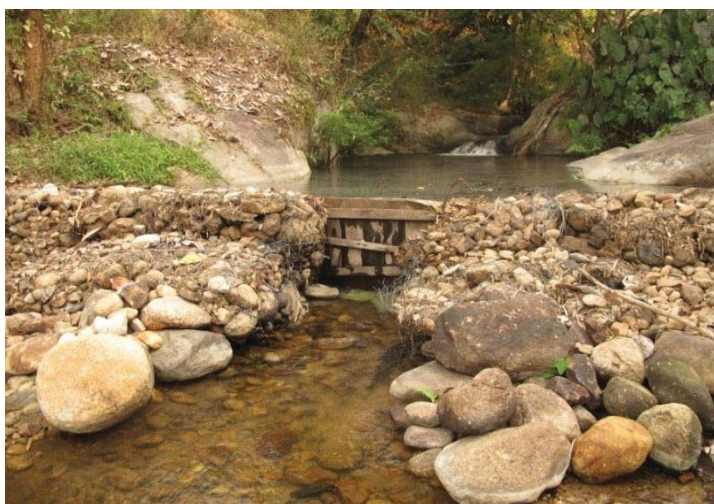
ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการขุดวังปลาเป็นอย่างดี ด้วยเล็งเห็นว่าหากวันนี้ละเลยปัญหานี้ ปล่อยให้มีการจับปลาอย่างเสรี ด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสม วันนี้ชุมชนเราอาจจะไม่มีปลาให้ได้อิน ชุมชน ป่า และน้ำอยู่ไม่ได้ จะมีหรือที่คนจะอยู่ได้ เป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านร่วมมือกันสร้างวังปลาและปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัด รวมไปถึงการสอดส่องผู้กระทำความผิด กฎด้วย

ตัวชี้วัดที่ 4 ทนธรรมชาติ

มีการตั้งกฎกติกาไม่ให้มีการวางยา ห้ามใช้สารเคมีในการจับปลา ห้ามระเบิดปลา ห้ามขุด ทั้งในเขตวังปลาและนอกเขต กรณีนอกเขตวังปลา หากจะมีการจับให้ใช้วิธีการจับด้วยการใช้ภูมิปัญญาของชุมชน ดังจะเห็นได้จากแหล่งน้ำที่มีจำนวนปลาเพิ่มขึ้น

1.4 กิจกรรมการสร้างและปรับปรุงดูแลฝาย

ภาพที่ 7 ฝาย

ความเป็นมา ฝายที่ถูกสร้างในชุมชน ถูกเขียนโครงการและของบประมาณ พร้อมทั้งขอให้ชาวบ้านลงชื่อขอ ด้วยความคิดที่จะแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูน้ำน้อยของหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งฝายที่สร้างในชุมชนจะมีฝายอยู่ 2 ประเภท โดยจำแนกตามประโยชน์การใช้สอย คือ 1. ฝายเพื่อการเกษตร โดยมากจะเป็นฝายคอนกรีต สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ฝายแห่งแรกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2536 ด้วยการของบจากทางอำเภอ อำเภอส่งเรื่องไปยังจังหวัด จึงได้ฝายมา ตั้งอยู่บริเวณป้อมป่าว แต่ก็มีประสบปัญหาน้ำใช้ไม่เพียงพอ จึงไปของบจากศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อสร้างฝายแห่งที่สอง ตั้งอยู่บริเวณป้อมท่าทราย ซึ่งทางศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริก็อนุมัติ โดยให้ทางชลประทานมาจัดสร้างให้ และ 2. ฝายต้นน้ำ (หรือที่เรียกว่า ฝายแมว เป็นฝายที่ทำมาจากไม้ไผ่) จะเป็นฝายที่สร้างขึ้นเพื่อดักตะกอน และชะลอการไหลของน้ำ ทำให้ป่าชุ่มชื้น ได้รับการสนับสนุนให้สร้างจำนวน 60 ฝายจากกรมป่าไม้ ด้วยงบประมาณ 300,000 บาท ตามกำหนดการโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ.2553-2555

วัตถุประสงค์ กักเก็บน้ำไว้อุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง

การบริหารจัดการ จะมีการเก็บเงินค่าน้ำ เดือนละ 10 บาท ต่อครัวเรือน เพื่อนำเงินส่วนนี้ไปใช้จ่ายในการบำรุงรักษาฝาย

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านกิจกรรมการสร้างและปรับปรุงดูแลฝาย

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ทุนเงินในการดำเนินกิจกรรมการสร้างฝาย ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ไม่ว่าจะเป็น กรมป่าไม้และศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ งบประมาณได้มาจากการร้องขอและเขียนโครงการเสนอ โดยตัวโครงการที่เขียนขึ้นไปเกิดจากความต้องการฝายเพื่อใช้ในการเกษตร การประกอบอาชีพ และการใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านอย่างแท้จริง ส่วนงบที่ใช้ในการบำรุงรักษาและปรับปรุงดูแลฝายได้มาจากการเก็บค่าน้ำรายเดือนของแต่ละครัวเรือนภายในชุมชน ครัวเรือนละ 10 บาท

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ผู้นำคือ ผู้ใหญ่สุจิตต์มีศักยภาพในการเข้าถึงปัญหาของชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงมีความเสียสละในการอุทิศตนทำงานเพื่อชุมชน อีกทั้งยังมีความสามารถในการหาแสวงหาเงินทุนและทางออกของปัญหาได้เป็นอย่างดี แทบจะไม่มีโครงการไหนเลยที่ชาวบ้านเดือดร้อนแล้วนิ่งดูเฉย ไม่มีการแก้ปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น ทุกปัญหาของชาวบ้านป้างจำปี ผู้ใหญ่สุจิตต์มักหาทางออกให้กับปัญหาได้เสมอ ด้วยหัวใจแห่งการเสียสละทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้าน ไม่ได้หวังทำเพื่อส่งประกวด หรือต้องการได้รับรางวัลจากหน่วยงานใด สังเกตได้จากบางโครงการที่มีการร้องขอจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วให้ผู้ใหญ่สุจิตต์สรรหาหรือสร้างขึ้น เพื่อส่งเข้าประกวดหรือเป็นตัวแทนตำบล ผู้ใหญ่สุจิตต์มักปฏิเสธที่จะเข้าร่วมตามคำร้องขอนั้น

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

ในการสร้างฝาย ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการสร้างฝาย ทั้งฝายตัวแรกที่ได้งบจากจังหวัด และฝายต้นน้ำ 60 ฝาย ที่ได้งบจากกรมป่าไม้ เนื่องด้วยชาวบ้านต่างเล็งเห็นถึงความสำคัญของการกักเก็บน้ำไว้เพื่ออุปโภคบริโภค เพราะชาวบ้านเคยมีประสบการณ์การฉกการที่น้ำห้วยสาขาแห้งมาแล้ว อันเนื่องจากการทำลายป่าของคนในชุมชนเอง ทุนทางสังคมจึงเข้มแข็งขึ้นด้วยสาเหตุหนึ่งนี้

ตัวชี้วัดที่ 4 ทนธรรมชาติ

กิจกรรมการสร้างฝายและปรับปรุงดูแลฝาย เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน คือ สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้อุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง การบริหารจัดการจึงมีชาวบ้านเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลด้วยเล็งเห็นความสำคัญของปัญหา เพราะหากละเลย ผลที่ตามมา ชาวบ้านจะเป็นฝ่ายได้รับผลกระทบโดยตรง

1.6 ป่าชุมชน

ภาพที่ 8 ป่าชุมชน

ความเป็นมา ป่าพื้นที่นี้มีทั้งหมด 15,000 ไร่ โดยแบ่งเป็นเขตอนุรักษ์ จะอยู่บริเวณต้นน้ำ ถัดลงมาจะเป็นป่าไม้ใช้สอย และบริเวณที่อยู่ของชาวบ้านก็จะเป็นที่ดินทำกินของชาวบ้าน หากต้องการใช้ไม้คณะกรรมการหมู่บ้านก็จะให้ตัดได้บริเวณเขตป่าไม้ใช้สอย ในเขตอนุรักษ์จะไม่อนุญาตให้มีการตัดไม้ เพราะเป็นต้นน้ำ โดยแต่ละเขตจะมีขอบเขตอย่างชัดเจน

ป่าชุมชนของชุมชนปางจำปี เป็นป่าชุมชนที่ชาวบ้านทำขึ้น โดยการแบ่งโซนพื้นที่ป่า มีการบริหารจัดการพื้นที่ป่า เพื่ออนุรักษ์ จึงต้องทำการแบ่งเขตป่าชุมชนออกไป โดยได้แบ่งออกเป็น 3 เขต ได้แก่ เขตอนุรักษ์ต้นน้ำมีทั้งหมด 5,000 ไร่ ซึ่งในเขตนี้จะแบ่งย่อยเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า 600 ไร่ มีการทำแนวกันไฟทุกปี ห้ามล่าสัตว์ป่าในทุกกรณี ห้ามจับปลา ห้ามตัดไม้ แต่หาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ถั่วฝักยาว และแบ่งเป็นเขตอนุรักษ์ป่า ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามถางป่า แต่ล่าสัตว์ได้ ในส่วนของการหาพื้นที่จะไปหาเอาในป่าไม้ใช้สอย ในการสร้างบ้านก็จะมีใบอนุญาตให้ใช้ไม้

ได้แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านที่ให้สิทธิใช้ได้ แต่หากสร้างแล้วเปิด คอกหมู อนุญาตให้ตัดไม้ในป่า ใช้สอยมาสร้างได้เลย โดยไม่ต้องขออนุญาต

วัตถุประสงค์ เพื่อแบ่งเขตอนุรักษ์และป่าใช้สอย อันเป็นการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า

การบริหารจัดการ บริหารจัดการโดยชุมชน ชาวบ้าน หากมีการพบเจอว่าชาวบ้าน รายใดทำผิด ตัดไม้ล่าสัตว์ในเขตที่ไม่ถูกต้อง ก็จะมีการแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ แล้วใช้กฎหมายชุมชน จัดการ หากยังจัดการไม่ได้ ก็จะให้ป่าไม่เข้ามาจัดการ

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านป่าชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ในการแบ่งเขตป่าชุมชน ไม่มีการใช้งบประมาณในการดำเนินการ

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

การแบ่งเขตป่าชุมชน เกิดจากแนวคิดของผู้ใหญ่บ้านที่ต้องการอนุรักษ์ผืนป่าและ สัตว์ป่า โดยมีกฎข้อห้ามในกฎระเบียบชุมชน เพื่อป้องกันการลักลอบล่าของชาวบ้านไม่ว่ากรณีใด สะท้อนให้เห็นถึงว่า ผู้ใหญ่สุจริตเป็นผู้มีจิตสำนึกชุมชน มีสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็น เจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน ตั้งใจที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของชุมชน เพื่อไม่ให้ป่าหมด

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับการแบ่งเขตป่าชุมชนเป็นอย่างดี โดยจากการสังเกต ระหว่างอยู่ในชุมชน พบว่า ชาวบ้านจะเข้าป่าหาของป่าในเขตป่าใช้สอยบริเวณป่ากลางน้ำ จะ เข้าหาหน่อ หาผัก สมุนไพรข้างในป่าอนุรักษ์ แต่จะไม่ล่าสัตว์หรือตัดไม้ในเขตนี้ แต่โดยส่วนใหญ่ ก็จะหาในสวนของตน ไม่ก็ทำสวน คูแผลผัก กาแฟของตน สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านเองก็มีจิต วิญญาณชุมชนแฝงอยู่ มีความหวงแหนทรัพยากรชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 4 ทุนธรรมชาติ

การบริหารจัดการ ทั้งผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านต่างร่วมกันบริหารจัดการ ได้ด้วย ตนเองภายในชุมชน โดยไม่มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาจัดการให้

2. กิจกรรมด้านการจัดการเงินของชุมชน

2.1 ธนาคารชุมชนคนรักษ์ป่าปางจำปี

ความเป็นมา ธนาคารชุมชนก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2550 ด้วยปรากฏการณ์ทางด้านเศรษฐกิจที่คนในชุมชนนิยมใช้เงินเชื่อ เงินกู้ เพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่มีมากเกินไปเกินกว่ารายได้ ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ กลางปี พ.ศ.2549 ชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ จึงหันมาคิดหาหนทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีโอกาสได้ใช้กระบวนการพัฒนาหมู่บ้านโดยการจำลองการพัฒนาประเทศ หรือที่เรียกว่า “โมเดลประเทศ” ที่ทางสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) และสำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ได้เข้ามาหนุนเสริม โดยมีคณะรัฐมนตรีทำหน้าที่รับผิดชอบงานแต่ละฝ่าย จำนวน 11 ฝ่าย

นายทองยศ เรือนแก้ว อาสาเป็นรัฐมนตรีการคลังบ้านปางจำปี เป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาหนี้ มีแนวคิดเริ่มแรกที่ว่า ทำอย่างไรให้ชุมชนปางจำปีมีการออมมากขึ้น ใช้เงินอย่างประหยัด และมีสถาบันการเงินเป็นของชุมชนเองเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนเป็นที่พึ่งพิงของชุมชน

กระบวนการหาความรู้ทั้งภายในและภายนอกจึงเกิดขึ้น รัฐมนตรีการคลังและแกนนำอื่น ๆ จึงค้นหาความรู้จากชุมชนที่จัดการปัญหาลักษณะเดียวกัน ทั้งการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ต้นแบบธนาคารชุมชนห้วยแก้ว และตลาดนัดความรู้ห้วยขาแข้งของกลุ่มการเงินชุมชนจากที่อื่น ๆ หลังจากกระบวนการจัดการสถานการณ์ทางการเงินของชุมชน จึงเกิดขึ้นโดยการนำกระบวนการทำงานของพื้นที่ต้นแบบมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบ้านปางจำปี

การก่อเกิดสถาบันการเงินของชุมชนบ้านปางจำปีแนวการจัดการสถานการณ์ของชุมชน คือ การส่งเสริมการออมและการหาแหล่งทุนที่เป็นของชุมชน บริหารจัดการโดยชุมชน และดำเนินการเพื่อชุมชนบ้านปางจำปี และเกิดการจัดตั้ง “ธนาคารชุมชนคนรักษ์ป่าปางจำปี” ขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2550 โดยมีวัตถุประสงค์คือ

1. ส่งเสริมการออมให้กับสมาชิก ระบียบชุมชนคนรักษ์ป่าบ้านปางจำปี ให้สมาชิกมีเงินออมที่ต้องจ่ายทุกเดือนวันละ 1 บาท เดือนละ 30 บาท เงินส่วนนี้สมาชิกจะไม่สามารถเบิกถอนได้ จะได้เงินกลับ 2 กรณี คือ ลาออกจากการเป็นสมาชิกของธนาคาร และเสียชีวิตจะได้รับ

เงินส่วนนี้กลับไป 3 เท่าของเงินออมที่มีอยู่ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกต้องมีการออม เมื่อทำบ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นพฤติกรรมรักการออม

2. เป็นแหล่งเงินทุนของชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนเอง การรับฝากเงินโดยทั่วไป สมาชิกจะได้รับดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อปี ซึ่งชุมชนสามารถให้ดอกเบี้ยที่สูงกว่าธนาคารพาณิชย์ทั่วไป และนอกจากนี้ธนาคารชุมชนยังสามารถเป็นแหล่งเงินกู้ให้กับสมาชิกบ้านปางจำปี โดยธนาคารชุมชนจะเก็บดอกเบี้ยเงินกู้ต่ำกว่าธนาคารพาณิชย์ คือ ร้อยละ 1 ต่อเดือน แต่ใช้ระบบคั่นลดดอกเบี้ย

จากการเริ่มเปิดธนาคารชุมชนคนรักบ้านปางจำปี เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2550 มีเงินฝากและเงินออมของชาวบ้าน จำนวน 8,000 บาท จวบจนวันนี้ธนาคารชุมชนคนรักบ้านปางจำปีมีเงินทุนที่ช่วยจัดการเรื่องการเงินให้กับชาวบ้านปางจำปี จำนวน 400,000 บาท (มีนาคม 2555)

ธนาคารชุมชนคนรักบ้านปางจำปี ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินทุนที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนแต่ละแกนนำชุมชน ทั้งนายทองยศ เรืองแก้ว, นายสุจิตต์ ใจมา, นายบุญเสริญ ใจมั่น, นายธนากร ขัติยะ ยังไม่ยอมหยุดเรียนรู้และคิดหาทางสร้างระบบการเงินของชุมชนเอง การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงและเฝ้าหาความรู้จากชุมชนภายนอก ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ที่เกิดจากการต้องการของชุมชน โดยผ่านกระบวนการพัฒนาแบบ “โมเดลประเทศ” ปรับประยุกต์เป็นรูปแบบที่เหมาะสมของชุมชนเอง สามารถแก้ปัญหาเล็ก ๆ และทำให้ชุมชนสัมผัสมลสำเร็จได้รวดเร็วทันที่และยกระดับขึ้นเรื่อย ๆ

ธนาคารชุมชนคนรักบ้านปางจำปี กำลังจะทำหน้าที่ด้านการจัดสวัสดิการให้กับคนปางจำปี ทั้งเงินรักษาพยาบาลทุนการศึกษาเด็กและเยาวชน และเงินช่วยเหลืองานศพ ซึ่งในอนาคตข้างหน้าชุมชนบ้านปางจำปีจะสร้างสุขสวัสดิ์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนทุกคน โดยมุ่งสร้างการเรียนรู้ให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถจัดการตนเองได้ต่อไป

อีกทั้งยังได้รับแนวคิดจากการได้ไปศึกษาดูงานที่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ คูการบริหารจัดการของเขา แรกเริ่มเดิมทีมีสมาชิกเพียง 7-8 คน โดยมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งหลัก คือ ต้องการให้ชาวบ้านรู้จักการออมและมีเงินออม รวมไปถึงเพื่อการปลดหนี้จนกระบบจากแหล่งเงินทุนภายนอก ให้ชาวบ้านหันมากู้ยืมกันเองภายในหมู่บ้าน เป็น

การดึงระบบการกู้ที่พึ่งพิงภายนอก มาจัดการด้วยระบบการกู้ยืมที่มีการจัดการกันเองภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็ง และการต้องการแก้ปัญหาให้กับชุมชนในด้านการเงินนั่นเอง

วัตถุประสงค์ ต้องการให้ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะออมเงิน และดึงระบบการเงินของชุมชนมาจัดการด้วยชุมชนเอง

การบริหารจัดการ บริหารจัดการโดยนายบุญเสริฐ โจมั่น และคณะกรรมการธนาคารชุมชน

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านธนาคารชุมชนนครักษ์ป่าปางจำปี

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ทุนเงินในการจัดตั้งครั้งแรกได้จากสมาชิกทั้งหมด 7-8 คน โดยสมาชิกที่เป็นลูกค้านคราการชุมชนฯ ก็เป็นผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ช่วงแรกของการจัดตั้งไม่มีการสนทนาใจให้กับผู้ร่วมงาน ต้องใช้ใจที่เสียสละในการทำงานจริง ๆ จึงมีคณะกรรมการบางส่วนขอถอนตัวไป เมื่อการดำเนินงานทดลองเปิดธนาคารชุมชนฯ ประสบความสำเร็จก็มีชาวบ้านมาเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น ทำให้มีเงินปันผลจากการเก็บดอกเบี้ย เป็นสนทนาใจเป็นเงินปันผลให้กับคณะกรรมการเงินในกองทุนก็เริ่มงอกเงยขึ้นเรื่อย ๆ

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ผู้นำมีความตั้งใจจริง เสียสละเพื่อส่วนร่วม และทำให้เห็นดำเนินกิจกรรมให้ชาวบ้านประจักษ์ว่าทำได้จริง อย่างการเป็นสมาชิกเริ่มแรกของธนาคารชุมชนฯ มีความตั้งใจที่จะช่วยปลดภาระหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง ให้ชาวบ้านปลดหนี้จากภายนอก มาเป็นหนี้ภายในชุมชน เพื่อการดูแลและจัดการกันเองภายในชุมชน รวมไปถึงการเสริมสร้างให้ชาวบ้านเกิดนิสัยรักการออม โดยการเปิดบัญชีจะมีข้อเสนอว่าต้องมีการออมวันละบาท แล้วนำมาฝากทุกเดือน เป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านรู้จักและรักการออม

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

ชาวบ้านมีส่วนร่วมในธนาคารชุมชนฯ เป็นจำนวนมาก การมีส่วนร่วมนี้ เริ่มตั้งการเป็นสมาชิกธนาคารชุมชน การฝาก ถอน การกู้ การผ่อนชำระเงินกู้ ผลพวงจากการที่ต้องนำเงินมาฝากทุกเดือน ทำให้ชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์และเข้าถึงกันมากขึ้น ด้วยเหตุที่ต้องมีการพบปะกันทุก

เดือนในการมาทำธุรกรรมทางการเงินกับธนาคารชุมชน สร้างความกลมเกลียว และเข้าใจกันมากขึ้นระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

ตัวชี้วัดที่ 4 ทุนธรรมชาติ

มีการบริหารจัดการโดยการมีบัญชีเงินฝากของธนาคารชุมชน ให้บริการฝาก ถูชำระเงินกู้ โดยคิดดอกเบี้ยการกู้ยืมร้อยละ 1 และให้ดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 5 ให้บริการทุก ๆ วันที่ 1 ของเดือน บริหารจัดการโดยนายบุญเสริฐ โจมั่น และคณะกรรมการธนาคารชุมชน

2. กิจกรรมการบริหารจัดการชุมชน

2.1 ป๊อกบ้าน

ภาพที่ 9 ป๊อกบ้าน

ความเป็นมา การแบ่งป๊อกบ้านมีมานานแล้ว โดยจะปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นหย่อม ๆ เพียง 4-5 หลัง ห่างกันเป็นจุด ๆ ซึ่งเรียกกลุ่มบ้านที่ตั้งห่างกันว่า ป๊อกบ้าน ตามภาษาเหนือสมัยก่อน ผู้ใหญ่บ้านก็จะแต่งตั้งให้มีหัวหน้าขึ้นในแต่ละป๊อก เพื่อดูแลรับผิดชอบภายในป๊อก โดยไม่ต้องรื้อนไปถึงผู้ใหญ่บ้าน ในเรื่องที่ไม่ร้ายแรงและใหญ่โตอนุญาตให้มีการจัดการกันเองภายในป๊อกได้เลย ดังเช่นที่มีกันในปัจจุบันนี้ด้วย ซึ่งบริเวณนี้ก็มีหมู่บ้านที่ประกอบด้วยหลายป๊อกบ้านด้วย อาทิ ชุมชนบ้านป๊อก ในขณะเดียวกันที่หมู่บ้านถูกแบ่งเป็นป๊อก ก็ทำให้การบริหารจัดการชุมชนง่ายขึ้น ใช้แนวคิดเดียวกับที่มีมาตั้งแต่อดีต โดยแต่ละป๊อกบ้านจะมีหัวหน้าป๊อกและคณะกรรมการ เพื่อดูแลจัดการป๊อกของตน โดยได้รับการรายงานและข่าวสารจากผู้ใหญ่บ้าน เช่น หมู่บ้านจะมีการประชุม เมื่อก่อนยังไม่มีเสียงตามสาย ผู้ใหญ่บ้านก็จะแจ้งให้หัวหน้าป๊อกไปแจ้งต่อ

ให้ลูกบ้านภายในป๊อกของตนทราบ เสมือนการบริหารจัดการแบบศูนย์กลาง โดยศูนย์กลางอยู่ที่ผู้ใหญ่บ้าน แต่ปัจจุบันมีการประกาศและแจ้งผ่านทางเสียงตามสายเลย ก็จะเป็นที่ทราบทั่วกันอย่างทั่วถึง ยกเว้นเพียงแต่ป๊อกทำทราย เพราะอยู่ห่างไกลออกไปและเสียงไปไม่ถึง ก็ยังคงใช้การแจ้งข่าวผ่านทางหัวหน้าป๊อกเช่นเดิม หรือแม้กระทั่งการแจกซองผ้าป่า ก็จะแจกให้หัวหน้าป๊อกช่วยแจกจ่ายให้ลูกบ้านภายในป๊อกของตน เป็นการช่วยลดภาระงานของผู้ใหญ่บ้านไปในตัว ส่วนในงานอื่น ๆ เช่น การคัดเลือกกันเองภายในป๊อก เมื่อเวลาที่มีการประกวดที่ต้องส่งตัวแทนของแต่ละป๊อกเข้าร่วมประกวดก็ให้เป็นหน้าที่รับผิดชอบในการคัดเลือกบ้าน โดยหัวหน้าป๊อกและคณะกรรมการป๊อกเอง ส่วนป๊อกป้าว การบริหารจัดการจะถูกรวมเข้าไว้กับป๊อกตะเคียนซึ่งใกล้ป๊อกป้าวที่สุด เนื่องจากห่างไกลและมีบ้านเพียงไม่กี่หลัง

ซึ่งแต่ละป๊อกจะมีหัวหน้าป๊อก ดังนี้

ป๊อกทำทราย : นางปราณี ตุ่นเป็ง

ป๊อกหล่ายน้ำ : นายเฉลิม ม่านตัน

ป๊อกกลาง : นายบุญเสริม ใจม้น

ป๊อกตะเคียนและป๊อกป้าว : นายสุจิตต์ ใจมา และนายอินทร ดาวแวดวงค์

วัตถุประสงค์ เพื่อความสะดวกและง่ายในการดูแลและจัดการชุมชน

การบริหารจัดการ บริหารจัดการ โดยหัวหน้าและคณะกรรมการป๊อก ภายใต้การดูแลของผู้ใหญ่บ้าน

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง ผ่านการแบ่งการจัดการชุมชนเป็นกลุ่มบ้าน (ป๊อกบ้าน)

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ไม่ใช่เงินทุนในการจัดตั้ง

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ผู้ใหญ่สุจิตต์เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน และเมื่อมีการจัดกิจกรรมหรือประชาคม ชาวบ้านก็มักเห็นด้วยกับกิจกรรมของผู้ใหญ่สุจิตต์คิดริเริ่ม แต่ผู้ใหญ่ก็ไม่ถือตนเองแต่เสียงของตนเพียงผู้เดียว ยังคงรับฟังชาวบ้าน ด้วยยึดถือระบอบประชาธิปไตยในการใช้เสียงข้างมากของที่ประชุมเป็นมติชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 3 ทูทางสังคม

ป๊อบบ้านเป็นการแบ่งเขตการปกครองตนเองเล็ก ๆ ในชุมชน ภายใต้การดูแลความเรียบร้อยของชุมชนโดยรวมของผู้ใหญ่ การมีส่วนร่วมของประชาชนกับหัวหน้าป๊อบบ้านจึงมีอยู่สูง ซึ่งจะมีปฏิสัมพันธ์กันในการให้ข้อมูลข่าวสารและการเข้าร่วมประชุมจากการแจ้งจากผู้ใหญ่ ผ่านมาทางหัวหน้าป๊อบ

ตัวชี้วัดที่ 4 ทูธรรมชาติ

บริหารจัดการโดยหัวหน้าและคณะกรรมการป๊อบ ภายใต้การดูแลของผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ทราบถึงข่าวสารและปัญหาภายในชุมชนอย่างทั่วถึง

2.2 กฎหมู่บ้าน

ความเป็นมา จัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2553 เพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย เสริมสร้างความสงบสุขของชุมชน เสริมสร้างการจัดระเบียบสังคม และตอบสนองกับนโยบายของทางราชการ จึงได้มีการจัดประชุมชาวบ้านในชุมชนขึ้น เพื่อร่วมกันจัดทำกฎระเบียบ และข้อบังคับชุมชนขึ้น โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การร่าง เห็นชอบผ่านประชาคม และถือปฏิบัติ ยึดหลักพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตย นอกจากมีบทลงโทษทางกฎหมายแล้ว ทางหมู่บ้านยังได้ออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยลงโทษด้วยการใช้สังคมบังคับด้วย มีสาระดังนี้

กฎ ระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้าน

บ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

กฎ ระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้านฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้บังคับในหมู่บ้าน บ้านปางจำปี หมู่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย เสริมสร้างความสงบสุขของหมู่บ้าน เสริมสร้างการจัดระเบียบสังคม และตอบสนองกับนโยบายของทางราชการ ดังนั้น ทางหมู่บ้านปางจำปี จึงได้จัดให้มีการประชุมประชาชนหมู่บ้านขึ้น เพื่อร่วมกันจัดทำกฎระเบียบ และข้อบังคับของหมู่บ้านนี้ โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่าง เห็นชอบผ่านประชาคม และถือปฏิบัติ โดยยึดหลักพื้นฐาน ในระบอบวิधिประชาธิปไตย นอกจากที่มีบทลงโทษทางกฎหมายแล้ว ทางหมู่บ้านได้ออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยใช้สังคมบังคับ ดังนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้มีชื่อว่า “กฎ ระเบียบ ข้อบังคับหมู่บ้าน บ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”

ข้อ 2 ใน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับหมู่บ้านนี้ มีคำนิยามศัพท์ ดังนี้

หมู่บ้าน หมายถึง เขตพื้นที่ในเขตการปกครองของหมู่บ้าน บ้านปางจำปี ตำบล ห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ตามพรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2547 ซึ่งแก้ไข ปรับปรุง (ฉบับที่ 11) พ.ศ.2551 บ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัด เชียงใหม่

คณะกรรมการ หมายถึง คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. ตามระเบียบ กระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

สมาชิกหมู่บ้าน หมายถึง คนที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน โดยมีบ้านเลขที่อยู่ในทะเบียน ราษฎรในหมู่บ้าน บ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ข้อ 3 กฎ ระเบียบ ข้อบังคับนี้ ให้ใช้บังคับได้ ตั้งแต่วันที่ประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 4 มีวัตถุประสงค์

4.1 เพื่ออำนวยความสะดวก ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัย ในชีวิต และทรัพย์สินของคนในหมู่บ้าน

4.2 เพื่อเสริมสร้างความมีวินัย และการเคารพ กฎ กติกาหรือข้อบังคับของสังคม

4.3 เพื่อตอบสนองนโยบายด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.4 เพื่อเสริมสร้าง และจัดระเบียบสังคมของชุมชน

4.5 เพื่อเสริมสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันภายใต้แนวทางปฏิบัติของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

ข้อ 5 องค์กรในการรักษาการตามระเบียบนี้

ให้มีคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. ตามระเบียบบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2547 ซึ่งประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณูญิก ประชาสัมพันธ์ และกรรมการ ไม่น้อยกว่า 2-10 คน

ข้อ 6 ประธานมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของระเบียบ ข้อบังคับ และมติประชุม ถ้าประธานไม่อยู่ หรืออยู่แต่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยประการใด ๆ ให้รองประธานทำหน้าที่แทน

ข้อ 7 คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. มีอำนาจ หน้าที่ในการรักษาการตามระเบียบฯ ดังนี้

7.1 กำหนดกฎ ข้อบังคับ และบทลงโทษ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติอยู่ร่วมกันของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ให้เป็นไปตามแนวทางวิถีในระบอบประชาธิปไตย

7.2 อบรม หรือชี้แจง และประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจ นำไปสู่การยอมรับ และยึดถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน

7.3 ดำเนินการควบคุม และดูแลคนในหมู่บ้านให้ถือปฏิบัติ ให้เป็นไปตามระเบียบ กฎหมาย หรือระเบียบ แบบแผนที่ได้กำหนด หรือวางไว้

7.4 รักษา และบังคับใช้ตามข้อกำหนดใน กฎ ระเบียบนี้ โดยเคร่งครัด

ข้อ 8 การดำรงอยู่ในตำแหน่งของคณะกรรมการฯ

8.1 ตาย

8.2 ลาออก โดยให้ยื่นหนังสือลาออกต่อประธาน

8.3 พ้นจากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม.

8.4 คณะกรรมการฯ มีมติให้ออกจากตำแหน่ง ด้วยคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่งของคณะกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ เห็นว่าละเลยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ หรือปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

ในระหว่างที่ไม่มีคณะกรรมการ หรือกรรมการหมดวาระ หรืออยู่ระหว่างการคัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ หรือคณะกรรมการคนใหม่ ให้คณะกรรมการชุดเดิม หรือกรรมการคนเดิมยังคงรักษาการในตำแหน่งเดิมจนกว่าจะมีคณะกรรมการชุดใหม่ หรือกรรมการคนใหม่มาปฏิบัติหน้าที่แทน

ข้อ 9 คณะกรรมการที่พ้นจากตำแหน่งหนึ่งตามวาระ มีสิทธิรับเลือกเข้ามาเป็นกรรมการวาระใหม่ได้

ข้อ 10 มติของที่ประชุมคณะกรรมการให้ถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ถ้ามีคะแนนเท่ากัน ให้ประธานที่ประชุมออกเสียงคะแนนชี้ขาด

ซึ่งทางหมู่บ้าน บ้านปางจำปี ได้กำหนด กฎ ระเบียบ และข้อบังคับของหมู่บ้าน เพื่อควบคุม และดูแลการปฏิบัติร่วมกันของคนในหมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด

1.1 ผู้ใดที่ค้ายาเสพติด (เฮโรอีน ยาบ้า) หรือเป็นผู้เสพติดเป็นประจำ ถ้าถูกจับกุมพร้อมของกลาง หรือพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้เสพ จะถูกลงโทษด้วยกฎระเบียบของหมู่บ้าน ดังนี้

1.1.1 ให้พ้นจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

1.1.2 ไม่อนุมัติให้กู้ยืมเงินกองทุนทุกกองทุนที่มีอยู่ในชุมชน

1.1.3 ไม่ให้ร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

1.2 ถ้าหากถูกดำเนินคดีให้จำคุก หลังจากพ้นโทษมาแล้ว ถ้ามีความประสงค์จะเข้าร่วมสมาชิกในหมู่บ้านอีก จะต้องชำระเงินค้ำประกันหลังเท้าที่วางเงินไปทั้งหมด และต้องชำระค่าธรรมเนียมให้แก่กลุ่มสมาชิกพัฒนากิจสงเคราะห์ของหมู่บ้านอีกคนละ 1,000 บาท (หนึ่งพันบาทถ้วน)

1.3 ผู้ที่เสพ ถ้าเข้ารับการบำบัดมาแล้วครั้งหนึ่งกลับออกมายังไม่เลิกเสพ ทางหมู่บ้านใช้กฎระเบียบในข้อที่ 1 บังคับใช้กับผู้นั้นต่อไป

2. ด้านการลักทรัพย์ และทำให้ทรัพย์สินผู้อื่นเสียหาย

2.1 ผู้ที่ลักทรัพย์สินของมีค่าของผู้อื่น ปรับ 3 - 5 เท่า ของมูลค่าทรัพย์สินนั้น

2.2 ผู้ที่ลักหรือเคลื่อนย้ายและทำลายหลักเขตที่ดิน ปรับตั้งแต่ 500 - 2,000 บาท

2.3 การปลูกต้นไม้ขึ้นต้นแนวเขตร่วมกัน ต้องห่างจากแนวเขตข้างละ 3 เมตร

2.4 ผู้ที่ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นเสียหาย โดยเจตนา เช่น ตัดต้นไม้ต่าง ๆ ให้ใช้

กฎข้อบังคับข้อที่ 2.1 ทันที (แล้วแต่ความเสียหายของทรัพย์สิน)

2.5 ผู้ที่เลี้ยงสัตว์ทุกชนิด และปล่อยสัตว์ให้ไปทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น ให้มีความผิดและปรับค่าเสียหาย ดังนี้

2.5.1 ประเภทพืชยืนต้น คิดค่าปรับในอัตรา 100 – 500 บาท/ต้น

2.5.2 นาข้าว ตารางเมตรละ 100 - 500 บาท

2.5.3 พืชไร่/พืชสวน คิดค่าปรับ ในอัตราระหว่าง 200 – 1,000 บาท (แล้วแต่ความเสียหาย)

3. การแก้ไขข้อพิพาทและความขัดแย้งระหว่างบุคคล

3.1 หากเกิดข้อขัดแย้ง มีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน ให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้เจรจา ไกล่เกลี่ย ทำความเข้าใจระหว่างคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย หากสามารถไกล่เกลี่ยได้ให้บันทึกข้อตกลงสัญญา และส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

3.2 ผู้ที่เป็นฝ่ายก่อเหตุจะต้องเสียค่าปรับไม่เกิน 3,000 บาท ส่วนคู่กรณี/ผู้ได้ตอบปรับไม่เกิน 1,000 บาท หากพบว่ามีเจตนาก่อเหตุทะเลาะวิวาททั้ง 2 ฝ่าย ให้ปรับคนละ 1,500 บาท เพื่อเข้ากองทุนหมู่บ้านฯ และส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

3.3 ถ้าทะเลาะวิวาทในงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้านให้ปรับคนละ 3,000 บาท แล้วแต่กรณีและส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

4. ด้านการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4.1 ห้ามยิงปืนในหมู่บ้านโดยไม่มีเหตุจำเป็น ถ้ายิงเล่นปรับ 500 บาท/นัด

4.2 จัดเวรยามชุด ชรบ. หมู่บ้านลาดตระเวนในหมู่บ้าน อย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง

4.3 ห้ามเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เทียวเตร่ภายในหมู่บ้านตั้งแต่เวลา 22.00-05.00 น. ผู้ใดฝ่าฝืนให้แจ้ง ชรบ. ตักเตือนและนำส่งผู้ปกครอง เมื่อตักเตือนแล้วยังฝ่าฝืน จะมีโทษปรับตั้งแต่ 200 – 1,000 บาท จากผู้ปกครอง

4.4 ถ้าบุคคลใดดูหมิ่นหรือทำร้ายกรรมการหมู่บ้าน/ชรบ. เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ขณะปฏิบัติหน้าที่ที่ดี หรือไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ดี ต้องถูกปรับคนละ 3,000 – 5,000 บาท

4.5 ห้ามพกพาอาวุธในชุมชน โดยมีได้รับอนุญาต หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่เกิน 5,000 บาท และดำเนินคดีตามกฎหมาย

5. ด้านการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของหมู่บ้าน

5.1 ให้สมาชิกครัวเรือนละ 1 คน เข้าร่วมประชุมประชาคมทุกครั้งที่มีการประชุมของหมู่บ้าน หากครัวเรือนใดไม่เข้าประชุม สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือ จะพิจารณาผู้เข้าร่วมประชุมทุกเดือนก่อน ไม่ว่ากรณีใด ๆ

5.2 การจับกลุ่มร่วมกันไม่ว่าจะทำกิจอันใด ตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป ต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้าน ทราบทุกครั้ง

5.3 ทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ต้องเข้าร่วมประชุมประชาคมของหมู่บ้าน ทุกครั้งที่มีการประชุมเร่งด่วนจากนายอำเภอ ถ้าไม่ปฏิบัติตามให้ตัดสิทธิ ดังนี้

5.3.1 ไม่ให้กู้เงินจากกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

5.3.2 ไม่ให้ความช่วยเหลือ เมื่อเดือดร้อนในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น อุทกภัย วาตภัย และภัยพิบัติต่าง ๆ

6. ด้านการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6.1 คำนิยามศัพท์

ไม้ หมายถึง ไม้ไฟ ไม้ยืนต้นทุกชนิด

อาหาร หมายถึง ผลผลิตจากใบ ดอก ผล เมล็ด หน่อ ไม้ เห็ด มัน แมลง และสัตว์

ป่าต่างๆ

เชื้อเพลิง หมายถึง ฟืน ถ่าน

กองทุน หมายถึง กองทุนดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้าน

ปางจำปี

หมู่บ้าน หมายถึง เขตรับผิดชอบหมู่บ้านปางจำปี

คณะกรรมการ หมายถึง คณะกรรมการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความสงบสุขหมู่บ้านปางจำปี

6.2 รายได้ของกองทุนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านปาง

จำปี

1. เงินค่าปรับ

2. เงินค่าบริจาค เงินอุดหนุนจากองค์กร หรือบุคคลภายนอกโดยปราศจาก

เงื่อนไขและข้อผูกพัน

3. เงินจากการระดมทุน โดยวิธีไม่จัดระเบียบและถูกต้องตามกฎหมาย

6.3 การใช้ประโยชน์แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ป่าอนุรักษ์ และป่าใช้สอย

ป่าอนุรักษ์

จะสงวนไว้เป็นต้นน้ำลำธาร กล่าวคือ บริเวณขุนห้วยแม่ลายน้อย ขุนห้วยเปียงหลวง ขุนห้วยภูเหลื่อม ขุนห้วยฮ่อมดินขาว และขุนห้วยม่อนเหล็ก โดยห้ามมิให้ตัดไม้โดยเด็ดขาด แต่สามารถเข้าไปเก็บของป่า หาอาหาร และเลี้ยงสัตว์ได้

ป่าไม้ใช้สอย

1. อนุญาตให้ตัดไม้เพื่อใช้ในการปลูกบ้านเรือน โรงเรียน ได้ครอบครัละ 1 หลัง หรือต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ หรือหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ

2. ถ้าคณะกรรมการเห็นความจำเป็นของชาวบ้าน และให้ตัดไม้เพื่อใช้สอย ผู้ที่ตัดไม้ ต้องปลูกต้นไม้ทดแทนจำนวน 10 ต้นต่อการตัด 1 ต้น และต้องดูแลรักษาในระยะเวลา 3 ปี

6.4 กฎระเบียบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. ห้ามมิให้มีการนำไม้ในป่าไปขาย แต่สามารถเก็บไม้ขอนนอนไพรมาเป็น ไม้ฟืนและเชื้อเพลิงได้

2. ห้ามมิให้ตัดไม้ยืนต้นในบริเวณป่าชุมชน เพื่อให้ป่าฟื้นคืนสภาพ ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องได้รับการอนุโลมจากคณะกรรมการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน กรณีจำเป็นมีดังนี้ คือ สร้างบ้านใหม่ เนื่องจากไฟไหม้บ้าน แยกครอบครัวใหม่ บ้านที่อยู่อาศัยมีสภาพไม่มั่นคงถาวร

3. ห้ามคนต่างตำบลต่างหมู่บ้านมาเก็บหน่อไม้ ไม้ไผ่ทุกชนิดบริเวณป่า ชุมชน

4. สำหรับบุคคลภายในหมู่บ้าน การเอาหน่อไม้ขาย และการเก็บของป่าขาย ได้คนละไม่เกิน 150 กิโลกรัม/วัน

5. การใช้ไม้ไปบริเวณป่าชุมชน ไม้ไผ่ช่วงไม่เกินครอบครัวละ 100 เล่ม/ปี ไผ่บง 100 เล่ม/ปี และไผ่ไร่ 100 เล่ม/ปี โดยไม่ให้นำมาซื้อขาย

6. ห้ามจุดไฟเผาป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต

7. ห้ามกัน ตัด หรือถากเปลือกไม้ หรือทำการอื่น ๆ ที่จะเป็เหตุให้ต้นไม้ ตาย

8. ห้ามเผาถ่านและทำไม้ฟืนจากป่า จะต้องได้รับอนุญาต/อนุโลมจากคณะกรรมการฯ

9. ห้ามคนนอกพื้นที่ ตัดไม้ ลำสัตว์ป่าทุกชนิดในบริเวณป่าชุมชน

10. ห้ามวางยา ระเบิด และซื้อดปลาในแม่น้ำลำห้วยสาธารณะโดยเด็ดขาด

11. ห้ามนำหิน ดิน ทราย ออกจากลำห้วย หรือพื้นที่สาธารณะ โดยมีได้รับความยินยอม/อนุโลมจากคณะกรรมการฯ

12. ห้ามเก็บหน่อไม้ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงพฤษภาคมของปีถัดไป

บทลงโทษ

1. ผู้กระทำความผิดด้วยการตัดต้นไม้ลงโทษ ดังนี้ กระทำความผิดครั้งแรกให้ปรับไหมตามเส้นผ่าศูนย์กลางของต้นไม้ที่ตัดโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ค่าปรับไม่เกินครั้งละ 500 บาท และยึดของกลางเข้ากองทุน ซึ่งอยู่ในการดูแลของคณะกรรมการฯ เพื่อใช้ในประโยชน์ส่วนรวมต่อไป กระทำความผิดครั้งที่ 2 ให้ปรับไหมเหมือนครั้งแรก ยึดของกลางและนำตัวส่งเจ้าหน้าที่รัฐ

2. บุคคลต่างตำบล ต่างหมู่บ้าน ที่เข้ามาเอาหน่อไม้ และเก็บของป่า ให้ปรับครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท พร้อมยึดของกลางเข้ากองทุนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. บุคคลภายในหมู่บ้านตัดไม้ไผ่และเอาหน่อเกินกว่าที่กำหนดไว้ให้ปรับครั้งละไม่เกิน 200 บาท หรือจำนวนหน่อเกินโดยคิดราคาเป็นสองเท่าในการซื้อขายหน่อในขณะนั้น

4. บุคคลที่เผาป่าปรับไม่เกินครั้งละ 5,000 บาท และนำส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ

5. ห้ามบุคคลต่างตำบลล่าสัตว์ในป่าชุมชน จะถูกปรับตามขนาดของสัตว์ที่ล่า คือ สัตว์ใหญ่ ปรับไม่เกินตัวละ 5,000 บาท สัตว์เล็กปรับไม่เกินตัวละ 500 บาท พร้อมกับยึดของกลางขายนำเงินเข้ากองทุน และนำตัวผู้กระทำความผิดส่งเจ้าหน้าที่รัฐดำเนินคดีต่อไป

6. บุคคลที่ระเบิด ชี้อด หรือวางยาปลา ปรับไม่เกินครั้งละ 5,000 บาท และนำส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ

7. หากมีการดำเนินการลงโทษสิ้นสุด ค่าปรับมีสัดส่วนแบ่งดังนี้

- ผู้ชี้เบาะแสจับกุมได้ร้อยละ 40
- ผู้ที่ดำเนินการจับกุมได้ร้อยละ 40
- เข้ากองทุนร้อยละ 20

6.5 การจัดการสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน

6.5.1 การปลูกสร้างบ้านเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ต้องห่างจากลำน้ำ ลำห้วย ไม่น้อยกว่า 3 เมตร และห่างจากถนนใหญ่ ไม่น้อยกว่า 3 เมตร หรือได้รับการอนุโลมจากคณะกรรมการฯ ผู้ที่ฝ่าฝืน หรือกระทำความผิด จะถูกปรับไม่เกิน 5,000 บาท พร้อมรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวออก

6.5.2 ห้ามกระทำการใด ๆ ที่กีดขวางลำน้ำ หรือทำให้น้ำเปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำสาธารณะทุกสาย ผู้กระทำความผิดจะถูกปรับไม่เกิน 5,000 บาท

6.5.3 การตั้งเครื่องสูบน้ำในห้วย หรือแม่น้ำสาธารณะ เพื่อนำมาใช้ในการเกษตร หรืออื่น ๆ จะต้องมียกน้ำที่มียกขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน 1 นิ้ว ผู้ที่กระทำผิดจะถูปรับไม่เกิน 5,000 บาท

6.5.4 ประชาชนทุกคนจะต้องช่วยกันกำจัดลูกน้ำยุงลายภายในหมู่บ้าน และตำบล

6.5.5 ห้ามใช้ยาฆ่าหญ้า ฉีดพ่นในพื้นที่สวน ไร่ ท่งนา และพื้นที่สาธารณะ โดดเด็ดขาด หากผู้ใดฝ่าฝืน จะต้องถูกปรับในตารางเมตรละ 500 บาท

ข้อยกเว้นในการกระทำข้อ 6.5.2 และ 6.5.3 อนุโลมเฉพาะเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะต่อชุมชน โดยส่วนรวมของหมู่บ้าน แต่ต้องได้รับการอนุโลมจากคณะกรรมการฯ ก่อน

บทลงโทษ

1. ผู้กระทำความผิดตามข้อ 6.5.1 ปรับไม่เกิน 5,000 บาท
2. ผู้กระทำความผิดตามข้อ 6.5.3 ปรับไม่เกินนี้ละ 5,000 บาท
7. ด้านการรักษาความสะอาด เพื่อเสริมสร้างระบบจำกัดขยะของหมู่บ้าน

7.1 ห้ามทิ้งขยะในที่สาธารณะต่าง ๆ อาทิ ถนน ลำคลอง แม่น้ำ ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท

7.2 หิน ดิน ทราย ในตำบลห้วยแก้ว ถ้าจะนำมาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างในหมู่บ้านจะต้องได้รับความยินยอม อนุโลมจากคณะกรรมการฯ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตเสียก่อน หากผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 10,000 บาท และดำเนินคดีตามกฎหมาย

บทลงโทษ ฝ่าฝืนปรับครั้งละ 1,000 บาท และดำเนินคดีตามกฎหมาย

ข้อ 11 ระเบียบข้อบังคับนี้หลังประกาศใช้แล้วสามเดือน นับตั้งแต่วันประกาศนี้ให้คณะกรรมการ สามารถเสนอแก้ไข และปรับปรุงระเบียบข้อบังคับต่อที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ปางจำปีได้ตามความเหมาะสม

ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. เป็นผู้รักษาการตามระเบียบ และบังคับใช้ในการถือปฏิบัติตามกฎหมายของหมู่บ้านฉบับนี้

วัตถุประสงค์ เพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยเสริมสร้างความสงบสุขของชุมชน เสริมสร้างการจัดระเบียบสังคม และตอบสนองกับนโยบายของทางราชการ

การบริหารจัดการ บังคับใช้โดยชาวบ้านในชุมชน ลงโทษตามกฎหมายระเบียบชุมชนลดหย่อนได้ตามเห็นสมควรของชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านกฎหมายหมู่บ้าน

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

กฎหมายหมู่บ้านใช้เงินในการจัดประชุมชาวบ้าน โดยใช้ผ่านงบกลางของชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

กฎหมายหมู่บ้าน เป็นการคิดที่มีบูรณาการมาจากกฎหมายหมู่บ้านหลายแห่ง และเพิ่มเติมในขึ้นใหม่ในส่วนของการดูแล อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรที่มีในชุมชนประจำปี โดยการคิดบูรณาการนี้มาจากทั้งตัวผู้นำ คณะทำงาน และชาวบ้าน ด้วยการร่วมกันจัดทำกฎ ระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้านนี้ขึ้นมา สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมกันระหว่างผู้นำ ชาวบ้าน และชุมชน ในการจัดการและพึ่งตนเอง

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

ในกระบวนการจัดทำกฎ ระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้าน เป็นกระบวนการที่เกิดจากการประชุมชาวบ้าน เพื่อร่วมกันจัดทำกฎระเบียบ และข้อบังคับของหมู่บ้าน โดยที่ทุกคนในหมู่บ้านมีส่วนร่วม ตั้งแต่การร่าง เห็นชอบผ่านประชาคม และถือปฏิบัติ จากกระบวนการจัดทำ เห็นได้ว่ามีทุนทางสังคมเข้ามาส่วนร่วมในการจัดทำ

ตัวชี้วัดที่ 4 ทุนธรรมชาติ

กฎ ระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้าน จะมีบังคับใช้โดยชาวบ้านในชุมชน ลงโทษตามกฎหมายระเบียบชุมชน ลดหย่อนได้ตามเห็นสมควรของชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งก็มีการบังคับใช้กันอย่างเคร่งครัด ดังจะเห็นได้จากภายในชุมชนไม่พบปัญหาที่มีกฎระเบียบได้วางไว้

2.3 การจัดทำโฉนดชุมชน

ความเป็นมา โฉนดชุมชนซื้อได้มาจากการเลียนแบบนโยบายของรัฐบาลนายกอภิสิทธิ์ แต่การทำโฉนดได้มีมาก่อนนโยบายของนายกฯ เกิดจากการคิดขึ้นเองของผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากทางชุมชนประจำปีเริ่มต้นด้วยการอนุรักษ์ป่า ไม้ก็ไม่ได้มีการตัดขาย เมื่อไม่มีการตัดไม้ขาย

ชาวบ้านก็ไปจับจองที่ดิน ถางป่า บุกรุกป่า ทำให้ป่าขยายพื้นที่ไปเรื่อย ๆ หากเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาเห็นชาวบ้านก็จะโดนข้อหาบุกรุกป่า เป็นคดีไปอีก ผู้ใหญ่บ้านจึงไปวิ่งเต้นร่วมกับกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เมื่อปี พ.ศ.2542 ไปเรียกร้องที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเรียกร้องสิทธิทำกินให้ชาวบ้าน เหตุที่ไปเรียกร้องคือ ต้องการให้ออกเอกสารสิทธิให้ชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ เพราะทุกพื้นที่ในชุมชนเป็นป่าหมด บางส่วนที่เป็นสวนของชาวบ้าน ทางหน่วยงานป่าไม้ถือว่าเป็นป่าหมด จึงต้องไปเรียกร้องสิทธิทำกิน โดยจะขอให้ออกเป็นใบสำคัญประเภทไหนก็ได้ จะเป็นโฉนดก็ได้ ใบจอง หรือใบอะไรก็ได้ แต่ขอให้ถูกต้องตามหน่วยงานป่าไม้ ทางหน่วยงานป่าไม้จะได้ไม่ต้องไปเดือดร้อนให้ชาวบ้าน หลังจากนั้นขอเสนอที่ไปเรียกร้องสิทธิ ก็รอพบรัฐมนตรี ซึ่งขณะนั้นก็คือ นายเนวินทร์ ชิดชอบ ก็ได้รับปากว่าจะทำให้ โดยได้ทำการให้เจ้าหน้าที่มาพิสูจน์สิทธิ์เป็นรายแปลง ว่าพื้นที่ไหนเป็นสวนของชาวบ้านก็จะออกเอกสารสิทธิให้ แต่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้ทำการสำรวจจริง กลับประกาศให้ชาวบ้านคนใดมีที่ดินทำกินให้ไปแจ้งที่อำเภอ ไปแจ้งการครอบครอง ซึ่งชาวบ้านบางคนก็แจ้งเท็จ บางคนมีไร่หนึ่ง ก็ไปแจ้งว่ามี 20 ไร่ บางคนไม่มีสวน ก็ไปแจ้งว่ามี 5 ไร่ แล้วค่อยกลับมาถางป่าเอา จึงทำให้บางลูกบุกรุกมากขึ้น รอโฉนดอะไรจากทางภาครัฐก็ไม่ได้ และรัฐบาลก็เปลี่ยนสมัยไปเรื่อยๆ ความคิดของผู้ใหญ่บ้านบวกกับความต้องการของชาวบ้านที่ต้องการขอบเขตพื้นที่ที่ชัดเจน เพื่อไม่ให้เดือดร้อนหน่วยงานป่าไม้และไม่เป็นการบุกรุกป่า ให้พื้นที่สวนพื้นที่ทำกินยังคงที่ที่เดิมที่เป็นสวน ไม่มีการบุกรุกเพิ่ม ให้มีหลักมุด ซึ่งการทำต้องใช้เครื่องมือ เครื่องมือ เลยประชุมกับชาวบ้านเป็นอันตกลงให้มีการทำขึ้น จึงไปขอความร่วมมือกับหน่วยงานป่าไม้ แต่หน่วยงานป่าไม้บอกว่าไม่มีเครื่องมือและงบประมาณ หน่วยงานป่าไม้จึงเสนอให้ไปของบ อบต.ห้วยแก้ว แต่เรื่องประเภทนี้ไม่ของบประมาณจากอบต.ไม่ได้ เรื่องที่จะขอ อบต. ได้ต้องเป็นเรื่องที่อยู่ในแผน ซึ่งตามความเห็นของผู้ใหญ่บ้าน หากรอแต่อบต. ป่าก็จะหมดไป ปีไหนจะได้ดำเนินการ ผู้ใหญ่จึงบอกกับหน่วยงานป่าไม้ไป หากหน่วยงานป่าไม้ไม่ทำ ผู้ใหญ่และชาวบ้านจะทำเอง เลยไปขอทางทหาร ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ดูแลพื้นที่ขุนป่าแม่กวัง อันเป็นพื้นที่ที่ชุมชนอยู่และมีจุดตรวจเลขหมู่บ้านไป จึงได้นำขอเสนอไปขอทหารให้เข้ามาร่วมมือ และทางชุมชนก็จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อเดินสำรวจป่าไปพร้อมกับทหาร ซึ่งคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นมาก็เกิดจากมติประชุมชาวบ้าน ทหารก็ให้ความร่วมมือ เพียงแต่ตกลงกับทางผู้ใหญ่และชาวบ้านว่า ทางทหารไม่มีงบ หากจะต้องห่อข้าวไปกินด้วยกัน

ในป่า ชาวบ้านก็ตกลง จึงตกลงกันว่าจะทำวันไหน ทหารจึงเข้ามาช่วย โดยไม่มีค่าตอบแทน การสำรวจใช้GPSในการทำการสำรวจพื้นที่สวนของชาวบ้านและปึกหมุดไม่ให้ชาวบ้าน ภายหลัง ชาวบ้านก็หาหมุดที่มั่นคงมาปักเอง ส่วนชาวบ้านรายใดไม่มีสวนก็จะมีการจัดสรรพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้เป็นสวน แต่หากภายใน 5 ปีไม่มีการทำสวน พื้นที่ที่จัดสรรให้ก็จะยึดคืนให้เป็นป่าไป และหากชาวบ้านขายพื้นที่ทำกินของตนไปเสีย จะมาขอใหม่ไม่ได้

โฉนดชุมชนได้มีการจัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2550 โดยมีระเบียบการจัดการที่ดินในโฉนดชุมชน ดังนี้

ระเบียบว่าด้วยการจัดการที่ดินในโฉนดชุมชน

ชุมชนปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

กฎระเบียบนี้ร่างขึ้นโดยอิงตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อใช้เป็นกฎระเบียบที่บังคับใช้ในการจัดการที่ดินในโฉนดชุมชนบ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ดังรายละเอียด ดังนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้ให้ใช้ชื่อว่า “ระเบียบข้อปฏิบัติการว่าด้วยการจัดการที่ดินในโฉนดชุมชน บ้านปางจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”

ข้อ 2. ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ 1 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2550 ออกระเบียบเป็นต้นไป

ข้อ 3. การขอใช้ไม้ในที่ดิน

3.1 การขอใช้ไม้ เพื่อนำมาปลูกบ้าน ซ่อมแซม วางข้าวหรือสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ให้แจ้งความจำนงค์ต่อคณะกรรมการโฉนดชุมชน แล้วคณะกรรมการโฉนดชุมชน จะนำเรื่องส่งให้ คณะกรรมการของหมู่บ้านเพื่อที่จะได้ร่วมกันพิจารณาเห็นสมควร

3.2 เมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควรแล้ว ให้ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมผู้ขอใช้ไม้แจ้งความจำนงค์ต่อประชาคมหมู่บ้าน ในวันที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ในสมัยการประชุมแต่ละครั้ง เพื่อจะได้ร่วมกันพิจารณาเห็นสมควร

3.3 เมื่อทางคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านลงมติเห็นสมควร แก่การใช้ไม้แล้ว ก็จะทำให้ทำหนังสือแจ้งความจำนงค์ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นหลักฐานการขอใช้ไม้ต่อไป

ข้อ 4. ไม้ที่จะนำมาทำเสาบ้านเรือน อนุญาตให้ไม่เกิน 15 ต้น ไม้ทำเครื่องเรือน ตามความจำเป็นและเห็นสมควร

ข้อ 5. การขนย้าย ต้องแจ้งผู้ใหญ่บ้าน กรรมการป่าของหมู่บ้านทราบ กรณีขนย้ายข้ามเขต ต้องแจ้งของอนุมัติจากคณะกรรมการ โฉนดชุมชน ที่ของเขตที่จะเดินผ่านก่อน

ข้อ 6. ห้ามใช้เครื่องทุ่นแรงทุกชนิดในการทำไม้ และการทำประโยชน์ในที่ดิน เช่น เลื่อยยนต์ รถไถ

ข้อ 7. ผู้ที่ฝ่าฝืนไปทำการตัดไม้โดยไม่แจ้งความจำนงค์ไว้ก่อน มีความผิด ปรับนี้่วละ 200 บาท กรณีที่เป็นไม้สัก ถ้าเป็นไม้อื่น ๆ ปรับนี้่วละ 100 บาท โดยวัดจากเส้นรอบวงของไม้ (เงินที่ปรับได้ให้เก็บเข้าเงินกองกลางหมู่บ้าน)

ข้อ 8. การตัดฟันมาใช้ในครัวเรือน ให้ใช้ไม้ที่แห้งแล้วเท่านั้น ห้ามตัดไม้ดิบยืนต้น ห้ามกันไม้ให้ตายเพื่อหวังผลประโยชน์อื่น ๆ

ข้อ 9. ห้ามตัดฟันเพื่อนำไปขาย นอกพื้นที่ ไม่ว่าจะขายในลักษณะใด ๆ ก็ตาม ฝ่าฝืนปรับท่อนละ 500 บาท

ข้อ 10. การเผา หมายถึง การเผาหญ้า หรือการเผาทุ่งหญ้าหรือเผาในที่ทั่ว ๆ ไป ถือว่ามีความผิด ปรับตั้งแต่ 500 – 5,000 บาท แล้วแต่กรณี ถ้าตกลงกันไม่ได้ในคณะกรรมการให้นำส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป (ยกเว้นการเผาในไร่ นา สวน ของตนเอง แต่ต้องใช้ความระมัดระวัง ไม่ให้รุกรามไปในพื้นที่ของผู้อื่น ถ้าประมาท ไฟเกิดไปติดลุกลามของผู้อื่น ให้มีความผิดตามที่กล่าวมาแล้ว)

ข้อ 11. กรณีการซื้อขายที่ดิน โฉนดชุมชน ผู้ครอบครองบุคคลใดได้ขายที่ดินให้ผู้อื่น เพราะความจำเป็น จะไม่สามารถขายที่ดิน หรือบุกรุกใหม่ได้ ผู้ใดฝ่าฝืนจะดำเนินการตามกฎหมาย และปรับตารางเมตรละ 600 บาท

ข้อ 12. การจำนองที่ดินของผู้ครอบครองที่ดินเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต ให้จำนองที่ดินผ่านกองทุนชุมชนคนรักภัยป่าบ้านปางจำปี โดยยื่นเรื่องแจ้งความจำนงค์ต่อคณะกรรมการกองทุนชุมชนคนรักภัยป่าได้ โดยขอจำนองที่ดินในราคา ไร่ละ 20,000 บาท และปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการบริหารกองทุนชุมชนคนรักภัยป่าบ้านปางจำปี

ข้อ 13. การทำประโยชน์ในที่ดิน โฉนดชุมชนเน้นการทำประโยชน์ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าและฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เช่นการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ผู้ใดไม่สามารถปฏิบัติได้ให้แจ้งถึงความจำเป็นต่อคณะกรรมการโฉนดชุมชน แล้วคณะกรรมการโฉนดชุมชนนำเรื่องเข้าหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อพิจารณาตามเห็นสมควร

ข้อ 14. ผู้ขอใช้ไม้ในที่ดิน โฉนดชุมชนจะต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านอย่างน้อย 5 ปีขึ้นไป

ข้อ 15. ผู้ครอบครองที่ดิน โฉนดชุมชน ถ้าไม่ทำประโยชน์ติดต่อกันเกินสามปี คณะกรรมการจะพิจารณาให้รายอื่นต่อไป

ข้อ 16. ห้ามใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช (ยาฆ่าหญ้าฉีดพ่นในที่ดินโฉนดชุมชน)

ข้อ 17. ที่ดินโฉนดชุมชนผู้ถือครองสามารถเช่าอยู่อาศัยได้

ข้อ 18. ข้อบังคับในโฉนดชุมชนฉบับนี้จะมีการแก้ไขตามความเหมาะสมและสมควรปรับปรุง 2 ปี ต่อครั้ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อป้องกันการบุกรุกป่า
2. เพื่อป้องกันข้อครหาจากเจ้าหน้าที่ป่าไม่ว่าชาวบ้านได้รู้กล้ำพื้นที่สวนเข้าไปยังป่าอีก

การบริหารจัดการ

บริหารจัดการโดยชาวบ้าน หากมีชาวบ้านคนใดขยายสวนไปรุกล้ำป่า ก็จะมีการแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะใช้กฎหมายหมู่บ้านจัดการ ถ้าจัดการไม่ได้ก็จะส่งให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ดำเนินคดี

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านการจัดทำโฉนดชุมชน

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ไม่มีการใช้งบประมาณในการจัดทำโฉนดชุมชน มีเพียงสินน้ำใจจากชาวบ้านที่มักมีขอดีไม้ดีดมือมาฝากให้กับทหารและคณะทำงานโฉนดชุมชน โดยมากจะเป็นข้าวปลาอาหารมาได้รับประทานระหว่างวัดพื้นที่ของแต่ละคน

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ผู้ใหญ่บ้าน คณะทำงานชุดโฉนดชุมชน และทหาร ได้มีความเสียสละให้แก่ชุมชน ในการจัดทำโฉนดครั้งนี้ รวมไปถึงผู้นำที่มีสถานะความเป็นผู้นำชุมชน ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทน ประสานงานขอความร่วมมือในการจัดทำโฉนดไปยังทหาร และสามารถทำงานร่วมกับทหารได้ อย่างลงตัว ไม่มีความขัดแย้ง

ตัวชี้วัดที่ 3 ทูทางสังคม

ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำโฉนดชุมชน ด้วยการเข้าร่วมเป็น คณะกรรมการชุดที่จัดทำโฉนดชุมชน โดยคณะกรรมการได้มาจากการลงมติประชาคมของ ชาวบ้าน ได้มา 5 คน ส่วนชาวบ้านที่ไม่ได้รับเลือกให้เป็นคณะกรรมการชุดโฉนดชุมชน ก็จะทำ หน้าที่ชี้จุดเขตสวนของตนเอง และส่งข้าวปลาอาหารให้ทหารและคณะกรรมการ

ตัวชี้วัดที่ 4 ทูธรรมชาติ

การบริหารจัดการ บริหารจัดการในจัดทำโดยชุมชนและภายนอก(ทหาร) ส่วนการ บริหารจัดการโฉนด บริหารจัดการโดยชุมชน ด้วยการสอดส่องการละเมิดด้วยชาวบ้านด้วยกันเอง หากใครละเมิดก็จะมีแรงจูงใจให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ เพื่อนำไปลงโทษตามบทลงโทษของกฎชุมชน และกฎหมาย หากไม่ยอมรับบทลงโทษทางกฎหมาย

4.2.3 กิจกรรมการจัดการองค์ความรู้ภายในชุมชน

4.2.4.1 กิจกรรมการเดินป่า

ภาพที่ 10 การเดินป่า

ความเป็นมา การเดินป่า เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ.2550 มีการสำรวจเส้นทางเดินป่า เส้นทางเดินหลักที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่ใช้กัน มีอยู่ 2 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางระยะสั้นและเส้นทางระยะยาว เส้นทางระยะสั้น จะเดินเข้าไปในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า(บริเวณห้วยหก)แล้วจะเดินอ้อมลงมาที่โฮมสเตย์ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักป่าปางจำปี เป็นระยะเวลาเดินประมาณชั่วโมงกว่าถึงสองชั่วโมง อีกเส้นเป็นเส้นทางเดินป่าระยะยาว จะเริ่มเดินที่จุดที่ถนนตัดขาดจากชุมชนอื่น (เป็นจุดที่สิ้นสุดของเส้นทางถนนในหมู่บ้านนี้ ไม่สามารถเดินทางโดยรถได้) แล้วเดินออกไปทางเส้นที่ออกไปทะเลหุบบ้านป๊อก ซึ่งเป็นหมู่บ้านต้นน้ำ แล้วเอารถอ้อมไปรับที่หมู่บ้านป๊อก

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาธรรมชาติ พันธุ์ไม้ รวมไปถึงสมุนไพร และเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน

การบริหารจัดการ แรกเริ่มเดิมที เกิดจากการของบจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว แล้วจึงไปสำรวจ และทำเส้นทางเดิน โดยได้รับความร่วมมือในการเปิดเส้นทางเดินป่าระยะยาวจากหมู่บ้านป๊อก ด้วยการเปิดเส้นทางเดินป่าคนละขึ้นทาง บ้านป๊อกเปิดเส้นทางบริเวณเขตรับผิดชอบของตน บ้านปางจำปีก็เปิดเส้นทางในเขตรับผิดชอบของตนไปบรรจบกันที่เขตแดนกันระหว่างสองชุมชน แต่ผู้นำของหมู่บ้านป๊อกไม่จริงใจในการบริหารจัดการเส้นทางเดินป่าในเขตของตน จึงทำให้หมู่บ้านป๊อกไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องการท่องเที่ยวการเดินป่า ส่งผลไปถึงชาวบ้านป๊อกที่ต้องสูญเสียรายได้ในส่วนที่มีสิทธิที่จะได้รับไปด้วย มีเพียงชาวบ้านและชุมชนปางจำปีที่มีรายได้เพิ่มจากการเปิดเส้นทางเดินป่าแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยจะได้จากการเป็นไกด์นำเดินป่าและเป็นลูกทีมไกด์ ซึ่งหากนักท่องเที่ยวต้องการที่จะเดินป่าต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบก่อน เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านจะได้จัดแจงไกด์และหาลูกทีมจากเด็กในชุมชนที่พลัดเปลี่ยนกันไป โดยจะคิดชาวต่างประเทศสราละ 300 บาท โดยจะเห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้บริหารจัดการในเรื่องการเดินป่านี้ ในระยะหลังมีรีสอร์ท ชื่อว่า ชารทองลอร์ด ได้บรรจุการเดินป่าของชุมชนปางจำปีเป็นแพคเกจของโรงแรม เพื่อเสนอขายต่อนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ด้วย

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านกิจกรรมการเดินป่า

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ทุนเงินของการดำเนินกิจกรรมการเดินป่า ในขั้นของการสำรวจและเปิดเส้นทาง
ได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ผู้นำซึ่งก็คือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดริเริ่มที่จะเสริมสร้าง
รายได้ให้กับชาวบ้าน เพราะหากมีการเปิดเส้นทางเดินป่า ชาวบ้านก็จะพลอยมีรายได้จากการ
ท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการนำเดินป่า หรือแม้แต่การค้าขายภายในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการ
ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ พันธุ์ไม้ สมุนไพร จากห้องเรียนในโลกแห่งความจริง

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

กระบวนการในการจัดกิจกรรมการเดินป่า ต้องมีการสำรวจและเปิดเส้นทาง
เดินป่า ในการสำรวจได้รับการร่วมมือจากกรมป่าไม้ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนเปิด
เส้นทางเดินป่าก็ได้รับชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเปิดเส้นทาง โดยการเผ่าถางหญ้า

ตัวชี้วัดที่ 4 ทุนธรรมชาติ

การบริหารจัดการกิจกรรมการเดินป่า จะมีการจัดการหาไกด์และลูกทีมไกด์ ซึ่ง
การบริหารจัดการในส่วนนี้ได้รับการรับผิดชอบโดยผู้ใหญ่สุจิตต์

4.2.4.2 การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักป่าปางจำปี

ภาพที่ 11 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักป่าปางจำปี

ความเป็นมา อุทยานการเรียนรู้ชุมชนคนรักป่าปางจำปี เกิดขึ้นด้วยความคาดหวัง
ของชาวบ้านที่ต้องการให้อุทยานแห่งนี้เป็น “โรงเรียนที่มีชีวิตเป็นแหล่งการเรียนรู้เรื่องชุมชน และ

ธรรมชาติให้แก่คนในและนอกชุมชน” เกี่ยวกับชุมชนปางจำปีแห่งนี้ รวมไปถึงบทเรียนอันหนักอึ้งที่เคยเกิดกับชุมชนแห่งนี้ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณครั้งแรกจากโครงการ SML จำนวน 200,000 บาท มาดำเนินการจัดสร้าง ตลอดจนการบริหารจัดการเพื่อให้อุทยานเรียนรู้เป็นมากกว่าแหล่งเรียนรู้ นั่นคือ สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง

องค์ความรู้ที่ชุมชนตั้งใจจะถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลังได้เรียนรู้จากอุทยานแห่งนี้ เป็นหลักสูตรที่มีชีวิตที่สะท้อนให้เห็น “ความเป็นชุมชนปางจำปี” ได้อย่างชัดเจน ซึ่งผู้ที่ได้เข้ามาเรียนรู้กับอุทยานฯ จะได้เรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้

1. ฐานประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตชุมชน

ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ สภาพภูมิโนเวศน์ ประเพณี วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และบทเรียนที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ฐานการทำเกษตรของชุมชน

เรียนรู้ในเรื่องของการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า ความรู้ในเรื่องเกษตรปลอดสารพิษ วิธีการทำสารสกัดชีวภาพเพื่อใช้ในการเกษตร

3. ฐานระบบนิเวศน์ลำน้ำแม่ลายน้อย

เรียนรู้ในเรื่องของสภาพภูมิโนเวศน์ในลำน้ำแม่ลายน้อย ลักษณะการไหลของน้ำ ลักษณะของก้อนหิน ลักษณะของดิน ทราบ ในลำน้ำในช่วงต่างๆ ลักษณะของพืชน้ำ สัตว์น้ำ และกฎระเบียบในการอนุรักษ์ลำน้ำแม่ลายน้อย ความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น น้ำริน ฝายต้นน้ำ (ฝายแม้ว) บ่อน้ำ บ่อทราย

4. ฐานอาหารจากป่า

เรียนรู้เรื่องอาหารจากป่าทั้งพืชและสัตว์ วงจรชีวิตไม้ไฟ แต่ละชนิด การประกอบอาหารจากธรรมชาติ ความรู้เรื่องการดำรงชีวิตในป่า ลักษณะพันธุ์พืชต้นไม้ชนิดต่าง ๆ การจับปลาแบบใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

5. ฐานภูมิปัญญาของชุมชน

เรียนรู้เรื่องการสร้างบ้านแบบล้านนา ภูมิปัญญาการจักสาร การจำตอ

6. ฐานพืชสมุนไพร

เรียนรู้เรื่องลักษณะของสมุนไพรที่อยู่ในป่า ตามลำน้ำ สรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด วิธีการนำสมุนไพรแต่ละชนิดมาใช้

วัตถุประสงค์ สร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน วิถีชีวิตชุมชน ป่า ลำน้ำแม่ลาย รวมไปถึงสมุนไพรและการหากินหาใช้โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบริหารจัดการ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักภัยป่าปางจำปี เป็นของชุมชน จึงการดูแลจัดการโดยชาวบ้าน ช่วยกันสอดส่องดูแล แต่การติดต่อขอเข้าดูงานและใช้สถานที่ต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ เพื่อการเตรียมการ ไม่ว่าจะเป็นวิทยากร อาหาร หรือห้องพัก

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งผ่านการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักภัยป่าปางจำปี

ตัวชี้วัดที่ 1 ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนคนรักภัยป่าปางจำปี ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการ SML จำนวน 200,000 บาท ในการดำเนินการจัดสร้าง

ตัวชี้วัดที่ 2 ทุนมนุษย์

ชาวบ้านมีศักยภาพเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมควบคู่ไปกับการนำของผู้ใหญ่บ้าน เพราะต่างมีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนตนเป็นฐานอยู่แล้ว จึงมีศักยภาพพอที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนได้

ตัวชี้วัดที่ 3 ทุนทางสังคม

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ฯ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดการจัดตั้งขึ้น ด้วยความร่วมมือร่วมใจร่วมอุดมการณ์เดียวกัน ที่ต้องการให้ศูนย์การเรียนรู้ฯ นี้สะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นชุมชนปางจำปี รวมไปถึงองค์ความรู้ในการจัดการชุมชนและทรัพยากรด้วย

ตัวชี้วัดที่ 4 ทุนธรรมชาติ

บริหารจัดการโดยชาวบ้าน เพราะศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จึงเหมาะสมที่จะได้รับการบริหารจัดการโดยชาวบ้าน แต่กิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนแล้วแต่ต้องอยู่ภายใต้การดูแลและบริหารจัดการหลักโดยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชาวบ้านก็ไว้วางใจให้บริหารจัดการหลักเสมอมา

ตารางที่ 3 สรุปตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น
กลุ่มกิจกรรม การอนุรักษ์ จัดการป่าและน้ำ	แนวกันไฟ	งบประมาณได้รับการสนับสนุนจากกรมป่าไม้และงบกลางของชุมชน
	บวชป่าสืบ ชะตาน้ำ	งบประมาณในการดำเนินกิจกรรมมาจากหลายแหล่ง ทั้งภายนอกและในชุมชน ไม่มีปัญหาเรื่องทุนเงิน เพราะชุมชนจัดภายใต้งบประมาณที่มีอยู่
	วังปลา	ใช้งบกลางของชุมชน
	ฝาย	ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก ได้แก่ กรมป่าไม้ และศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
	ป่าชุมชน	ไม่ใช้งบประมาณ
กลุ่มกิจกรรม ด้านการจัดการ การเงินชุมชน	ธนาคาร ชุมชนคน รักป่าปาง จำปี	เงินในธนาคารได้มาจากการขายหุ้นการเป็นสมาชิกให้กับชาวบ้าน
กลุ่มกิจกรรม การบริหาร จัดการชุมชน	ป๊อกบ้าน	ไม่ใช้งบในการจัดตั้ง เพราะมีมาแต่ดั้งเดิม เป็นภูมิปัญญาทางภาคเหนือ และได้สืบทอดมาจนปัจจุบัน
	กฎหมู่บ้าน	ใช้ทุนเงินจากงบกลางของชุมชน สำหรับการจัดประชุมชาวบ้าน
	โฉนด ชุมชน	ไม่ใช้งบประมาณที่เป็นตัวเงิน แต่ใช้สินน้ำใจจากชาวบ้านในการดำเนินการจัดทำโฉนด
กลุ่มกิจกรรม การจัดการองค์ ความรู้ภายใน ชุมชน	การเดินป่า	ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว

สรุปตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนเงินหรือทุนที่สร้างขึ้น
กลุ่มกิจกรรม การจัดการองค์ ความรู้ภายใน ชุมชน	ศูนย์การ เรียนรู้ฯ	ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการ SML
	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนมนุษย์
กลุ่มกิจกรรม การอนุรักษ์ จัดการป่าและน้ำ	แนวกันไฟ	ผู้นำและชาวบ้านร่วมกันทำแนวกันไฟกันทุกปี
	บวชป่าสืบ ชะต่าน้ำ	ผู้นำมีศักยภาพในการบริหารจัดการกิจกรรม งบประมาณ และมี ทักษะในการประสานงานกับทั้งภายในชุมชนและภายนอก ชุมชนได้เป็นอย่างดี
	วังปลา	ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้มีกระบวนการเรียนรู้ รู้จักที่ จะนำเอากระบวนการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการหาสาเหตุของ ปัญหาชุมชน จนเกิดหลายๆกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาในชุมชนได้
	ฝาย	ผู้นำมีศักยภาพในการเข้าใจและเข้าใจปัญหาได้ด้วย กระบวนการวิจัย จึงเข้าใจปัญหาได้เป็นอย่างดี บอกกับเป็นผู้นำที่ อุทิศตนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน จึงได้รับการตอบรับเมื่อมีการ เสนอโครงการที่เป็นความคิดริเริ่มของผู้นำ รวมไปถึงเป็นที่ ยอมรับจากชาวบ้าน
	ป่าชุมชน	ผู้นำมีจิตสำนึกชุมชน คือมีความรู้ลึกถึงการเป็นเจ้าของชุมชน ร่วมกับชาวบ้าน และมีจิตวิญญาณชุมชน เสียสละทำงาน หวง แหนชุมชน จึงเกิดเป็นกิจกรรมการแบ่งเขตป่าชุมชน
กลุ่มกิจกรรม ด้านการจัดการ การเงินชุมชน	ธนาคาร ชุมชนคน รักษ์ป่าปาง จำปี	ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนมีความเสียสละและทุ่มเททำงาน แม้ในช่วงแรกของการเปิดธนาคารชุมชนฯ จะไม่ได้คำตอบแทน ก็ตาม
กลุ่มกิจกรรม การบริหาร จัดการชุมชน	ป๊อกบ้าน	ผู้นำและชาวบ้านมีการจัดการชุมชนที่ดี มีความสามารถในการ จัดการตนเองและชุมชนได้
	กฏหมู่บ้าน	เป็นความคิดที่บูรณาการมาจากการไปดูงานจากภายนอกของผู้นำ คณะกรรมการ และชาวบ้าน

สรุปตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนมนุษย์
กลุ่มกิจกรรม การบริหาร จัดการชุมชน	โฉนด ชุมชน	ผู้นำ คณะทำงานชุดโฉนดชุมชน และทหาร มีลักษณะของนัก ประสานงานที่ดี มีการเชื่อมโยงและทำงานร่วมกับเครือข่าย ภายนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี
กลุ่มกิจกรรม การจัดการองค์ ความรู้ภายใน ชุมชน	การเดินป่า	ผู้นำมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ริเริ่มคิดที่จะสร้างรายได้ให้กับ ชาวบ้านและต้องการดึงให้เยาวชนได้เรียนรู้ชุมชน รวมไปถึง เป็นการดึงให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ในฐานะ มัคคุเทศก์
	ศูนย์การ เรียนรู้ฯ	ผู้นำและชาวบ้านมีจิตวิญญาณชุมชน ที่ต้องการถ่ายทอดองค์ ความรู้ ไม่ว่าจะเป็น ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ระบบนิเวศน์ลำน้ำแม่ลายน้อย การทำเกษตรของชุมชน สมุนไพร ให้กับเยาวชนรุ่นหลังไม่ว่าจะทั้งภายในและภายนอก ชุมชนที่ติดต่อเข้ามาดูงาน
	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนทางสังคม
กลุ่มกิจกรรม การอนุรักษ์ จัดการป่าและน้ำ	แนวกันไฟ	ผู้นำและชาวบ้านมีส่วนร่วมกันในการร่วมกันดับไฟขณะมีไฟ ลามอย่างพร้อมเพียง โดยมีต้องนัดหมายเพื่อร่วมพลที่จุดใดจุด หนึ่งของชุมชนเลย เมื่อทราบว่าเกิดไฟลาม ผู้นำและชาวบ้านจะ ไปยังจุดที่เกิดไฟพร้อมอุปกรณ์ครบมือกันในทันที
	บวชป่าสืบ ชะตาน้ำ	การที่กิจกรรมบรรลุผลสำเร็จไปได้ด้วยดี สะท้อนให้เห็นถึงทุน ทางสังคมที่มีส่วนร่วมในการจัดงานและบริหารไปได้เป็นอย่างดี
	วังปลา	ชาวบ้านเล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตรงกัน จึงร่วมมือร่วม แรงในการกันและขุดวังปลา พร้อมทั้งตั้งกฎไม่ให้มีการจับปลา ในเขตวังปลาและปฏิบัติตามเป็นอย่างดี
	ฝาย	สะท้อนทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง เพราะชาวบ้านร่วมมือกันทำฝาย กันจนสำเร็จจนมีน้ำใช้
	ป่าชุมชน	ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎชุมชนในการไม่ ละเมิดป่าชุมชนเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีลักษณะ ของทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ชาวบ้านมีจิตวิญญาณชุมชนแฝงอยู่

สรุปตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทูทางสังคม
กลุ่มกิจกรรมด้านการจัดการการเงินชุมชน	ธนาคารชุมชนคนรักป่าประจำปี	ชาวบ้านร่วมเป็นสมาชิกของธนาคารเป็นจำนวนมาก
กลุ่มกิจกรรมการบริหารจัดการชุมชน	ป๊อกบ้าน	ชาวบ้านมีส่วนร่วมหัวหน้าป๊อกบ้านสูง ในการปฏิสัมพันธ์กันเชิงการให้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าร่วมประชุม จากการแจ้งข่าวสารของหัวหน้าป๊อกบ้าน รวมไปถึงทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับข่าวสารกันอย่างทั่วถึง
	กฎหมู่บ้าน	กระบวนการจัดทำกฎของหมู่บ้าน ทำให้เกิดทุนทางสังคมขึ้นในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านต้องมาร่วมตัวกัน เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดทำกฎระเบียบ ตั้งแต่การร่าง เห็นชอบผ่านประชาคม และถือปฏิบัติ
	โฉนดชุมชน	ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดทำโฉนดชุมชน ในสองส่วนคือ ส่วนแรก ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้เลือกคณะกรรมการชุดทำโฉนดขึ้นเอง จำนวน 5 คน ส่วนที่สอง ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการชี้พิกัดเขตสวนของตน โดยอยู่ภายใต้สายตาของผู้ใหญ่บ้านและคณะทำงานชุดโฉนด
กลุ่มกิจกรรมการจัด การ องค์กรความรู้ภายในชุมชน	การเดินป่า	ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเผ้าถางหญ้า เพื่อเปิดเส้นทางเดินป่า รวมไปถึงได้ผลัดเปลี่ยนกันเป็นมัคคุเทศก์หลักในการนำเยาวชนและนักท่องเที่ยวเดินสำรวจป่า
	ศูนย์การเรียนรู้ฯ	ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ฯขึ้น ด้วยอุดมการณ์ที่เร่งเห็นคุณค่าของชุมชนร่วมกัน
	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนธรรมชาติ
กลุ่มกิจกรรมการอนุรักษ์จัดการป่าและน้ำ	แนวกันไฟ	บริหารจัดการโดยชุมชนในการทำแนวกันไฟ และมีกรมป่าไม้ส่งเสริมงบประมาณและองค์ความรู้

สรุปตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนธรรมชาติ
กลุ่มกิจกรรมการอนุรักษ์จัดการป่าและน้ำ	บวชป่าสีเขียวชะต่าน้ำ	การบริหารจัดการมีการวางแผนและแจกแจงงานให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้งานสำเร็จ งบประมาณพอกับการจัดงาน สะท้อนให้เห็นการจัดการชุมชนที่พึ่งตนเองได้
	วังปลา	การบริหารจัดการมีการตั้งกฎกติกาไม่ให้วางยาปลา ใช้สารเคมีกับปลาและแหล่งน้ำ หากจะมีการจับปลาต้องใช้วิธีการที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ดังจะเห็นได้ว่ามีจำนวนปลาเพิ่มขึ้น
	ฝาย	บริหารจัดการและดูแลโดยชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ของชุมชนเองเพื่อที่จะมีน้ำได้ใช้ตลอดปี
	ป่าชุมชน	ชาวบ้านและผู้นำบริหารจัดการด้วยตนเองภายในชุมชน โดยไม่มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาจัดการให้
กลุ่มกิจกรรมด้านการจัดการการเงินชุมชน	ธนาคารชุมชนคนรักป่าปางจำปี	บริหารจัดการโดยชุมชน คณะกรรมการธนาคารก็เป็นชาวบ้านที่ได้รับเลือกให้ดำเนินกิจกรรมของธนาคารทุกกระบวนการ โดยที่มินายประเสริฐ โจมชันเป็นแกนหลักสำคัญในการดำเนินงานกิจกรรมธนาคารชุมชนฯ
กลุ่มกิจกรรมการบริหารจัดการชุมชน	ป๊อกบ้าน	บริหารจัดการโดยหัวหน้าป๊อกและคณะกรรมการป๊อก ภายใต้การดูแลของผู้ใหญ่บ้าน
	กฎหมู่บ้าน	บังคับใช้ตามกฎหมายที่ตั้งไว้และลดหย่อนมาเห็นสมควรของมติประชาคมของชุมชน
	โฉนดชุมชน	บริหารจัดการโดยชุมชน คือ ชาวบ้านจะช่วยเหลือกันสอดส่องผู้ละเมิดกฎกติกาของโฉนดชุมชน หากใครละเมิดก็จะไปแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านจัดการ ตามบทบัญญัติในกฎโฉนดชุมชน
กลุ่มกิจกรรมการจัดกิจกรรมองค์ความรู้ภายในชุมชน	การเดินป่า	บริหารจัดการหลักโดยผู้นำชุมชน ในการหามักคุเทศก์นำเที่ยวให้ ซึ่งมีมักคุเทศก์ก็จะเป็นเยาวชนที่สมัครใจจะทำมานำเที่ยว โดยมีค่าตอบแทนให้

สรุปตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

	กิจกรรม	ตัวชี้วัด : ทุนธรรมชาติ
กลุ่มกิจกรรมการจัด การ องค์กร ความรู้ภายใน ชุมชน	ศูนย์การเรียนรู้ฯ	บริหารจัดการโดยชุมชน ภายใต้การจัดแจกงานโดยผู้นำชุมชน ในการจัดเตรียมงาน อาหาร และที่พัก สำหรับผู้มาศึกษาดูงาน

บทสรุปของการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา มีฐานสำคัญจากผู้นำ คือ ผู้ใหญ่สุจิตต์ ที่มีลักษณะความเป็นผู้นำที่เสียสละ และทุ่มเททำงานเพื่อชุมชน เป็นบุคคลที่มีกระบวนการเรียนรู้ รู้จักนำกระบวนการวิจัยมาหาสาเหตุปัญหาของชุมชน จนได้เกิดเป็นกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนได้ รวมไปถึงเป็นกิจกรรมที่พัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนด้วย มีการดึงให้ชาวบ้านและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมไปถึงชาวบ้านสามารถฝึกกำลังสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ก็เพราะแรงผลักดันจากภายในตัวของชาวบ้านเองที่ถูกสังคมตราหน้าว่าเป็น มอดไม้ทำลายป่า จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการฝึกกำลังที่จะลบล้างข้อครหา นี้ จนนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี

ตลอดระยะเวลาของการบริหารจัดการชุมชนบ้านปางจำปีของนายสุจิตต์ ใจมาและคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะทำงานชุดนี้ในช่วงแรกของการเข้ามาบริหารจัดการชุมชน ยังมีวิทัศน์ไม่มากและไม่เปิดกว้างมากเท่าที่ควร เนื่องจากยังปิดกั้นตัวเองและชุมชนออกจากโลกภายนอก ขาดการไปศึกษาดูงาน เพื่อนำมาพัฒนาและจัดการชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 มีงานวิจัยจากสำนักงานประสานงานเชิงบูรณาการมหาวิทยาลัยแม่โจ้ (สกว.แม่โจ้) เข้ามาศึกษาชุมชน ทำให้ทราบปัญหาภายในชุมชนในเชิงการจัดการทรัพยากร จึงได้ทราบถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาป่าไม้ ปัญหาน้ำแห้ง จึงแจกแจงปัญหาและสาเหตุให้ผู้สูงอายุบ้านสุจิตต์และชาวบ้านทราบ รวมไปถึงสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรในชุมชนแห่งนี้ ในเรื่องของการจัดการป่าจัดการน้ำ เพื่อให้ชุมชนอยู่ได้ชาวบ้านผู้อาศัยป่าก็อยู่ได้ด้วย หลังจากการเข้ามาของงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ทำให้ผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้าน และ

ชาวบ้านเล็งเห็นถึงคุณค่าของการจัดการทรัพยากรในชุมชน ทั้งป่า น้ำ และชุมชนเอง จึงได้มีการออกไปข้างนอก เปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับตน โดยการไปดูงานจากหมู่บ้านที่มีการจัดการตนเอง ชุมชนตัวอย่างจากหลาย ๆ แห่ง รวมไปถึงการไปศึกษาดูงานการจัดการป่าไม้และทรัพยากร ไม่ว่าจะไป ดูการจัดการป่าที่อุทยานห้วยขาแข้ง การไปดูงานที่จังหวัดน่านในองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำวังปลา ดูงานศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรและปศุสัตว์ และแหล่งอื่น ๆ อีกมากมาย ด้วยแรงผลักดันจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ด้านการสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนเกิด ดำรง และพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนด้วยงบประมาณ และหน่วยงานต่างๆ ตลอดจนแรงผลักดันที่เกิดขึ้นภายในตัวของผู้นำอย่างผู้ใหญ่บ้านสุจิตต์ ใจมาและคณะกรรมการหมู่บ้าน เมื่อได้รับแรงผลักดันทั้งจากภายนอกและภายใน ประกอบกับการได้รับความรู้จากการไปศึกษาดูงาน จึงได้นำเอาความสว่างไสวทางองค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพและรายได้แก่ชุมชน และองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการชุมชนจากการได้เข้าร่วมอบรมนักจัดการชุมชน ซึ่งได้หล่อหลอมให้ตัวผู้นำอย่างผู้ใหญ่บ้านสุจิตต์และคณะกรรมการหมู่บ้านมีอุดมการณ์ระยะหลังที่ผู้ใหญ่บ้านสุจิตต์ยอมออกจากหมู่บ้านเพื่อไปเก็บเกี่ยวความรู้ เปิดโลกกว้าง และหันหลังให้กับสุรา บากบั่นตั้งหน้าทำเพื่อชาวบ้าน เพื่อชุมชนอย่างเต็มที่ รวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ที่เชื่อมั่นและยอมรับโครงการที่ถูกคิดและนำเสนอมาจากผู้ใหญ่สุจิตต์มาโดยตลอด ความมุ่งมั่นที่จะทำงาน โดยมีหัวใจการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้านปางจำปี ทุกคนอยู่ร่วมกับป่าได้ ด้วยการพึ่งพิง และชาวบ้านพึ่งมีจิตสำนึกรักษ์ป่าและน้ำ ดังจะเห็นว่า ปัจจุบันชาวบ้านปางจำปีเกิดสำนึกรักษ์ป่าและน้ำแล้ว จากการที่ป่าไม่ถูกทำลาย น้ำก็ยังคงไหลตลอดปี แม้นในฤดูแล้งก็ตาม แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของทั้งตัวผู้นำและชาวบ้าน ไม่ระคายปากหากจะเรียกชุมชนปางจำปีแห่งนี้ว่า “ชุมชนเข้มแข็ง”

แนวทางการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนปางจำปี ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จากชุมชนที่ถูกตราหน้าว่า “มอดไม้ทำลายป่า” จนบัดนี้ สลายข้อครหาไปจนหมดสิ้น กลับกลายมาเป็น “ชุมชนคนรักษ์ป่า” ซึ่งจะไม่ยั่งยืนหากผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำและชาวบ้านที่มีจิตสำนึกรักษ์ป่ารักษาน้ำเหล่านี้ล้มหายตายจากไป พวกเขาเหล่านี้อาจไปพร้อม ๆ กับคำว่าชุมชนคนรักษ์ป่า ในปัญหาส่วนนี้ เพื่อความยั่งยืนและการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป ผู้ใหญ่สุจิตต์ คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้าน จึงปรึกษาหารือกัน ออกมาเป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ที่จะ

ผลักดันให้เยาวชนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการชุมชนของตน และถ่ายทอดองค์ความรู้สอดแทรกเข้าไปในขณะเดียวกัน จึงเกิดเป็นกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ได้รับกระแสการตอบรับและเข้าร่วมกิจกรรมจากเยาวชนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี แต่พอเสร็จสิ้นกิจกรรม เยาวชนก็แตกตัวกัน เนื่องด้วยกิจกรรมที่เสร็จสิ้นและเยาวชนบางกลุ่มก็ต้องออกไปเรียนนอกชุมชน ปฏิสัมพันธ์กับชุมชนก็จางหายไป ขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน รวมไปถึงชาวบ้านจึงร่วมกันคิดที่จะดึงเยาวชนกลับมา เพื่อสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกรักษ์ป่า น้ำ และชุมชน เนื่องด้วยตนเห็นคุณค่าของทรัพยากรเหล่านี้แล้ว พยายามดึงกลับมาและชี้ให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีในชุมชน จึงเกิดกิจกรรมการสำรวจป่าเพื่อสำรวจจุดสมุนไพร โดยมีการมอบกระดาษและกล่องให้เยาวชนถ่ายรูปกลับมา เพื่อจัดทำเป็นหนังสือความรู้สมุนไพรชุมชน แต่ก็ประสบปัญหา เช่นเดียวกับกิจกรรมจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งภายหลังผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านก็พยายามอยากให้เยาวชนไม่ทิ้งบ้านทิ้งชุมชน อันเป็นดังเลือดเป็นเนื้อเป็นสินทรัพย์ของตนไป จึงพยายามผลักดันให้เยาวชนที่ไม่มีงานทำ กลับมาอยู่บ้าน กลับมาประกอบอาชีพการงานที่บ้าน โดยการส่งเสริมอาชีพ หรือแม้แต่น้อย อย่างที่ผู้ใหญ่สุดจิตต์มักกล่าวกับข้าพเจ้าทำนองว่า “อยู่ชุมชนแห่งนี้ไม่ต้องกลัวตาย ถ้าไม่เกลียดคร้าน เข้าป่าหากินหาขาย มีกินตลอดปี” การที่เยาวชนกลับมาอยู่ในชุมชนอีกหนึ่งสาเหตุที่ผู้ใหญ่สุดจิตต์ต้องการดึงกลับมา ก็เพื่อว่าความรู้สึกลึกซึ้งในวัยที่พอจะเข้าใจโลกมากขึ้นและการได้เห็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านทำให้เห็นหรือทำไว้ จะเกิดจิตสำนึกและเห็นคุณค่าได้ด้วยตนเอง โดยที่ผู้ใหญ่สุดจิตต์ไม่ต้องเขี้ยวเข็ญให้เยาวชนเห็นและเป็น

การบ่มเพาะจิตสำนึกรักษ์ชุมชน อาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง และหาเลือกเอาแต่อย่างใดก็ยาก แต่การบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ที่มีหัวใจเดียวกันหัวใจรักและรู้คุณค่าของชุมชน อาจเป็นหนทางแห่งการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็ง 2) ศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนเข้มแข็ง 3) ศึกษาการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2555 โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. สรุปผลการวิจัย

การกำเนิดความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี

สภาพทั่วไป

บ้านปางจำปีเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่แยกตัวมาจากหมู่บ้านแม่เตาดินในตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณปี พ.ศ.2499 เนื่องด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจึงแยกมาปกครองออกมาตั้งเป็นหมู่บ้าน ลักษณะภูมิชุมชนแวดล้อมไปด้วยหุบเขา ป่าไม้ และมีสายน้ำแม่ลายตัดผ่านเป็นเหตุผลที่ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเป็นอย่างมาก เห็นได้จากความหลากหลายทางชีวภาพ ในชุมชนจะมีทั้งของป่า สมุนไพร และสัตว์ป่าบางชนิด ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นคนพื้นเมืองที่มีการตั้งรกรากเดิมอยู่ที่หมู่บ้านเมื่อครั้งแยกหมู่บ้านมาจากบ้านแม่เตาดินและย้ายเข้าจากหมู่บ้านใกล้เคียง จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนมีลักษณะเป็นเครือญาติกัน มีความรักและหวงแหนชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีอาชีพพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน คือ หาของป่า เก็บสมุนไพร ลำสัตว์ รองลงมาคือรับจ้างทั่วไป และบางส่วนทำไร่ทำสวนในชุมชน การบริหารจัดการภายในชุมชน ใช้การบริหารแบบป๊อบบ้าน (คุ้มบ้าน) โดยในหมู่บ้านปางจำปีจะแบ่งออกเป็น 4 ป๊อบบ้าน ได้แก่ ป๊อบท่าทราย ป๊อบหาล้าน้ำ ป๊อบกลาง (ป๊อบปางจำปี) และป๊อบปางตะเคียน คนในปางจำปียังคงมีความเชื่อในเรื่องการนับถือผีอยู่ ทั้งผีปู่ย่าและเจ้าป่าเจ้าเขา วิถีชีวิตความเชื่อยังคงสอดคล้องกับภูมิชุมชนจนกระทั่งปัจจุบัน

ความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านปางจำปี มีแรงผลักดันมาจากทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ภายในเกิดจากแรงผลักดันของชาวบ้านที่ต้องการลบข้อครหาจากที่เคยถูกตราหน้าว่าเป็นมอดไม้ทำลายป่า จนเป็นที่เสื่อมเสียชื่อไปทั่วทั้งประเทศ จนทำให้เกิดแรงผลักดันที่จะต้องการพลิกฟื้นป่าให้กลับมา สัตว์ป่า และน้ำกลับมา บวกกับผู้นำชุมชนอย่างผู้ใหญ่สุจิตต์ ผู้ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้นำแห่งความเสียสละเพื่อชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ มีองค์ความรู้จากการได้สัมผัสจากการดำเนินงานและการทำวิจัย มีจิตสำนึกและจิตวิญญาณชุมชน ต้องการให้ชุมชนพลิกกลับมาด้วยการพึ่งตนเองโดยชุมชนเองด้วย จนปี พ.ศ. 2549 ก็มีการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค เข้ามาทำวิจัยในชุมชน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ทำให้ชุมชนได้พบปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ว่าเหตุใดกุ่มจึงหายไปจากแม่น้ำ เมื่อไล่เลล่าจึงพบว่า สาเหตุที่แท้จริงเกิดมาจากการที่ป่าหมด น้ำจึงไม่มี จึงทำให้กุ่มหมด ปลาหมด ขณะที่งานวิจัยเข้ามาในชุมชน ผู้นำและชาวบ้านได้เข้าร่วมเป็นผู้วิจัยชุมชนด้วย จึงทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย และเมื่องานวิจัยจบลงไป สิ่งที่หลงเหลือทิ้งไว้ให้กับชุมชนคือองค์ความรู้ในการหาสาเหตุปัญหาจากกระบวนการวิจัย ผู้นำอย่างผู้ใหญ่สุจิตต์ จึงได้ริเริ่มทำวิจัยกับชุมชน เพื่อหาสาเหตุปัญหาของชุมชน เมื่อพบ ก็คิดกิจกรรมการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังนั้นในชุมชนตามมา จนเป็นที่ยอมรับว่าแก้ไขปัญหามุมชุมชนได้ ภายใต้งบประมาณบางส่วนจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว และการสนับสนุนองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรและอาชีพจากศูนย์การศึกษาและพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จนกระทั่งชุมชนปางจำปีพลิกฟื้นป่าและลบข้อครหาจนได้รับขนานนามในปัจจุบันว่าเป็นชุมชนอนุรักษ์ป่า ที่มีความเป็นชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

การดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา

การจัดการตนเองของบ้านปางจำปีเริ่มเป็นรูปธรรมและจริงจังมากขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2547 เมื่อมีการทำวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้เข้ามาในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการป่าและน้ำ มีการศึกษาดูงานในที่ต่างๆมากขึ้น รวมไปถึงกิจกรรมการชุมชนได้ไปเข้าอบรมการเป็นนักจัดการความรู้ตนเองและชุมชน จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงานวิจัยและงบประมาณของชุมชนจะได้มาจากการบริจาค ค่าบริการโฮมสเตย์ในชุมชน รวมไปถึงผ้าป่าที่จัดขึ้นในชุมชน เนื่องด้วยอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในบ้านปางจำปีประกอบอาชีพหาอยู่หากินกับป่า ป่าจึงเป็นเหมือนผู้กับข้าวและแหล่งพึ่งพิงของชุมชน และเมื่อชาวชุมชนปางจำปีหากินหาใช้โดยไม่ใส่ใจรักษา ผลที่จะตามมาก็คือ ป่าหาย น้ำแล้ง สัตว์ก็จะหมดไป ด้วยตัวผู้นำของชุมชนที่

เป็นคนปางจำปีโดยกำเนิด ด้วยสำนึกถึงภัยท้อถอย และตระหนักถึงความสำคัญของป่าดินและน้ำ จึงผลักดันให้เกิดกิจกรรมการพัฒนา อันแบ่งเป็น 3 กลุ่มกิจกรรมหลัก ดังนี้

1. กลุ่มกิจกรรมการอนุรักษ์จัดการป่าและน้ำ

ในกลุ่มนี้ก็จะมีการจัดกิจกรรม อาทิ การทำแนวกันไฟ โดยจะระดมคนในชุมชนมาช่วยกันทำแนวป้องกันไฟป่า ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนและเข้ามาช่วยงานกันอย่างแข็งขัน บางคนที่ไม่ว่างก็จะมีการจ้างคนในพื้นที่ตนไปทำแทน แต่ก็ไม่ขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาน้ำ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ในแง่ของความเชื่อที่ว่า จะช่วยลดการทำลายหรือตัดไม้รวมไปถึงการดูแลสายน้ำอันเป็นสายเลือดของหล่อเลี้ยงชุมชน มีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา(วังปลา) อันเป็นพื้นที่ในการอนุบาลเพื่อเพิ่มจำนวนปลาในสายน้ำแม่ลาย มีการสร้างและปรับปรุงดูแลฝาย เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ ซึ่งองค์ความรู้ของการทำแนวป้องกันไฟป่า การบวชป่า สืบชะตาน้ำ เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และการสร้างและปรับปรุงดูแลฝาย เดิมทีก็มีอยู่แล้ว มีการแบ่งเขตป่าชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า ประกอบกับการได้ไปศึกษาดูงานจึงมีการผลักดันให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของป่าและน้ำ จึงมีการดำเนินการต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

2. กิจกรรมด้านการจัดการเงินของชุมชน

เนื่องด้วยชาวปางจำปี ประสบปัญหาการเป็นหนี้สินถึงร้อยละ 94 (อดุลย์ มีสุข,2552) คณะกรรมการชุมชนจึงมีการจัดประชุมหารือเพื่อแก้ปัญหานี้สินจากภายนอก โดยลงมติกันว่า ควรจะมีการจัดตั้งธนาคารชุมชนคนรักป่าปางจำปี เพื่อแก้ปัญหานี้สิน ซึ่งก็สามารถบรรเทาปัญหาได้ รวมไปถึงการผลักดันให้ชาวปางจำปีเกิดการออมเงิน โดยมีเงื่อนไขการเป็นสมาชิกที่สมาชิกออมเงินวันละบาท และนำไปฝากทุกวันที1ของเดือน สิทธิในการเป็นสมาชิกของธนาคารคือสามารถกู้เงินได้ อันเป็นการดึงปัญหานี้สินจากภายนอกมาจัดการกันเองในชุมชน ช่วยลดปัญหานี้สินได้บางส่วน

3. กิจกรรมการบริหารชุมชน

ชุมชนปางจำปี มีการจัดการบริหารแบบศูนย์กลาง แบ่งเขตการบริหารจัดการเป็นป๊อกบ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำในการบริหารจัดการ และมีหัวหน้าป๊อกบ้านดูแลงานที่ได้รับส่งมอบจากผู้ใหญ่บ้านไปบริหารจัดการในส่วนของป๊อกบ้านตน ทำให้สะดวกในการบริหารจัดการ และงานสัมฤทธิ์ผลได้ดีกว่าที่เคยบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ รวมไปถึงชุมชนปางจำปีมีกฎระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้าน เพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย เสริมสร้างความสงบสุขของหมู่บ้าน เสริมการจัดระเบียบสังคม รวมไปถึงตอบสนองความต้องการของราชการ โดยการจัดทำกฎ ระเบียบ และข้อบังคับหมู่บ้าน เกิดขึ้นด้วยการจัดประชุมประชาชนหมู่บ้านขึ้น เพื่อร่วมกันจัดทำกฎระเบียบ และข้อบังคับของหมู่บ้าน โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การร่าง เห็นชอบผ่าน

ประชาคม และถือปฏิบัติ โดยยึดหลักพื้นฐาน ในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งมีบทลงโทษทางกฎหมาย และทางหมู่บ้านได้ออกกฎระเบียบของหมู่บ้าน โดยใช้บทลงโทษตามที่ลงมติกันจากคนในชุมชนด้วย มีการจัดทำโฉนดชุมชน เพื่อป้องกันการรุกล้ำเข้าไปในเขตป่า เพื่อรักษาพื้นที่ป่าไว้ อันเป็นการอนุรักษ์ที่ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านต่างเล็งเห็นความสำคัญและจัดให้มีการทำโฉนดขึ้นด้วยความคิดของชุมชนเอง

4. กิจกรรมการจัดการองค์ความรู้ภายในชุมชน

มีการเปิดเส้นทางเดินป่าด้วยเท้า เพื่อศึกษาธรรมชาติ รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอนุรักษ์ป่าปางจำปี เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนและสายน้ำแม่ลาย รวมไปถึงมีการบริการโฮมสเตย์ที่ทางศูนย์การเรียนรู้มีให้บริการ โดยจะนำรายได้ที่หักค่าใช้จ่ายข้างกลางของชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาและดำรงความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งชุมชนบ้านปางจำปี

คณะกรรมการชุมชนปางจำปีซึ่งมีหัวใจของการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชาวชุมชนปางจำปีได้มีการผลักดันให้ดำเนินกิจกรรมที่เสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและดำรงอยู่ต่อไป โดยมีมุ่งให้ความสำคัญไปที่การถ่ายทอดองค์ความรู้และการจัดการชุมชนไปยังเยาวชนในชุมชน ด้วยการดึงเยาวชนมาร่วมทำกิจกรรม ก้าวแรกของกิจกรรมเริ่มที่กิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งก็มีการเข้าร่วมและตอบรับในระดับดี แต่พอกิจกรรมเสร็จสิ้นไป เยาวชนก็กระจัดกระจายเนื่องด้วยตัวกิจกรรมที่เสร็จสิ้นและการเข้าไปรับการศึกษานอกเขตชุมชน ทำให้เยาวชนขาดหายจากการมีส่วนร่วมกับชุมชน จึงแก้ปัญหาโดยการดึงเยาวชนกลับมาด้วยการจัดกิจกรรมการสำรวจป่า แต่ก็ประสบปัญหาเดิม ทางคณะกรรมการจึงพยายามดึงเยาวชนด้วยอีกวิธีการหนึ่ง คือ พยายามหางานภายในชุมชนในกับเยาวชนที่กำลังว่างงาน ให้กลับมาอยู่ดูแลและพัฒนาชุมชนในรุ่นต่อไป

2. อภิปรายผล

ผลของการวิจัยเรื่องชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ทุกกิจกรรมส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนด้วยใช้ดัชนีวัดความเข้มแข็งของกิจกรรมและภาพรวมของชุมชน อยู่ในระดับดี ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนด้วยตนเองภายในชุมชน ฟังตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนชุมชน มีการตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี มีการเลือกรับที่จะทำ/ไม่ทำกิจกรรม รับ/ไม่รับงบประมาณ ที่ภายนอกส่งเสริมให้เกิดในชุมชน โดยเน้นรับกิจกรรมหรืองบประมาณที่เสริมสร้าง

ความประโยชน์สุขที่แท้จริงให้กับชุมชนและชาวบ้าน ไม่เน้นการจัดกิจกรรม เพื่อเข้าชิงรางวัลหรือประกวด โดยไม่เป็นการแก้ปัญหาชุมชนและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน รวมไปถึงมีการพัฒนาศักยภาพคนและลูกหลานอย่างต่อเนื่องผ่านทางกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นในชุมชน อันสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนเข้มแข็งของอุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์พงศ์ โดยผ่านการวัดความเข้มแข็งของกิจกรรมและชุมชนของสุมาลี สันติพลวุฒิและคณะ

ในส่วนของผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนบ้านปางจำปี มีความตระหนักถึงหัวใจการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านปางจำปีเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางของชุมชนร่วมกันเสมอ อันสอดคล้องกับแนวคิดการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็งของทวิศักดิ์ นพเกสร ซึ่งชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องเกิดมาจากทั้งตัวผู้นำและชาวบ้าน

และสำหรับแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งชุมชนบ้านปางจำปี ยังพบปัญหาการถ่ายทอดความสำนึกถึงชุมชนอยู่ เนื่องจากการกระจายไปรับการศึกษาของเยาวชนในชุมชน แต่ก็ไม่ได้ละทิ้งปัญหานี้ไป ยังคงดำเนินการในวิถีทางใหม่อยู่เสมอ เพื่อดึงเยาวชนกลับมาดูแลชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

3. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ชุมชนบ้านปางจำปี เป็นชุมชนเข้มแข็ง ที่เกิดจากกระบวนการพึ่งตนเอง และการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะวิชัยที่ภายนอกที่เข้ามาส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการชุมชน รวมไปถึงงบประมาณบางส่วนในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนได้มาจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว จากอำเภอแม่ออน รวมไปถึงงบประมาณจากจังหวัดในกิจกรรมการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการจัดการตนเอง โดยจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านคัดกรองการรับงบประมาณหรือการร่วมกิจกรรมจากภายนอก โดยยึดหลักผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหัวใจในการทำงาน

ข้อเสนอแนะต่อชุมชนบ้านปางจำปี

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรมีผู้ช่วยแกนนำ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นอกเหนือจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าป้อมบ้าน) เพื่อช่วยดูงานในส่วนกลางที่แกนนำรับผิดชอบอยู่ เพราะงานในชุมชนปางจำปี ซึ่งเป็นชุมชนต้นแบบของตำบลห้วยแก้ว ค่อยข้างมีงานเข้ามาเยอะ ทั้งการศึกษาดูงานการจัดการชุมชน การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ รวมไปถึงการประชุมงานในเครือข่าย

ไม่ว่าจะเครือข่ายเขื่อนแม่กวง เครือข่ายเกษตรภาคเหนือ และอื่น ๆ อาจทำให้การดูแลไม่ทั่วถึงและ
บกพร่องได้

ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรจะมีการทำวิจัยเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อหาจุด
ร่วมของการเกิดชุมชนเข้มแข็ง ในขณะเดียวกันก็หาจุดต่างออกไปที่บ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนได้
เหมือนกัน ในบริบทที่ต่างกัน ซึ่งอาจเป็นตัวแปรสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
มากขึ้น

บรรณานุกรม

- กฤติยา ชัยศิริ. “ความเป็นชุมชนเข้มแข็งในตำบลบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา.”
 ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์การวางแผนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์
 ภาควิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.
- โกวิท พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2553.
- คณะกรรมการชุมชนบ้านปางจำปี. แผนชุมชนบ้านปางจำปี. เชียงใหม่ : แผนชุมชนบ้านปางจำปี,
 2553.
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. วิฤตสังคมไทย 2540 กับบทบาทวิทยาการกระบวนการเล่ม 2. กรุงเทพฯ :
 สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธาราการอมสิน, 2542.
- ธีรพงษ์ แก้วหาญ. กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง : ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น :
 โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุข ภาค
 ตะวันออกเฉียงใต้, 2543.
- ปริญญา สิงห์เรือง. “ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาบ้านคอนหมู ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล
 จังหวัดอุบลราชธานี.” ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์และการ
 พัฒนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2551.
- วรวิทย์ อวิรุทธวรกุลและอมรารัตน์ ทิพนอม. “การสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้
 เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ.” วารสารเศรษฐกิจและสังคม 2552,1 (มกราคม-
 มีนาคม) : 50 - 53.
- วรวิทย์ นาครุ่ง. “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่.” ปริญญารัฐ
 ประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554.

อดุลย์ มีสุข. “การมีส่วนร่วมและผลสัมฤทธิ์ของการจัดการป่าโดยชุมชน ในโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : กรณีศึกษา บ้านป่าสักงามและบ้านปางจำปี” ปริญญาวิทยาสาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552.

อินทร พิชิตตานนท์และเดชพล จิตยารักษ์. ชุมชนเข้มแข็ง : หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม 2547,3 (กรกฎาคม - กันยายน) : 35.

อุทัย ดุลเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. ชุมชนเข้มแข็ง : หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม 2547,3 (กรกฎาคม - กันยายน) : 35.

สุมาลี สันติพลวุฒิและคณะ. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. โครงการจัดทำระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, 2550.

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. “การจัดทำตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง.” วารสารเศรษฐกิจและสังคม 2550,4 (ตุลาคม – ธันวาคม) : 47.

ภาคผนวก

กรอบแนวทางคำถามประเด็นสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1. การศึกษา
2. ภูมิลำเนา
3. อาชีพหลัก/อาชีพรอง (รายได้ต่อปี)
4. บทบาทหน้าที่ในองค์กร (มีตำแหน่งอะไรบ้าง, หน้าที่อะไร, ดำรงตำแหน่งมากี่ปี, มีแนวคิดอะไรในการพัฒนาชุมชนของตนเอง)
5. ได้ประโยชน์อะไรบ้างจากการทำงานกับชุมชน
6. สาเหตุ/แรงจูงใจในการทำงานกับชุมชน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลชุมชนและการกำนัดชุมชน

- ความเป็นมาของชุมชน
 - ปีที่ตั้งชุมชน
 - ตระกูลแรกที่อพยพมาอยู่มีกี่ชุมชน/ใครบ้าง/แยกออกมาจากชุมชนใด
 - สาเหตุของการแยกชุมชนและการอพยพมาตั้งถิ่นฐานคืออะไร
 - ทำไมจึงเลือกตั้งชุมชนบริเวณนี้
 - ชุมชนตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อไร
 - ก่อนและหลังการตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการมีรูปแบบการปกครองเป็นอย่างไร
- ที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน(ทั้งในอดีตและปัจจุบัน)
 - สภาพที่ตั้งของชุมชน ตั้งที่ไหน

- การคมนาคมเป็นอย่างไร
- ลักษณะดินเป็นอย่างไร
- แหล่งน้ำธรรมชาติมีกี่แหล่ง/ชื่ออะไรบ้าง
- ปริมาณน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพียงพอหรือไม่/จัดการอย่างไร
- ภัยธรรมชาติที่พบมีอะไรบ้าง ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร แล้วมีการจัดการภัยธรรมชาติอย่างไร
- ป่าไม้และทรัพยากรท้องถิ่นมีอะไรบ้าง มีการจัดการดูแลอย่างไร
- ลักษณะการตั้งบ้านเรือน
 - แบ่งเป็นคุ้มหรือไม่ หากแบ่ง มีกี่คุ้ม คุ้มอะไรบ้าง
 - ศูนย์กลางของชุมชนอยู่ที่ไหน
 - มีการวางผังของบ้านเรือนหรือไม่ (ถ้ามี ใครเป็นผู้ริเริ่ม,ลักษณะเป็นอย่างไร)
 - ตระกูลแรกที่มาตั้งชุมชนมีการย้ายหรือไม่/เพราะอะไร/ย้ายอย่างไรและย้ายจากตรงไหนไปอยู่ตรงไหน นอกหรือในชุมชน
 - ถนนหลัก,ถนนรอง
 - การคมนาคมติดต่อ (เส้นทางจากไหนไปไหน) แต่เดิมไป-มาอย่างไร
- อาณาเขตและขนาดชุมชน
 - ชุมชนที่อาณาเขตติดต่อกับพื้นที่/ชุมชนใดบ้าง
 - จำนวนพื้นที่ทั้งหมดของชุมชนมีเท่าไร
 - จำนวนครัวเรือนในชุมชนทั้งที่มีบ้านเลขที่และไม่มีบ้านเลขที่มีจำนวนเท่าไร
- ประชากร (ข้อมูล ณ เมื่อใด/แหล่งข้อมูล)
 - จำนวนประชากรมีเท่าไร/ชายหญิงจำนวนเท่าไร/คนวัยไหนมีมากที่สุด
 - มีการอพยพย้ายถิ่นหรือไม่/ปริมาณมากน้อยขนาดไหน/ผู้อพยพส่วนใหญ่อยู่ในวัยไหน/ส่วนใหญ่ไปทำอะไร
 - ลักษณะการอพยพ (ชั่วคราว/ถาวร)
 - หลังจากการอพยพกลับมาอยู่ที่เดิมหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงกลับมา
- อาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจ

- อาชีพหลักและรองของชุมชนคืออะไร
- รายได้หลักคืออะไร
- ครอบครัวที่มีฐานะดีและฐานะยากจนมีจำนวนเท่าไร (เกณฑ์ชี้วัดคืออะไร)
- คนฐานะดีและฐานะยากจนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไร
- เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ใช้กันมาก (โดยเฉพาะเครื่องซักผ้า โสมวดีโอ)
- ร้านค้าภายในชุมชนมีกี่แห่ง ตั้งขึ้นเมื่อใด
- สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
 - มีไฟฟ้า น้ำประปา ปีไหน มีครบทุกครัวเรือนหรือไม่
 - ใช้น้ำจากแหล่งไหน มีน้ำบาดาลหรือไม่ จำนวนเท่าไร ที่ไหนบ้าง
 - บ่อน้ำสาธารณะมีกี่บ่อ ที่ไหนบ้าง
 - บ่อน้ำส่วนตัวภายในชุมชนมีกี่บ่อ
 - มีการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอกอย่างไร
 - สภาพการติดต่อสื่อสารกับชุมชนสะดวกหรือไม่/อย่างไร
 - รถโดยสาร (จำนวน/เที่ยว)
 - โทรศัพท์สาธารณะ/มือถือ
- การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ
 - ชาวบ้านส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับใด
 - จบแล้วเรียนต่ออะไร ถ้าไม่เรียน ทำอะไร ที่ไหน
 - นักเรียนจบแล้วไปเรียนต่อที่ไหน
 - มีประเพณีอะไรบ้างในชุมชน
 - ความเชื่อและพิธีกรรมมีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร
 - การเข้าร่วมในประเพณีนั้นๆใครเข้าร่วมบ้าง จำนวนมากน้อยขนาดไหน
 - ชุมชนให้ความสำคัญกับประเพณีในเรื่องอะไรมากที่สุด
 - เมื่อมีงานบุญของชุมชน ผู้เข้าร่วมที่เป็นคนนอกชุมชนมีใครเข้าร่วมบ้าง

ส่วนที่ 3 การดำรงความเข้มแข็งผ่านกิจกรรมการพัฒนา

1. การมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรม
 - เกิดขึ้นมาได้อย่างไร
 - ใครเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดกิจกรรม (คนในชุมชนหรือคนนอก)
 - แหล่งที่มาทุนในการดำเนินการ
 - ผู้เข้าร่วมก่อตั้งมีประมาณมากน้อยขนาดไหน ทั้งจำนวนคนและปัจจัย
 - เป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง (เป้าหมายมาจากไหน คิดเองภายในชุมชน/คนนอก)
2. การบริหารโครงการ/กิจกรรม
 - กฎระเบียบ วิธีการดำเนินงานที่ใช้ในการบริหาร มีอะไรบ้าง
 - ผู้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารคือใคร
 - โครงสร้างการบริหาร (ตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบในโครงการ)
 - มีปัญหาและอุปสรรคในการบริหารหรือไม่ อะไรบ้าง มีวิธีแก้ปัญหอย่างไร
 - มีการรายงานผลการทำงานไหม มีอะไรบ้าง
 - สมาชิกรับทราบการบริหารงานโครงการหรือไม่
3. วิธีการเข้าร่วม
 - การมีส่วนร่วมในการบริหารของสมาชิกมีรูปแบบใดบ้าง
 - จุดมุ่งหมายในการเข้าร่วมกิจกรรม
 - สาเหตุของการเข้าร่วมกิจกรรม (แรงจูงใจ, ความคาดหวัง)
 - การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม(ตัดสินใจเอง, มีผู้ชักจูง, คอยสังเกตจากสมาชิกเก่าก่อน)
 - บทบาทหน้าที่ในกลุ่มในฐานะสมาชิก (การร่วมประชุม, ถือน้ำ, ออกความคิดเห็น, ลงคะแนนเสียง, การรับฟังความคิดเห็น, รับผลประโยชน์)
 - ความต่อเนื่องของการเข้าร่วมกิจกรรม
 - การกำหนดแผนงาน/กิจกรรม ใครเป็นคนกำหนด
4. ผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม
 - มีความคิดเห็นต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่างๆอย่างไร

- ความพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่/ระดับไหน
 - สิ่งที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม
 - สิ่งที่ทำส่งผลต่อชุมชนส่วนรวมหรือไม่อย่างไร
 - มีความคิดที่อยากเข้าร่วมหรือไม่ เพราะอะไร (ไม่เข้าเพราะอะไร กรณีไม่ใช่สมาชิก)
5. การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
- มีหน่วยงานไหนบ้างที่ให้การส่งเสริมสนับสนุน
 - วิธีการเข้ามาส่งเสริมสนับสนุน
 - รูปแบบการเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนเป็นอย่างไร/ใครเป็นผู้กำหนดกิจกรรมต่างๆ/มีปัญหาหรือไม่/ปัญหาเรื่องอะไร/ใช้วิธีการจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร
 - ก่อนที่จะมีการส่งเสริมสนับสนุนหน่วยงานกับคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
 - สาเหตุของการเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนคืออะไร
 - การให้ความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นอย่างไร (ดี/ไม่ดี, สนใจ/ไม่สนใจ)
 - ชุมชนคิดอย่างไรกับการส่งเสริมสนับสนุน
 - ชุมชนให้การยอมรับการเข้ามามีส่วนร่วมและแต่ละส่วนมีบทบาทอย่างไร
 - ปัจจัยที่ทำให้ได้รับการส่งเสริมสนับสนุน(บุคลากร,งบประมาณ,เวลา,สถานการณ์ ปัญหาที่เผชิญเหมาะสมกับสถานที่และวิถีชีวิตชุมชน)
 - ชุมชนได้อะไรจากการส่งเสริมสนับสนุน (พอใจ/ไม่พอใจ) เพราะอะไร
 - หน่วยงานได้อะไรจากการส่งเสริมสนับสนุน (พอใจ/ไม่พอใจ) เพราะอะไร
6. ตัวชี้วัดของกิจกรรม
1. ทุนทางการเงิน/ทุนที่สร้างขึ้น
 - ทุนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน (จำนวน/แหล่งที่มา/วิธีการได้มา/วิธีการบริหารจัดการ)
 2. ทุนมนุษย์
 - ศักยภาพของผู้นำและชาวบ้าน
 3. ทุนทางสังคม
 - การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

- ความสามารถในการจัดการเครือข่าย (ความร่วมมือ)
 - การประสานงานและเจรจาต่อรองกับองค์กรอื่นๆ (ภายใน/ภายนอกชุมชน)
 - การต่อยอดกิจกรรมต่างๆ ให้เชื่อมโยง
4. ทุณธรรมชาติ
- การบริหารจัดการของชุมชน

ส่วนที่ 4 การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนให้มีต่อไป

- วิธี/กระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ/ข้อเสนอแนะ

ประวัติผู้นำชุมชน

- ผู้ใหญ่บ้าน : นายสุจิตต์ ใจมา
- วันเดือนปีเกิด : 5 มกราคม พ.ศ. 2502 อายุ 53 ปี
- ที่อยู่ : บ้านเลขที่ 16/1 หมู่ที่ 7 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
- อาชีพหลัก : เกษตรกร
- เบอร์โทร : 084-7404972
- บิดามารดา : นายจอมแปง นางบัวไหล ใจมา
- คู่สมรส : นางทองไว ใจมา อายุ 49 ปี อาชีพเกษตรกร
- บุตร : 2 คน คือ นายรัช ใจมา อายุ 29 ปี และนางสาวเพ็ญภา ใจมา อายุ 20 ปี
- การศึกษา : ประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านปางไฮ ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน

- 1) ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านบ้านปางจำปี เมื่อปี พ.ศ. 2534 – ปัจจุบัน
- 2) ประธานการท่องเที่ยวตำบลห้วยแก้ว
- 3) ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน บ้านปางจำปี
- 4) ประธานคณะกรรมการกองทุน กข.คจ.
- 5) ประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)
- 6) ประธานศูนย์บรรเทาสาธารณภัยประจำหมู่บ้าน
- 7) ประธานกลุ่มสมาชิก ธ.ก.ส. ประจำหมู่บ้าน
- 8) รองประธานเครือข่ายกลุ่มกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำแม่กวง
- 9) รองประธานสภาวัฒนธรรมตำบลห้วยแก้ว
- 10) ประธานกรรมการป่าไม้หมู่บ้านปางจำปี
- 11) รองประธานกรรมการป่าไม้ตำบลห้วยแก้ว
- 12) กรรมการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลห้วยแก้ว
- 13) คณะทำงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 ภาคประชาชน
- 14) คณะทำงานองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระดับตำบลแม่ออน

ความสามารถพิเศษ

- 1) วิทยาการบรรยาย เรื่อง ประสบการณ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ดิน น้ำ ป่า
- 2) ปราชญ์ชาวบ้านด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชนต้นแบบ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

นางสาวสาวิณี รอดสิน

ที่อยู่

22 หมู่ 12 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548

มัธยมศึกษา โรงเรียนเทศบาล 6 สลากกินแบ่งรัฐบาล จังหวัดเชียงราย

พ.ศ. 2552

รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2553

ศึกษาต่อหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร